

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

**Εμφάνιση, Αίτια, Εξέλιξη του Θρησκευτικού
Φονταμενταλισμού και Επίρροή του στις Διεθνείς Σχέσεις
(Παγκοσμιοποίηση – Τρομοκρατία)**

Τχης (ΜΧ) Κων/νος Κωστογλούδης

ΜΑΪΟΣ 2012

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	<u>Σελίδα</u>
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	1
<u>ΣΚΟΠΟΣ</u>	2
<u>ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ</u>	2
<u>ΟΡΙΣΜΟΙ</u>	3
Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός	3
Νεωτερικότητα	3
Παγκοσμιοποίηση	4
Τρομοκρατία	5
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ</u>	6
Εμφάνιση Φονταμενταλισμού	6
Η προέλευση του όρου	6
Τα χαρακτηριστικά του φονταμενταλισμού	7
Τα αίτια του φονταμενταλισμού	7
Μορφές Φονταμενταλισμού	11
Εβραϊκός Φονταμενταλισμός	11
Ο Χριστιανικός Φονταμενταλισμός στον Προτεσταντισμό	12
Ο Φονταμενταλισμός στον Καθολικισμό και την Ορθοδοξία	13
Ινδουιστικός Φονταμενταλισμός	15
Βουδιστικός Φονταμενταλισμός	15
Σιχικός Φονταμενταλισμός	15
Σύγκριση Φονταμενταλισμών – Κύρια απειλή ο Ισλαμικός	16
Σύγκριση των φονταμενταλιστικών κινημάτων	16
Η Στάση των Φονταμενταλιστικών Κινήματων Απέναντι στη	
Δημοκρατία	17
Η στάση των φονταμενταλιστικών κινημάτων απέναντι στη βία	18
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»: ΙΣΛΑΜΙΚΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ</u>	
<u>ΑΠΕΙΛΗ</u>	19
Ρίζες και Ρόλος του Ισλάμ	19
Τα Πρώτα Χρόνια του Ισλάμ	19
Κοράνι & Ισλαμική Θρησκεία	21
Ο Ρόλος του Ισλάμ	24

Παραποίηση της Θεολογίας του Ισλάμ	25
Εξέλιξη του Ισλαμικού Φονταμενταλισμού – Ριζοσπαστικό Ισλάμ	27
Οι Απαρχές του Ισλαμικού Φονταμενταλισμού	27
Ριζοσπαστικό – Πολιτικό Ισλάμ	28
Το Κίνημα του Ουάχαμπ	29
Το Ισλαμικό Κίνημα	30
Πολιτικό Ισλάμ	31
Το Παλαιστινιακό Ζήτημα	33
Η Ιρανική Επανάσταση	34
Ο Ισλαμικός Φονταμενταλισμός Σήμερα	35
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»: ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ</u>	35
Το Φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης	35
Φονταμενταλισμός και Παγκοσμιοποίηση	37
Η Πρόκληση της Παγκοσμιοποίησης στο Ισλάμ	39
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»: ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ</u>	43
Το Φαινόμενο της Τρομοκρατίας – Ιστορική Αναδρομή	43
Θρησκεία και Τρομοκρατία	48
Ισλάμ και Τρομοκρατία	50
Χεζμπολάχ	52
Μουσουλμανική Αδελφότητα	52
Χαμάς	53
Φατάχ	54
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»: ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ</u>	54
<u>ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	57
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	61
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ</u>	
«Α»: Ασασίνοι: Οι «Ιεροί» Δολοφόνοι του Ισλάμ	A-1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λίγα ζητήματα έχουν απασχολήσει τόσο τις διεθνείς σχέσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή και λίγα φαινόμενα έχουν πέσει θύμα τόσων παρανοήσεων όσο αυτό του θρησκευτικού αρχεγονισμού, αδόκιμη μετάφραση του αγγλικού «religious fundamentalism». Οι παρανοήσεις αυτές δεν έχουν εξαιρετικό χαρακτήρα, αλλά είναι συστηματικές και επαναλαμβανόμενες και, για τον λόγο αυτό, χρήζουν ειδικής, σχετικά εκτεταμένης, αναφοράς και ανασκευής. Αποτελούν προϊόν της συχνής αδυναμίας της δυτικής σκέψης και των κοινωνικών της επιστημών να προσεγγίσουν, με ειλικρίνεια και ακεραιότητα, φαινόμενα που, ίσως, αντιστρατεύονται τη δυτική νεωτερικότητα και την αντίληψη περί προόδου του Διαφωτισμού.¹

Στην παρούσα εργασία, φιλοδοξούμε να ερμηνεύσουμε το φαινόμενο του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού.² Αρχικά θα γίνει μία σύντομη αναφορά σε ορισμένες έννοιες, χρήσιμες για την κατανόηση του κειμένου που θα ακολουθήσει. Στο Κεφάλαιο Α' παρουσιάζεται η προέλευση του όρου «φονταμενταλισμός», τα χαρακτηριστικά του και μία αναζήτηση των αιτιών που τον γέννησαν. Επίσης εκθέτονται σε συντομία και συγκρίνονται μεταξύ τους οι διάφορες μορφές του, με βαρύτητα στις τρεις μεγάλες μονοθεϊστικές θρησκείες. Το Κεφάλαιο Β' ασχολείται ιδιαιτέρως με τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, την ιστορία του, τους εμπνευστές του, την εξέλιξή του μέχρι σήμερα. Στη συνέχεια γίνεται μία προσπάθεια συσχετισμού του φονταμενταλισμού με την παγκοσμιοποίηση. Τι είναι παγκοσμιοποίηση, πώς επηρεάζει τις διεθνείς εξελίξεις και πώς τον χρησιμοποιούν οι διάφοροι φονταμενταλιστές γενικώς και πώς οι ισλαμιστές ειδικότερα; Αποτελεί η παγκοσμιοποίηση αίτιο ή τελικά είναι εργαλείο των φονταμενταλιστών; Σε ερωτήματα όπως αυτά θα επιχειρήσει να δώσει απαντήσεις το Κεφάλαιο Γ'.

Στο επόμενο Κεφάλαιο, παρουσιάζεται η σύνδεση του φονταμενταλισμού, ιδίως του ισλαμικού, με ένα φαινόμενο που απειλεί την παγκόσμια ασφάλεια, τη διεθνή τρομοκρατία. Θα επικεντρωθούμε στην τρομοκρατία που πηγάζει από το θρη-

¹ Δημήτρης Καιρίδης, «Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ – Ο Μπους, η Τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ», Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Μάρτιος 2008, σελ. 143.

² Ο όρος «φονταμενταλισμός» αν και απλή μεταφορά στην ελληνική του αγγλικού «fundamentalism», προτιμάται του όρου «αρχεγονισμός», ως περισσότερο διαδεδομένος.

σκευτικό φανατισμό. Αποτελεί το Ισλάμ την πηγή όλων των κακών ή πρόκειται για μία τεράστια παρεξήγηση; Στη συνέχεια, στο Κεφάλαιο Ε', προτείνονται τρόποι για την αντιμετώπιση της Ισλαμικής Θρησκευτικής Τρομοκρατίας, καθώς πιστεύουμε ότι αποτελεί το μείζον πρόβλημα που προκύπτει από την ανάλυση του φονταμενταλιστικού φαινομένου.

Ως κατακλείδα, κάτω από το γενικό τίτλο «Σύνοψη – Συμπεράσματα», γίνεται μία ανακεφαλαίωση των όσων αναλυτικά προηγήθηκαν. Επίσης προτείνεται ένας τρόπος κατευνασμού του φαινομένου του φονταμενταλισμού σε διεθνές επίπεδο, μέσω του διαθρησκειακού διαλόγου, για τον περιορισμό των αρνητικών κοινωνικών συνεπειών του, όπως η «θρησκευτική τρομοκρατία». Κάτι τέτοιο θα ήταν ιδιαιτέρως χρήσιμο και καλοδεχούμενο από όλες τις θρησκευτικές ομάδες, καθώς όλοι οι μετριοπαθείς πιστοί, αναγνωρίζουν ότι ο φονταμενταλισμός είναι ένα φαινόμενο, το οποίο εκτός των άλλων, αποτελεί απειλή και κατά της πνευματικής υγείας και διαύγειας του σύγχρονου ανθρώπου.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η παρουσίαση του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού, ενός φαινομένου παγκοσμίων διαστάσεων, η εμφάνισή του ως αντίδραση στη νεωτερικότητα και την παγκοσμιοποίηση, η πορεία του στο χρόνο, η μετάπτωσή του από το καθαρά θρησκευτικό στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο και η συμβολή του στη σύγχρονη Διεθνή Τρομοκρατία. Ιδιαίτερο βάρος θα δοθεί στην περίπτωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού, ο οποίος κατά βάση έχει ταυτιστεί στη συνείδηση του δυτικού κόσμου με τον εξτρεμισμό και την τρομοκρατία.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

1. Ο Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται σε όλες τις μεγάλες θρησκείες του κόσμου.
2. Στη συνείδηση του δυτικού κόσμου, ο Ισλαμικός Φονταμενταλισμός αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή κατά της διεθνούς ασφάλειας.
3. Οι διαφαινόμενες αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό των χωρών της «Αραβικής Άνοιξης», δε θα επηρεάσουν δραματικά την θρησκευτική και πολιτιστική δομή των χωρών αυτών.

4. Τα σύνορα των κρατών της Μέσης Ανατολής, της Κεντρικής Ασίας και της Β. Αφρικής, θα παραμείνουν ως έχουν.

ΟΡΙΣΜΟΙ

Θα γίνει στη συνέχεια μία προσπάθεια προσδιορισμού των βασικών όρων, οι οποίοι χαρακτηρίζουν τα κοινωνικά φαινόμενα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία. Οι ορισμοί είναι συνοπτικοί ώστε να δοθεί στον αναγνώστη η ευκαιρία να έχει μία πρώτη επαφή και να κατανοήσει, έστω επιφανειακά στην αρχή, τις έννοιες οι οποίες φιλοδοξείται να αναλυθούν διεξοδικά στα αντίστοιχα κεφάλαια.

Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός: Στο εξής απλώς «φονταμενταλισμός», σημαίνει την απόλυτη και κατά γράμμα προσήλωση στα θεμελιώδη δόγματα μιας θρησκείας, όπως αυτά ορίζονται στα ιερά κείμενα. Οι φονταμενταλιστές πιστεύουν ότι οι λέξεις του ιερού βιβλίου της θρησκείας τους αντιπροσωπεύουν την απόλυτη αλήθεια και ότι αυτές πρέπει να ερμηνεύονται μόνο κυριολεκτικά. Φονταμενταλιστές υπάρχουν σε όλες τις μεγάλες θρησκείες του κόσμου. Πρόκειται για ανθρώπους με βαθιά προσήλωση στις θρησκευτικές τους παραδόσεις, οι οποίοι αρνούνται να ακολουθήσουν τις τάσεις μεταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού της θρησκείας τους. Από τη δεκαετία του 1980, ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει κινήματα διάφορων θρησκειών, τα οποία, αν και δεν ασπάζονται όλα την κατά γράμμα προσήλωση στις Ιερές Γραφές, ωστόσο έχουν υιοθετήσει πολλά από τα επιμέρους χαρακτηριστικά του φονταμενταλισμού.

Νεωτερικότητα: Για να ορίσουμε τη νεωτερικότητα (modernity), για να δώσουμε δηλαδή μία πιο κατανοητή ερμηνεία του όρου, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε συνοπτικά στις τρεις θεμελιώδεις φιλοσοφικές-κοινωνιολογικές περιόδους της ανθρώπινης ιστορίας. Αρχίζοντας με την προνεωτερικότητα, η οποία αποτελεί την περίοδο που τερματίζεται με τη Γαλλική Επανάσταση (1789) – γεγονός ορόσημο από πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και φιλοσοφικής πλευράς. Σ' αυτήν υπήρχε το άτομο της φεουδαρχίας, του μεσσαίωνα, του σκοταδισμού, το υποταγμένο στα αυταρχικά θρησκευτικά συστήματα.

Την εποχή του σκοταδισμού διαδέχεται η νεωτερικότητα που πρωτοεμφανίζεται στη Βορειο-Δυτική Ευρώπη με το τέλος της Αναγέννησης, δηλαδή ιστορικά, την περίοδο μετά τη Γαλλική επανάσταση και το Διαφωτισμό. Περίπου την εποχή

αυτή ένας νέος τύπος κοινωνίας γεννήθηκε, που διέφερε σημαντικά από όλες τις προηγούμενες (ή ακόμη και από τις σύγχρονες μη δυτικές) κοινωνίες. Η νεωτερικότητα συναποτελείται από την επιστημονική επανάσταση της νευτώνειας φυσικής και του κοπερνίκειου ηλιοκεντρισμού, από την οικονομική επανάσταση που φέρνει η άνοδος του καπιταλισμού, από την πολιτική επανάσταση που διακήρυξαν ο φιλελευθερισμός και ο εθνικισμός και από την θρησκευτική επανάσταση του Προτεσταντισμού.³ Ο άνθρωπος από δούλος γίνεται Πρόσωπο, κατοχυρωμένο νομικά, διεκδικεί ανθρώπινα προστατευμένα δικαιώματα, κοινοβουλευτική-αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Ο άνθρωπος της νεωτερικότητας εκθρόνισε τη μεσαιωνική θρησκοληψία. Η Λογική και η Επιστήμη κατευθύνουν και διαμορφώνουν τον κόσμο.

Τη νεωτερικότητα του δυτικού διαφωτισμού ακολουθεί η μετανεωτερικότητα. Η τελευταία θα μπορούσε να οριστεί χρονικά μετά την δεκαετία του 1960 ή μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, που ταυτίζεται σημειολογικά με την πτώση του τείχους του Βερολίνου. Ο σύγχρονος άνθρωπος βρίσκεται σε αναζήτηση ενός νέου μοντέλου παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, που θα τον βγάλει από τα υπαρκτά αδιέξοδα του ανθρωποκεντρισμού και του υλικού καταναλωτισμού. Κατ' άλλους η μετανεωτερικότητα δεν άρχισε ποτέ. Είναι απλώς η μετεξέλιξη της νεωτερικότητας. Αλλά αυτό είναι απλώς ένα φιλοσοφικό ζητούμενο. Η ουσία παραμένει ότι μέσα σε αυτό το κοινωνικό γίγνεσθαι που οδηγεί τον άνθρωπο σε πνευματική παρακμή, οι φονταμενταλιστές όλου του κόσμου βλέπουν ως μόνη οδό σωτηρίας την επιστροφή στη θρησκεία και τις παραδοσιακές αξίες που αυτή πρεσβεύει.

Παγκοσμιοποίηση:⁴ Παγκοσμιοποίηση (globalization) είναι η δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομικής ζώνης, μιας παγκόσμιας αγοράς, όπου τα προϊόντα θα κινούνται ελεύθερα. Η μετατροπή της οικουμένης σε μια ενιαία οικονομική, πολιτική και πολιτιστική επικράτεια. Είναι η αυτονόμηση όλων εκείνων των παραμέτρων (οικονομία, επικοινωνία κλπ) οι οποίες μέχρι πρόσφατα (μερικές δεκαετίες πριν) επεδίωκαν να έχουν σύνορα μέσα σε ένα κράτος – προσάτη. Παράμετροι που τείνουν να ελευθερώνονται και να διαχέονται, ακολουθώντας την παγκοσμιοποίηση, είναι το εμπόριο, η κοινωνική δομή, η τεχνολογία, η κουλτούρα, το πολιτικό σύστη-

³ Δημήτρης Καιρίδης, «Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ – Ο Μπους, η Τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ», Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Μάρτιος 2008, σελ 145.

⁴ Άρθρο: "Παγκοσμιοποίηση", Διαδίκτυο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Παγκοσμιοποίηση>, 12 Μαρ 12.

μα, η γνώση κλπ. Ο όρος συχνά χρησιμοποιείται στην επιχειρηματολογία, για την ανάγκη μιας νέας καθολικού τύπου ηγεμονίας στον κόσμο. Η παγκοσμιοποίηση θα μας απασχολήσει ως παράμετρος – αίτιο της εμφάνισης του φονταμενταλισμού.

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα ιδιαίτερα περίπλοκο σύμπλεγμα φαινομένων και σχέσεων. Εντούτοις μπορούν να διαχωριστούν διάφορες πτυχές της:

1. Βιομηχανική παγκοσμιοποίηση: Η ενίσχυση και επέκταση των πολυεθνικών εταιρειών.
2. Χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση: Η ανάδυση παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών και η πιο εύκολη πρόσβαση σε εξωτερικές χρηματοδοτήσεις για εταιρικούς και κρατικούς δανειζόμενους.
3. Πολιτική παγκοσμιοποίηση: Η επέκταση των πολιτικών συμφερόντων σε περιοχές και χώρες που δεν γειτνιάζουν με τα πολιτικά ισχυρά κράτη.
4. Παγκοσμιοποίηση της πληροφόρησης: Η αύξηση της ροής πληροφόρησης μεταξύ γεωγραφικά μακρινών περιοχών.
5. Πολιτισμική παγκοσμιοποίηση: Η ανάπτυξη διαπολιτισμικών επαφών και δημιουργία μιας παγκόσμιας κουλτούρας.

Ορισμένα δείγματα της επικράτησης του παγκοσμιοποιημένου τρόπου ζωής είναι η ομοιογενοποίηση και ο εξορθολογισμός του τρόπου σκέψης, η πίστη στις ίδιες σύγχρονες αξίες, ο ίδιος τρόπος διασκέδασης, η μαζική παραγωγή τραγουδιών μη πηγαίας καλλιτεχνικής έκφρασης, οι διατροφικές συνήθειες, το οικολογικό πρόβλημα, η δοκιμασία της δημοκρατίας, η πυροδότηση κοινωνικών ανισοτήτων.

Τρομοκρατία: Υπάρχουν μερικά θεμελιώδη προβλήματα προσδιορισμού της έννοιας της τρομοκρατίας. Πρώτον, γιατί τέτοιοι προσδιορισμοί τείνουν να παρασύρονται από επίσημη ή όχι κρατική προπαγάνδα και δεύτερον, αυτές οι μορφές βίας καλύπτουν ένα ευρύτατο ανομοιογενές φάσμα συνθηκών και καταστάσεων, το οποίο κάνει τον απλό προσδιορισμό της έννοιας της τρομοκρατίας πολύ δύσκολο. Ως εκ τούτου, υπάρχει πληθώρα ορισμών της τρομοκρατίας, οι οποίοι όμως στην μεγάλη πλειοψηφία τους καλύπτουν συγκεκριμένες πτυχές ή καταστάσεις, και δεν βοηθούν την ολοκληρωμένη μελέτη του φαινομένου αυτού. Στο οικίο Κεφάλαιο περί τρομοκρατίας, θα επεκταθούμε περισσότερο. Εδώ παρατίθεται μία αρχική προσέγγιση του ορισμού από επίσημες πηγές.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του TREVI (Terrorism Radicalism Extremism and Political Violence) που πλέον έχει αντικατασταθεί από τη Συμφωνία του Σένγκεν, είχε δώσει τον εξής ορισμό: *Τρομοκρατία ορίζεται η χρήση ή η απειλή χρήσης βίας από συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων για την επίτευξη πολιτικών στόχων.* Το NATO παραδέχεται την έλλειψη ενός διεθνώς αποδεκτού ορισμού και προχωρά στο προσδιορισμό του φαινομένου μέσω μιας «οδηγίας»: *Τρομοκρατία είναι η χρήση βίας ως αποτέλεσμα υπολογισμού, συνήθως κρίνεται ως έγκλημα σε επίπεδο εθνικών νομοθεσιών και απευθύνεται κατά ατόμων ή περιουσίας, αποτελεί δε απειλή των συμβόλων μιας κοινωνίας με σκοπό πολιτικά και ιδεολογικά οφέλη που ορίζονται με υποκειμενικά κριτήρια. Τρομοκρατία είναι η παράνομη χρήση ή η απειλή χρήσης βίας ή η χρήση βίας κατά ατόμων ή περιουσίας, με σκοπό τη διάβρωση της κοινωνίας ή τον κλονισμό μιας κυβέρνησης για την αποκόμιση πολιτικού, θρησκευτικού ή ιδεολογικού οφέλους.*⁵

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ

Εμφάνιση Φονταμενταλισμού

Η προέλευση του όρου: Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός εμφανίσθηκε κατά καιρούς στο εσωτερικό πολλών θρησκειών ως αντίδραση στις φιλελεύθερες θρησκευτικές ερμηνείες που έφερνε η νεωτερικότητα. Ο όρος «φονταμενταλισμός» επινοήθηκε το 1920 από τον Αμερικανό δημοσιογράφο και ιεροκήρυκα Κέρτις Λη Ρόουζ, για να περιγράψει το κίνημα εναντίον της νεωτερικότητας (μοντερνισμού) που είχε αναπτυχθεί στους κόλπους του αμερικανικού προτεσταντισμού από τα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Κέρτις Λη Ρόουζ είχε εμπνευστεί τον όρο από μία σειρά φυλλαδίων με τον τίτλο «Τα θεμέλια της Πίστης» (Fundamentals of the faith), τα οποία είχαν αρχίσει να εκδίδουν δέκα χρόνια νωρίτερα οι Πρεσβυτεριανοί του Πρίνστον. Τα φυλλάδια αυτά περιελάμβαναν βασικά δόγματα των Γραφών, όπως η αυθεντία της Βίβλου, η έφεση του ανθρώπου στην αμαρτία, η γέννηση του Χριστού από την Παρθένο και η σωτηρία του ανθρώπου μέσω της θυσίας και της Ανάστασης του Χριστού. Ο Κέρτις Λη Ρόουζ περιέγραψε τους φονταμενταλιστές ως ανθρώπους «που ακόμα πιστεύουν στα θεμελιώδη δόγματα και είναι έτοιμοι να δώσουν μάχη μέχρι εσχάτων» για τη χριστιανική πίστη.

⁵ Μ. Μπόση, «Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας», Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα 2000, σελ. 87-90.

Βεβαίως, ο φονταμενταλισμός δεν απουσιάζει, ως φαινόμενο, από άλλες θρησκείες και συναντάται και στο Ισλάμ. Αντιμέτωπος με νεόκοπες φιλελεύθερες ερμηνείες και μία αδιάλλακτη κοσμική εξουσία, αρχικά, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός περιορίστηκε στην απαίτηση για μια αυστηρότερη, αυθεντικότερη και κατά γράμμα ερμηνεία των θρησκευτικών πηγών.⁶ Η τελευταία διαπίστωση δε βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση του Ισλάμ, του οποίου το ιερό κείμενο του Κορανίου, δεν επιδέχεται ερμηνείας, από τότε που έκλεισαν οι «Πύλες της Ιζτιχάντ» (Gate of Ijtihad – insidid bab al-ijtihad).⁷ Η εμφάνιση του φονταμενταλισμού στο χώρο του Ισλάμ, θα ερμηνευτεί παρακάτω.

Τα χαρακτηριστικά του φονταμενταλισμού: Τα φονταμενταλιστικά κινήματα διαφέρουν σημαντικά ανάλογα με τη θρησκεία – ή ακόμα και μέσα στην ίδια θρησκεία, καθώς ο ιδιαίτερος χαρακτήρας τους εξαρτάται από τις παραδόσεις και την κουλτούρα της θρησκείας και της κοινωνίας από την οποία προέρχονται. Ωστόσο, εμφανίζουν κάποιο κοινά χαρακτηριστικά. Όπως προαναφέρθηκε, οι περισσότεροι φονταμενταλιστές πιστεύουν στην απόλυτη και κατά γράμμα προσήλωση στα δόγματα της θρησκείας, που απορρέουν από τα ιερά κείμενα, είτε πρόκειται για τη χριστιανική Βίβλο είτε για το μουσουλμανικό Κοράνιο ή την ιουδαϊκή Τορά. Κατά την άποψή τους, το κείμενο είναι θεόπνευστο, τέλειο και αλάθητο, Γι' αυτό συχνά επιδιώκουν να θεσπιστούν και να επιβληθούν στην κοινωνία νόμοι και αρχές σύμφωνες μ' αυτό το κείμενο.

Τα αίτια του φονταμενταλισμού: Μία από τις σημαντικότερες απειλές κατά της θρησκείας σήμερα, που αποτελεί και έναν κύριο λόγο για την έξαρση του φονταμενταλισμού παγκοσμίως, είναι η κοσμικότητα⁸ της κοινωνίας (η χειραφέτηση, δηλαδή, της κοινωνίας από τη θρησκευτική εξουσία). Η διαδικασία της κοσμικότητας

⁶ Δημήτρης Καιρίδης, «Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ – Ο Μπους, η Τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ», Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Μάρτιος 2008, σελ 144.

⁷ Η λέξη «ιζτιχάντ» είναι παράγωγο της αραβικής λέξης «τζαχάντα» (ίδιες ρίζες με την λέξη τζιχάντ) και σημαίνει αγώνας ή προσπάθεια. Κατά την έννοια που αρχικά είχε η Ιζτιχάντ, υποδηλώνει ένα τεχνικό όρο του συστήματος του Ισλαμικού Δικαίου που περιγράφει την όλη διεργασία στη διατύπωση μιας δικαστικής απόφασης ή και μιας γνωμοδότησης σε ζήτημα του Ιερού Νόμου, με ανεξάρτητη ερμηνεία των πηγών του Νόμου, του Κορανίου και της Σούννα. Το αντίθετο της Ιζτιχάντ είναι το «τακλίντ» που αποδίδει στην αραβική γλώσσα την έννοια «μίμηση». (Πηγή: Wael B. Hallaq, «Was the Gate of Ijtihad Closed?», International Journal of Middle East Studies, Mar. 1984).

⁸ Με τη στενή του όρου έννοια, η κοσμικότητα είναι θεσμική και σηματοδοτεί τον χωρισμό κράτους και Εκκλησίας. Ευρύτερα, με τον όρο κοσμικότητα σηματοδοτείται η ένταση του θρησκευτικού αισθήματος μιας κοινωνίας.

πραγματοποιήθηκε σε διαφορετικές εποχές και με διαφορετικούς ρυθμούς σ' ολόκληρο τον κόσμο. Στη χριστιανική Δύση συνέβη κατά το 18ο και 19ο αιώνα, ενώ στο μουσουλμανικό κόσμο στη διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα. Η παγκόσμια κυριαρχία του δυτικού πολιτισμού στην εποχή μας, η λεγόμενη παγκοσμιοποίηση, συνεπάγεται την επικράτηση της κοσμικότητας στις περισσότερες περιοχές και θρησκείες του κόσμου. Κάποιοι άνθρωποι, που με δυσaráεσκεια έβλεπαν την κοινωνία τους να απομακρύνεται από τις παραδοσιακές θρησκευτικές αξίες, σχημάτισαν φονταμενταλιστικά κινήματα, για να αντιδράσουν στο φαινόμενο αυτό.

Ο φονταμενταλισμός δεν αποτελεί την επιστροφή σε έναν προνεωτερικό πολιτισμό αλλά την απάντηση στην επιβαλλόμενη κοσμική νεωτερικότητα. Με άλλα λόγια, ο φονταμενταλισμός δεν θα υπήρχε χωρίς τη νεωτερικότητα. Ο φονταμενταλισμός άρχισε ως μάχη όχι μεταξύ των θρησκειών, αλλά στο εσωτερικό αυτών, ως κριτική στη θρησκευτική φιλελευθεροποίηση, την οποία οι συντηρητικοί κατήγγειλαν ως ενδοτισμό απέναντι σε μία επιθετική κοσμική εξουσία.⁹ Ενώ όμως γίνεται φανερό ότι ο φονταμενταλισμός γεννήθηκε μέσα σε αυστηρά θρησκευτικό πεδίο, πολύ γρήγορα μεταπήδησε στο πολιτικό πεδίο και σε κοσμικά ζητήματα όπως οι σχέσεις κράτους – κοινωνίας.

Υπάρχουν δύο βασικές θεωρήσεις-εξηγήσεις του φαινομένου του πολιτικού θρησκευτικού φονταμενταλισμού: η προ-νεωτερική και η αντινεωτερική. Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή, ο πολιτικός θρησκευτικός φονταμενταλισμός συναντάται σε κοινωνίες που δεν έχουν περάσει στην εποχή της νεωτερικότητας και παραμένουν προσκολλημένες σε ένα προνεωτερικό παρελθόν και σε μία αμετάβλητη θρησκευτική παράδοση. Οι κοινωνίες αυτές αδυνατούν να αναπτύξουν μη θρησκευτικές, κοσμικές αντιλήψεις και θεσμούς για την οργάνωση της πραγματικότητάς τους. Σύμφωνα με τον Οριενταλιστή Μπέρναρντ Λούις, ιδίως για το Ισλάμ, η έννοια της ελευθερίας και της κοσμικότητας παραμένουν ξένες.¹⁰

Περισσότερο δημοφιλής στην επιστημονική κοινότητα και αξιόπιστη είναι η δεύτερη εκδοχή. Σύμφωνα με αυτήν, αν με τον όρο «φονταμενταλισμός» νοείται,

⁹ Karen Armstrong, «*The Battle for God, a History of Fundamentalism*», Ballantine Books, New York 2000, σελ. 175.

¹⁰ Charles W. Kegley, Jr. «*The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls – Bernard Lewis, The Roots of Muslim Rage*», Prentice Hall, New Jersey 2003, σελ. 200.

κατ' αρχήν, το αίτημα της επιστροφής σε μια αρχέγονη παράδοση, αυτό έχει νόημα στο βαθμό που η παράδοση αυτή βάλλεται ή βρίσκεται σε παρακμή, συνήθως λόγω των αλλαγών που προκαλεί η νεωτερικότητα και ο εκσυγχρονισμός. Η αίσθηση της κρίσης και της παρακμής και το αίτημα για αναγέννηση και αντίσταση είναι αυτά που γεννούν τον πολιτικό θρησκευτικό φονταμενταλισμό και τροφοδοτούν την πολιτικοποίηση της θρησκείας.¹¹

Τα παραπάνω βρίκουν ιδιαίτερως εφαρμογή στην περίπτωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού, που βρίσκεται σε πόλεμο με δύο «εχθρούς», την κοσμικότητα και τη νεωτερικότητα. Η μάχη εναντίον της κοσμικότητας είναι συνειδητή και κατηγορηματική. Αντίθετα, η μάχη εναντίον της νεωτερικότητας, κατά το πλείστον δεν είναι ούτε συνειδητή ούτε σαφής. Κατευθύνεται προς την όλη διαδικασία της αλλαγής που έλαβε χώρα στον ισλαμικό κόσμο κατά τον τελευταίο αιώνα ή και πιο πριν, η οποία μεταμόρφωσε τις πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, ακόμα και τις πολιτιστικές δομές των μουσουλμανικών χωρών. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός έδωσε ένα σκοπό και μία μορφή στην άσκοπη και άμορφη δυσaráσκεια και οργή των Μουσουλμάνων προς τις δυνάμεις που υποτίμησαν τις παραδοσιακές τους αξίες και ιδανικά και που σε τελική ανάλυση, τους έκλεψαν τα πιστεύω, τις ελπίδες, την τιμή και ως ένα βαθμό, ακόμα και την ικανότητα βιοπορισμού.¹²

Εκτός από την κοινωνικο-πολιτική προσέγγιση των αιτιών του φονταμενταλισμού, που προηγήθηκε, υπάρχουν πιο πρακτικοί αλλά πολύ σημαντικοί παράγοντες που οδήγησαν στην ανάπτυξη του φαινομένου αυτού, η αποικιοκρατία και ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός, θύματα των οποίων κατά κύριο λόγο αποτέλεσαν οι αραβικές χώρες. Η αποικιοκρατία στο πρόσφατο παρελθόν ανάγκασε τους αραβικούς πληθυσμούς να δώσουν για πρώτη φορά προσοχή στο τι συμβαίνει στη Δύση. Αυτό οδήγησε σε μια μεγάλη περίοδο κατά την οποία κάθε τι Δυτικό – ιδέες, αξίες, θεσμοί, προϊόντα, τεχνολογία, εκπαίδευση – κρινόταν απαραίτητο για την έξοδο από την πολιτισμική υποβάθμιση. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όμως, συντελείται μία σταδιακή αφύπνηση των χωρών αυτών, που επιθυμούν να αποτι-

¹¹ Δημήτρης Καιρίδης, «Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ – Ο Μπους, η Τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ», Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Μάρτιος 2008, σελ 150.

¹² Charles W. Kegley, Jr. «The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls – Bernard Lewis, The Roots of Muslim Rage», Prentice Hall, New Jersey 2003, σελ. 200.

νάξουν πλέον τον αποικιοκρατικό ζυγό, εκμεταλλευόμενες την αδυναμία των παρρηκμασμένων και ρημαγμένων από τον πόλεμο, ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών. Στις δεκαετίες 1950-60, σαν «αλυσιδωτή αντίδραση», οι χώρες της Μέσης Ανατολής και της αφρικανικής Μεσογείου επαναστατούν και κερδίζουν την ανεξαρτησία τους. Το ένα μετά το άλλο σχηματίζονται τα νέα αραβικά κράτη, τα οποία από άποψη πολιτικής μορφής, τείνουν προς εκείνο το είδος κρατικής οργάνωσης, που στηρίζεται στις εθνικοποιήσεις, τη μονοκομματική εξουσία και το δεσπόμενο ρόλο των στρατιωτικών, γνωστή με το όνομα «αραβικός σοσιαλισμός». Σε κάθε περίπτωση, η κυρίαρχη ρητορεία και οι προβαλλόμενες αξίες είναι λαϊκές και εθνικιστικές όχι θρησκευτικές. Το έθνος και τα κοινά ανταποικιακά συμφέροντα, όχι η θρησκεία, είναι σε αυτή τη φάση ο πόλος συσπείρωσης των αραβικών εθνών.

Η ιδεολογία του παναραβισμού όμως, ενσάρκωμένη κατά καιρούς στο πρόσωπο ηρωικών και φιλόδοξων ηγετών, όπως ο Αμπντέλ Νάσερ της Αιγύπτου, απέτυχε να ανατρέψει την *de facto* κατάσταση εις βάρος του αραβικού στοιχείου. Η πολύπλευρη εξάρτησή τους από την αμερικανική αγορά, την τεχνολογία και την τεχνογνωσία, οδήγησε τα αραβικά κράτη να υποταχθούν στην νεοαποικιακή αμερικανική κυριαρχία. Ο πρόεδρος Σαντάτ της Αιγύπτου ήταν από τους πρώτους που έδωσαν το σύνθημα μιας συνδιαλλαγής με τη Δύση, και την ίδια πολιτική συνέχισε μετά τη δολοφονία του, ο πρόεδρος Μουμπάρακ στη δεκαετία του 1980. Τα πλεονεκτήματα που προέρχονταν από μια στενότερη ευθυγράμμιση με τις ΗΠΑ ήταν τόσο εμφανή που και άλλα αραβικά κράτη άρχισαν να κινούνται προς αυτήν την κατεύθυνση: το Μαρόκο, η Τυνησία, η Ιορδανία και ιδιαίτερα οι πετρελαιοπαραγωγικές χώρες της Αραβικής χερσονήσου, οι οποίες, μετά το απόγειο της επιρροής τους το 1973, συνειδητοποίησαν οδυνηρά ότι ο πλούτος από το πετρέλαιο μπορούσε μακροπρόθεσμα να δημιουργήσει περισσότερο αδυναμία παρά δύναμη.

Αυτές οι επαναλαμβανόμενες και αποφασιστικές εμπειρίες ενστάλαξαν ανεξίτηλα στην ψυχή των αραβικών λαών, ένα αίσθημα αδικίας, ταπείνωσης και ανίσχυρης – αλλά δίκαιης – οργής. Έτσι, έγινε όλο και πιο επείγον το αίτημα μιας εθνικής ανασύνταξης κι ενός εθνικού επαναπροσδιορισμού. Ένα πρόσφορο μέσο ήταν η επιστροφή στην παράδοση και μια σημαντική παράμετρος αυτής της παράδοσης είναι βέβαια η θρησκεία. Υπό αυτές τις συνθήκες η θρησκεία, με τη δύναμη που έχει να επηρεάζει το ασυνείδητο ευρύτατων μαζών, γίνεται ένα είδος γλώσσας για να αρθρώσει συλλογικά αιτήματα, εθνικά, πολιτισμικά και κοινωνικά.

Φαίνεται λοιπόν, ότι το πρόβλημα του θρησκευτικού φονταμενταλισμού είναι μια ευρύτερη τάση να αρθρωθούν εκ νέου προβλήματα και αιτήματα εθνικά, τα οποία με τη σειρά τους είναι προβλήματα πολιτισμικά και κοινωνικά, δεδομένου ότι ο εθνικισμός είναι επίσης μια γλώσσα για την άρθρωση παρόμοιων προβλημάτων. Σε μία τέτοιας κλίμακας γενίκευση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο φονταμενταλισμός είναι ένας καθυστερημένος εθνικισμός.¹³

Μορφές Φονταμενταλισμού

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ακραία θρησκευτικά κινήματα στο μουσουλμανικό, εβραϊκό και δυτικό χριστιανικό κόσμο, τα όποια από πολλούς χαρακτηρίστηκαν φονταμενταλιστικά, έκαναν αισθητή την παρουσία τους στον χώρο της θρησκείας και της πολιτικής. Η ανάδυση των κινημάτων αυτών συνδέεται με την αμφισβήτηση της έννοιας της προόδου που έφερε τους τελευταίους αιώνες ο πολιτισμός της νεωτερικότητας.

Ενάντια στην προσπάθεια των δυτικών κοινωνιών για επιβολή της παγκοσμιοποίησης, αντέδρασαν τα φονταμενταλιστικά κινήματα, κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και εξής. Μετά την αποτυχία των μαρξιστικών κινημάτων που εμφανίστηκαν στον Αραβικό χώρο ως αντίδραση ενάντια στη δυτική αποικιοκρατία, το μόνο ιδεολογικό όπλο που απέμεινε στα χέρια των μουσουλμανικών πληθυσμών ήταν το Ισλάμ και η αυστηρή τήρηση των κανόνων του Κορανίου και του ισλαμικού Νόμου (Σαρία).

Ανάλογου τύπου τάσεις εκφράστηκαν τόσο από την πλευρά των συντηρητικών Ιουδαίων εθνικιστών στο Ισραήλ όσο και από το κόμμα των φανατικών Ινδουιστών στην Ινδία. Αντίστοιχα φαινόμενα δεν έλειψαν και από τις κοινωνίες της Δύσης με την προσπάθεια αναβάθμισης του θεσμικού ρόλου της ρωμαϊοκαθολικής Εκκλησίας έναντι της Πολιτείας. Οι προτεσταντικές ΗΠΑ διανύουν επίσης μια περίοδο αναζωπύρωσης του φονταμενταλισμού, ο οποίος αποτελούσε πάντοτε συστατικό στοιχείο της αμερικάνικης θρησκευτικότητας και κουλτούρας.

¹³ Φώτης Τερζάκης, «Ανορθολογισμός, Φονταμενταλισμός και Θρησκευτική Αναβίωση: Τα Χρώματα της Σκακίερας», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007, σελ. 57.

Εβραϊκός Φονταμενταλισμός: Για πολλούς αιώνες οι Εβραίοι δεν είχαν πατρίδα. Το 16ο και 17ο αιώνα εμφανίστηκαν διάφοροι πρόδρομοι του κινήματος του σιωνισμού, ο οποίος υποστήριξε ότι οι Εβραίοι έπρεπε να διεκδικήσουν από τους Άραβες τη γη που οι προπάτορές τους κατείχαν, σύμφωνα με τις διηγήσεις της Βίβλου. Το 19ο και 20ό αιώνα, ο σιωνισμός μετεξελίχθηκε από θρησκευτικό σε πολιτικό κίνημα, που επιδίωκε την ίδρυση ενός εβραϊκού εθνικού κράτους.

Μετά την ίδρυση του ισραηλινού κράτους, οι περισσότεροι Εβραίοι φονταμενταλιστές είδαν το κράτος τους μόνο ως θρησκευτική πραγματικότητα. Οραματίστηκαν τη «Γη του Ισραήλ» που θα διοικείται σύμφωνα με τη «Χαλακά» (ιουδαϊκός νόμος). Ως υπόβαθρο στον προσανατολισμό αυτό των φονταμενταλιστών λειτούργησε το ιερό κείμενο της Τορά, όπου υπάρχει η εντολή να επιστρέψουν στη Γη του Ισραήλ, να την κατακτήσουν και να εγκατασταθούν εκεί. Για τους φονταμενταλιστές αυτό θεωρείται επανάκτηση της γης που δικαιοματικά τους ανήκει.

Αντίθετα με τους μουσουλμάνους και τους χριστιανούς, οι Εβραίοι φονταμενταλιστές αναζητούν προσήλυτους στον αγώνα τους μόνο ανάμεσα σε άλλους Εβραίους. Θεωρούν τους Εβραίους ανώτερους από τους Άραβες και τους χριστιανούς. Μία από τις κύριες θέσεις του κινήματος ήταν η πίστη ότι ο κόσμος δημιουργήθηκε αποκλειστικά για τους Εβραίους και ότι όλοι οι μη Εβραίοι είχαν «σατανικές ψυχές». Ο ραβίνος Κουκ ο Πρεσβύτερος, ο πατέρας του θρησκευτικού σιωνισμού, είχε πει: «Η διαφορά ανάμεσα σε μια εβραϊκή ψυχή και στις ψυχές των μη Εβραίων – όλων των άλλων ανθρώπων, σε όλα τα επίπεδα – είναι μεγαλύτερη από τη διαφορά μιας ανθρώπινης ψυχής από τις ψυχές των ζώων».¹⁴

Ο Χριστιανικός Φονταμενταλισμός στον Προτεσταντισμό: Οι πρώτες δύο δεκαετίες του 20ού αιώνα σφραγίστηκαν από την επικράτηση φιλελεύθερων και αναθεωρητικών τάσεων στους κόλπους του δυτικού Χριστιανισμού. Ως αντίδραση σ' αυτές τις τάσεις εμφανίστηκε μια ομάδα θεολόγων και κληρικών από διάφορα μεγάλα προτεσταντικά κέντρα των ΗΠΑ (Πρεσβυτεριανοί, Μεθοδιστές, Ευαγγελικοί και Λουθηρανοί), η οποία αποφάσισε να επαναφέρει τα θεμελιώδη δόγματα του Χριστιανισμού, σε μια προσπάθεια ανακοπής του εκμοντερνισμού. Παρουσίασαν

¹⁴ Alex Woolf, «Φονταμενταλισμός», Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004, σελ. 47.

την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη ως κατά γράμμα θεόπνευστα και επομένως αλάθητα κείμενα με κυριολεκτική σημασία.

Με όπλο τους τη Βίβλο, οι φονταμενταλιστές κήρυξαν τον πόλεμο στην Εξελικτική Θεωρία του Δαρβίνου, που μεσουρανούσε την εποχή εκείνη στον επιστημονικό χώρο. Με τον καιρό, γύρω από το αμερικανικό φονταμενταλιστικό κίνημα συσπειρώθηκαν όλες οι δυνάμεις της συντήρησης και της αντίδρασης, τόσο σε θρησκευτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Στο πλαίσιο της επιστροφής στις «παλιές, καλές αμερικανικές αξίες», υπερτονίστηκαν η υπεροχή της λευκής φυλής, υποβιβάστηκε η θέση της γυναίκας στην οικογένεια και στην κοινωνία και διώχθηκαν οι κοινωνικές και φυλετικές μειονότητες.¹⁵ Με τον τρόπο αυτό, η λεγόμενη «Θρησκευτική Δεξιά» αναδείχθηκε σε ισχυρό κέντρο πολιτικής εξουσίας.

Ο Φονταμενταλισμός στον Καθολικισμό και την Ορθοδοξία: Εκδηλώσεις θρησκευτικής ζωής με στοιχεία φονταμενταλισμού έχουν επισημανθεί στο παρελθόν, αλλά και κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα στον ευρύτερο εκκλησιαστικό χώρο της Ρωμαιοκαθολικής και της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Στις εκδηλώσεις αυτές, πέρα από τη βιβλική αυθεντία, κυρίαρχη θεολογική θέση κατέχουν η πίστη στην αρχέγονη παράδοση της Εκκλησίας και η αμφισβήτηση δογματικών καινοτομιών που ανατρέπουν την αυθεντία της παράδοσης. Αν και η σχετική βιβλιογραφία δεν είναι ούτε πλούσια ούτε ιδιαίτερα διαφωτιστική, ορισμένοι δυτικοί θεολόγοι διατείνονται ότι οι πιο σημαντικές φονταμενταλιστικές κρίσεις στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συνδέονται αρχικά με τη διαμαρτύρηση του Λούθηρου, αργότερα με την απόσχιση των Παλαιοκαθολικών¹⁶ και τελευταία, μετά την Β΄ Βατικανή Σύνοδο¹⁷ (Ρώμη 1962-65), με την απομάκρυνση και καταδίκη του Επισκόπου Lefebvre¹⁸.

¹⁵ Ακραία περίπτωση η εμφάνιση της οργάνωσης Κου Κλουξ Κλαν στις ΗΠΑ το 1915, η οποία υποστήριξε την υπεροχή των λευκών, τον αντισημιτισμό και τον ρατσισμό. Χρησιμοποίησε συχνά τη βία και πράξεις εκφοβισμού, εναντίον των Αφροαμερικανών και άλλων φυλετικών ομάδων.

¹⁶ Η Παλαιοκαθολική Εκκλησία αποτελεί κοινότητα χριστιανικών εκκλησιών. Πολλές από αυτές ήταν οι γερμανόφωνες εκκλησίες, οι οποίες αποσχίστηκαν από την Καθολική Εκκλησία στη δεκαετία του 1870 εξαιτίας της καθιέρωσης του δόγματος του αλάθητου του Πάπα από την Α΄ Βατικανή Σύνοδο.

¹⁷ Jean-Pierre Moisset, «Ιστορία του Καθολικισμού», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011, σελ. 465.

¹⁸ Το 1970 ο Αρχιεπίσκοπος Marcel Lefebvre ίδρυσε την «Κοινωνία του Αγίου Πίου, μία διεθνή παραδοσιοκρατική οργάνωση, για να εκφράσει την αντίθεσή του με τη Β΄ Βατικανή Σύνοδο, την οποία χαρακτήρισε ως προϊόν συνωμοσίας των σιωνιστών και των κομμουνιστών. Ο Lefebvre αφορίστηκε το 1988, όταν χειροτόνησε τρεις επισκόπους χωρίς την έγκριση της Αγίας Έδρας. (Jean-Pierre Moisset, «Ιστορία του Καθολικισμού», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011, σελ. 466).

Αντίστοιχα, στην Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία φονταμενταλιστική κρίση χαρακτηρίζεται η διαφοροποίηση των Παλαιοημερολογιτών, ενώ σοβαρότερες αποκλίσεις εντοπίζονται στην κρίση της Ρωσικής Εκκλησίας, με το σχίσμα των "Παλαιών Πιστών".¹⁹ Στις περιπτώσεις αυτές είχαμε ενδοεκκλησιαστική κρίση με σοβαρές αιτίες διαταραχής της εκκλησιαστικής ειρήνης, που όμως αποκαθίσταται σύντομα, και οι απολυτοποιημένες ομάδες καταλήγουν σε ακίνδυνες σιωπηρές μειοψηφίες.

Ισλαμικός Φονταμενταλισμός: Η στενή έννοια του φονταμενταλισμού στο Ισλάμ μπορεί να αποδοθεί στην Ελληνική γλώσσα με τον όρο «ζηλωτισμός». Σημαίνει την επιστροφή στην αυστηρή εφαρμογή των θρησκευτικών κανόνων, στη μελέτη του Κορανίου και των Χαντίθ²⁰, και στην εφαρμογή του Ισλαμικού νόμου.

Οι ισλαμιστές (όρος που χρησιμοποιείται συνήθως για τους φονταμελιστές του Ισλάμ) ερμηνεύουν κατά γράμμα το Κοράνιο και θέλουν να επιβάλουν το νόμο του, τη Σαρία, στις ισλαμικές κοινωνίες. Οι ισλαμιστές απορρίπτουν ως προδοσία της αληθινής πίστης πολλές από τις παραδόσεις και τα έθιμα που εισήλθαν στο Ισλάμ την περίοδο του Μεσαίωνα. Όπως οι χριστιανοί φονταμενταλιστές, έτσι και οι ισλαμιστές επιθυμούν να επιστρέψουν στην αυθεντική μορφή της θρησκείας τους, στη μορφή δηλαδή που αυτή είχε στο ξεκίνημά της.

Μεταξύ των ισλαμιστών φονταμενταλιστών υπάρχουν διαφορές. Κάποιοι πιστεύουν στην ένωση όλων των μουσουλμανικών λαών σε μία παγκόσμια κοινότητα (ούμμα) και στην αναβίωση του «χαλιφάτου», δηλαδή του συνόλου της ισλαμικής κοινότητας ενωμένης υπό μια κεντρική ηγεσία. Άλλοι, όπως η παλαιστινιακή οργάνωση Χαμάς, επιδιώκουν την ίδρυση ισλαμικού κράτους στη γη της Παλαιστίνης. Ωστόσο, παρά τις όποιες διαφορετικές απόψεις, τα φονταμενταλιστικά ισλαμικά ρεύματα εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες, όπως για παράδειγμα η πίστη τους στη διαφορετικότητά τους σε σχέση με τους «άπιστους» και στη διαφθορά των κοινωνιών Δυτικού τύπου, το μίσος προς τα μουσουλμανικά κράτη που επιτρέπουν η διαφθορά να εισχωρήσει στις κοινωνίες τους και

¹⁹ Οι Παλαιοί Πιστοί διαχωρίστηκαν μετά το 1666-1667 από την επίσημη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία ως διαμαρτυρία ενάντια στις εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Πατριάρχης Νίκων, για την ανανέωση της λατρείας και της παράδοσης προς την κατεύθυνση των ελληνικών προτύπων. (Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/Πατριάρχης_Μόσχας_Νίκων, 12 Μαρ 2012).

²⁰ Η ισλαμική παράδοση των λόγων και πράξεων του Μωάμεθ. Το Κοράνιο είναι ο λόγος του Θεού, ενώ τα Χαντίθ θεωρούνται «ο λόγος του Μωάμεθ». Έχουν τεράστια σημασία για τους Μουσουλμάνους (δεύτερη σε αξία μετά το Κοράνιο). Πηγή: <http://el.wikipedia.org/wiki/Χαντίθ>, 12 Μαρ 2012.

συνεργάζονται με τη Δύση, η οποία στηρίζει το Ισραήλ, καθώς και η συμπαράσταση στους άλλους μουσουλμάνους όταν συμμετέχουν σε εμπόλεμες καταστάσεις με τους «άπιστους».

Ινδουιστικός Φονταμενταλισμός: Ο ινδουιστικός φονταμενταλισμός διαφέρει από τις άλλες μορφές φονταμενταλισμού. Οι ινδουιστές έχουν αρκετά ιερά βιβλία, όπως τις Βέδες, την Μπαγκαβάτ Γκιτά και τη Ραμαγιάνα, και δεν θεωρούν ότι ένα και μόνο βιβλίο αποτελεί τη μοναδική πηγή της αλήθειας και της σοφίας. Ως φονταμενταλιστές στον ινδουισμό, χαρακτηρίζονται όσοι δείχνουν μικρότερη ανοχή, σε σχέση με τους άλλους ινδουιστές, προς τις άλλες θρησκείες. Πιστεύουν ότι η Ινδία, όπου το 80% του πληθυσμού είναι ινδουιστές, πρέπει να παραμείνει ινδουιστική. Γι' αυτό πιέζουν να αλλάξει το σύνταγμα της χώρας, ώστε να καταργηθεί το δικαίωμα της ανεξιθρησκίας.

Ο ινδουιστικός φονταμενταλισμός γνώρισε έξαρση στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Τότε πολλοί ινδουιστές ανησύχησαν για την εξάπλωση άλλων θρησκειών στην Ινδία, όπως του χριστιανισμού, του ισλαμισμού, του βουδισμού και του σιχισμού. Αντέδρασαν στην πολιτική της εκκοσμίκευσης που ακολουθούσαν οι ινδικές κυβερνήσεις για την υπεράσπιση των θρησκευτικών μειονοτήτων και έθεσαν ως στόχο τους τη δημιουργία ενός γνήσιου ινδουιστικού έθνους.

Βουδιστικός Φονταμενταλισμός: Ο βουδισμός έχει διαδοθεί κυρίως στη νοτιο-ανατολική Ασία. Πολλοί βουδιστές όμως, υπάρχουν και στη Δύση. Πρόκειται για θρησκεία που χαρακτηρίζεται από πραότητα και διδάσκει την καλοσύνη και την ευσπλαχνία προς τους συνανθρώπους. Στο βουδισμό δεν υπάρχουν ιερά βιβλία με βάση τα οποία καθορίζεται ο τρόπος ζωής των πιστών, γι' αυτό δεν αποδέχονται ότι η αλήθεια βρίσκεται στην κατά γράμμα ερμηνεία ενός ιερού κειμένου. Ωστόσο, στον 20ό αιώνα παρουσιάστηκε μια μορφή του βουδισμού με μισαλλόδοξα φονταμενταλιστικά χαρακτηριστικά, που αναπτύχθηκε κυρίως στο Μπουτάν των ανατολικών Ιμαλαΐων και στη Σρι Λάνκα. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις ο βουδισμός, μάλιστα μια πολύ αυστηρή και παραδοσιακή μορφή του, χρησιμοποιείται για την ενίσχυση της εξουσίας και της κυριαρχίας των πολιτικών καθεστώτων και την ενδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας με την αποφυγή της επιρροής ξένων πολιτισμών και μη βουδιστικών θρησκευμάτων.

Σιχικός Φονταμενταλισμός: Ο σιχισμός εμφανίστηκε στην Ινδία το 15ο αιώνα. Συνδυάζει στοιχεία από τον ινδουισμό και τον ισλαμισμό, ωστόσο διαφέρει σημαντικά και από τους δύο. Οι σιχ πιστεύουν στον ένα θεό, που ονομάζεται Γουαχεγκούρου (Waheguru) και σημαίνει «Μεγάλος Διδάσκαλος». Η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και η φιλανθρωπία αποτελούν θεμελιώδεις αρχές της πίστης τους.

Ο σιχικός φονταμενταλισμός παρουσιάστηκε το 1981 κυρίως ως αντίδραση στις επιθέσεις που δέχτηκε η σιχική κοινότητα στην Ινδία. Το κίνημα καθοδηγούσε ο Μπιντρανουάλε (Jarnail Singh Bhindranwale), ένας σιχ ιερέας που ακολουθούσε μια παραδοσιακή μορφή του σιχισμού και ο οποίος ασκούσε πιέσεις στην ινδική κυβέρνηση για τη δημιουργία ανεξάρτητου σιχικού κράτους. Ο Μπιντρανουάλε, μαζί με πολλούς οπαδούς του, σκοτώθηκε το 1984 κατά τη διάρκεια επίθεσης των ινδικών στρατευμάτων στο Χρυσό Τέμενος των σιχ στο Αμριτσάρ.²¹ Από τότε φονταμενταλιστές σιχ πραγματοποίησαν τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον Ινδών ηγετών, που περιλάμβαναν απαγωγές, βομβιστικές ενέργειες και δολοφονίες.²² Οι φονταμενταλιστές σιχ δεν ενδιαφέρονται για τον προσηλυτισμό, εστιάζουν τις ενέργειές τους στη διατήρηση της ταυτότητάς τους και στον αγώνα τους για τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους.

Σύγκριση Φονταμενταλισμών – Κύρια απειλή ο Ισλαμικός (;)

Σύγκριση των Φονταμενταλιστικών Κινήματων: Αν με τον όρο «φονταμενταλισμός» υποδηλώνουμε έναν τύπο θρησκευτικότητας που είναι σε υψηλό βαθμό πολιτικοποιημένος, χαρακτηρίζεται από μισαλλοδοξία και επιθετικότητα απέναντι σε όσους δεν συμμερίζονται το δικό του όραμα για τον κόσμο και την ιστορία και είναι έτοιμος ανά πάσα στιγμή να επιβάλει στο όνομα του Θεού τη θέλησή του διά της ισχύος, ενώ από την άλλη μεριά είναι στραμμένος στο παρελθόν αντιμετωπίζοντας με καχυποψία και εχθρότητα κάθε νεωτερισμό και ιδιαίτερα το είδος της πλουραλιστικής νεωτερικότητας που γεννήθηκε από τον Διαφωτισμό, τότε ολοφάνερα πρόκειται για ένα ρεύμα που από τη δεκαετία του '70 και μετά αναδύθηκε μέ-

²¹ Άρθρο στο Διαδίκτυο, http://en.wikipedia.org/wiki/Jarnail_Singh_Bhindranwale, 12 Μαρ 2012.

²² Πιο γνωστή από αυτές, η εκτέλεση της πρωθυπουργού της Ινδίας, Ιντίρα Γκάντι, στις 31 Οκτωβρίου 1984 από δύο σιχ σωματοφύλακές της.

σα στα πλαίσια και των τριών κοσμοϊστορικών θρησκειών.²³ Ωστόσο έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι όταν στη σημερινή πολιτική γλώσσα γίνεται λόγος για «φονταμενταλισμό», όλα τα συμφραζόμενα και οι συνοδευτικές παραστάσεις μας οδηγούν να σκεφτούμε τον ισλαμικό φονταμενταλισμό.

Στην πραγματικότητα, εδώ και τριάντα περίπου χρόνια οι δυτικές κοινωνίες μοιάζουν να ζουν κάτω από μια νέα, ιδιότυπη απειλή του Ισλάμ. Αναπτύσσεται μια πολιτική ρητορεία η οποία παρουσιάζει το εγειρόμενο Ισλάμ ως τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο του φιλελευθερισμού, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μετά την κατάρρευση του Ανατολικού μπλόκ και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, αυτός ο «Ισλαμισμός» καλείται να ενσαρκώσει, ως διάδοχος του «κομμουνισμού», το είδος της εξωτερικής απειλής την οποία ως τότε αντιπροσώπευε εκείνος. Να ένα τυπικό δείγμα αυτής της ρητορείας από έναν Βρετανό ειδικό αναλυτή επί αμυντικών θεμάτων, τον Clare Hollingworth: «Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός μετατρέπεται ταχύτατα στην κυριότερη απειλή που αντιμετωπίζει η παγκόσμια ασφάλεια και ειρήνη... απειλή συγκρίσιμη μόνο με τον ναζισμό και τον φασισμό της δεκαετίας του '30 ή τον κομμουνισμό της δεκαετίας του '50».²⁴

Ο χριστιανικός και ο ισλαμικός φονταμενταλισμός είναι αναμφίβολα τα πιο ισχυρά φονταμενταλιστικά κινήματα στον κόσμο σήμερα. Αυτό εν μέρει οφείλεται στο ότι ο χριστιανισμός και ο ισλαμισμός αποτελούν τις δύο πολυπληθέστερες θρησκείες του πλανήτη και μπορούν να συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό υποστηρικτών στα εξτρεμιστικά τους κινήματα. Ένας άλλος λόγος που συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη φονταμενταλιστικών κινήματων στις θρησκείες αυτές είναι ότι και οι δύο αποσκοπούν στον προσηλυτισμό. Στον ιουδαϊσμό υπάρχει επίσης ένας Θεός, ένα ιερό κείμενο και ο ιουδαϊκός νόμος, δεν συναντούμε όμως την τάση για προσηλυτισμό, γι' αυτό και ο εβραϊκός φονταμενταλισμός παραμένει μικρό κίνημα.

Στον ινδουισμό και το βουδισμό δεν αναπτύχθηκαν ποτέ φονταμενταλιστικά κινήματα ανάλογου μεγέθους με αυτά του χριστιανισμού και του ισλαμισμού, διότι αυτές οι θρησκείες διαφοροποιούνται ανάλογα με τον πολιτισμό της χώρας που τις

²³ Φώτης Τερζάκης, «Ανορθολογισμός, Φονταμενταλισμός και Θρησκευτική Αναβίωση: Τα Χρώματα της Σκακιέρας», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007, σελ. 33.

²⁴ Φώτης Τερζάκης, «Ανορθολογισμός, Φονταμενταλισμός και Θρησκευτική Αναβίωση: Τα Χρώματα της Σκακιέρας», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007, σελ. 34.

ασπάζεται. Έτσι, είναι αδύνατο να οργανωθεί ένα κίνημα που θα διατείνεται ότι αντιπροσωπεύει την αυστηρή μορφή μίας από αυτές τις δύο θρησκείες.

Η Στάση των Φονταμενταλιστικών Κινήματων Απέναντι στη Δημοκρατία:
Εκτός από την κοσμικότητα, τα περισσότερα φονταμενταλιστικά κινήματα απορρίπτουν και τις αρχές της δημοκρατίας, της εξουσίας που πηγάζει από το λαό και που ασκείται προς όφελος του. Οι φονταμενταλιστές αντιπροτείνουν τη διακυβέρνηση των χωρών από θρησκευτικούς ηγέτες. Ισλαμιστές και Εβραίοι φονταμενταλιστές επιθυμούν τη δημιουργία νέων κρατών, που θα βασίζονται στους ιερούς νόμους, τη σαρία και τη Χαλακά αντίστοιχα. Σ' αυτά τα κράτη, σύμφωνα με τη φονταμενταλιστική ερμηνεία των νόμων, ο λαός δεν θα έχει καμιά εξουσία.

Οι ινδουιστές θέλουν να επιβάλουν μια αυστηρή μορφή του ινδουισμού, που θα παρέχει ελάχιστα δικαιώματα σε όσους ανήκουν σε κατώτερες κάστες. Στο βουδισμό οι φονταμενταλιστές υποστηρίζουν την απόλυτη εξουσία του Βασιλιά, ενώ οι σιχ έχουν υιοθετήσει μια αυστηρή και καθόλου ανεκτική μορφή του σιχισμού, που θα ήθελαν να εφαρμόσουν στο μελλοντικό κράτος τους.

Αντίθετα, οι Αμερικανοί χριστιανοί φονταμενταλιστές αποδέχονται το δημοκρατικό καθεστώς των ΗΠΑ και δεν επιδιώκουν την ανατροπή του. Ωστόσο, πολλές από τις απόψεις των χριστιανών φονταμενταλιστών θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αντιδημοκρατικές, αφού υποστηρίζουν τον περιορισμό των δικαιωμάτων ορισμένων κοινωνικών ομάδων, όπως για παράδειγμα των ομοφυλοφίλων.

Η Στάση των Φονταμενταλιστικών Κινήματων Απέναντι στη Βία: Στις θεμελιώδεις αρχές των περισσότερων θρησκειών του κόσμου εντάσσονται η αγάπη, η ειρήνη και η φιλανθρωπία. Παρ' όλα αυτά οι φονταμενταλιστές βρίσκουν πάντοτε τρόπο να δικαιολογούν τη χρήση βίας επικαλούμενοι θρησκευτικούς λόγους. Οι χριστιανοί φονταμενταλιστές γενικά δρουν στα πλαίσια μιας οργανωμένης δημοκρατίας, όπως αυτής των ΗΠΑ, όπου τους παρέχονται πολλές δυνατότητες να προωθήσουν τις θέσεις τους, χωρίς να καταφύγουν στη βία. Γι' αυτό η χρήση βίας από τους χριστιανούς φονταμενταλιστές είναι σπάνια.

Ανάμεσα στα μουσουλμανικά κράτη όμως υπάρχει μόνο μία, κατ' επίφαση, δημοκρατία, η Τουρκία, που σημαίνει ότι οι ισλαμιστές φονταμενταλιστές, μην έχο-

ντας άλλον τρόπο έκφρασης, καταφεύγουν συχνά στη χρήση ακραίων μεθόδων για να επιβάλλουν τις απόψεις τους.

Οι Εβραίοι φονταμενταλιστές ζουν σε δημοκρατικό καθεστώς, τουλάχιστον για τους ίδιους, δυστυχώς όχι για τους Άραβες του Ισραήλ. Όμως, από την πρώτη στιγμή της ίδρυσης του κράτους του Ισραήλ, βρίσκονται υπό την απειλή πολέμου με τα γειτονικά αραβικά έθνη. Λόγω της κατάστασης που έχει δημιουργηθεί, τα βίαια επεισόδια είναι συχνά στην περιοχή.

Η σιχική και η ινδουιστική παράδοση επιτρέπουν τη χρήση βίας σε περίπτωση αυτοάμυνας. Ο σιχ φονταμενταλιστής ηγέτης Μπιντρανούάλε δικαιολόγησε τη χρήση βίας λέγοντας: «Για έναν σιχ είναι αμαρτία να έχει στην κατοχή του όπλο και να σκοτώσει κάποιον – είναι όμως ακόμα μεγαλύτερη αμαρτία να έχει όπλο και να μην αποζητά δικαιοσύνη».²⁵

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»: ΙΣΛΑΜΙΚΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ – ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΠΕΙΛΗ

Ρίζες και Ρόλος του Ισλάμ

Τα Πρώτα Χρόνια του Ισλάμ: Ο όρος Ισλάμ συναντάται κατά την προϊσλαμική περίοδο στο εμπορικό λεξιλόγιο του Αραβικού κόσμου και σήμαινε την συμφωνία, τη συνθήκη, το λόγο της τιμής για το «κλείσιμο» μας υποθέσεως. Ο Μωάμεθ με το κήρυγμά του έδωσε νέο περιεχόμενο και δύναμη στον παλαιό όρο, χρησιμοποίησε δε αυτόν από την πρώτη φάση της δράσεώς του για να δηλώσει την υπαρξιακή υποταγή στην κλήση του Αλλάχ και να προσδιορίσει τον σκοπό και τον προσανατολισμό των οπαδών του. Όσοι αποδέχονται την μορφή αυτής της σχέσεως με τον Θεό ονομάζονται Μουσουλμάνοι (Muslim). Με την πάροδο του χρόνου ο όρος Ισλάμ έγινε, κυρίως στις εκτός Αραβικού κόσμου γλώσσες, το όνομα ενός θρησκευτικού συστήματος ιδεών, νόμων και πράξεων. Στην Ελληνική γλώσσα έχουν χρησιμοποιηθεί οι όροι Ισλαμισμός, Μουσουλμανισμός, Μωαμεθανισμός. Ο τελευταίος μάλλον ερεθίζει τους Μουσουλμάνους, γιατί δεν λατρεύουν τον Μωάμεθ όπως π.χ οι Χριστιανοί τον Χριστό, αλλά απλώς ακολουθούν την διδασκαλία του και τον τιμούν σαν τον πρώτο προφήτη.

²⁵ Alex Woolf, «Φονταμενταλισμός», Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004, σελ. 54.

Ο Μωάμεθ, ιδρυτής του Ισλάμ (570 μ.Χ. - 632 μ.Χ.), κατόρθωσε με το κήρυγμά του που είχε θρησκευτικοπολιτικό περιεχόμενο, να οργανώσει την αραβική κοινωνία σε ισλαμική κοινότητα, να οργανώσει στρατό και να συνενώσει όλες τις διεσπαρμένες μέχρι τότε φυλές. Οι αραβικές στρατιές ξεκινώντας από την Αραβική Χερσόνησο επεκτάθηκαν προς τα βόρεια, προς Συρία, Παλαιστίνη και Μεσοποταμία. Από εκεί κινήθηκαν ταυτόχρονα προς τρεις κατευθύνσεις: Δυτικά μέσω Αιγύπτου προς Βόρεια Αφρική και μέσω Γιβραλτάρ στην Ιβηρική Χερσόνησο και Γαλλία, βόρεια προς Μικρά Ασία και Καύκασο, ανατολικά δια μέσου Ιράν προς κεντρική Ασία και Ινδική Χερσόνησο. Αυτή την «ορμή προς τη Δύση» την αναχαίτισαν οι Φράγκοι στη Γαλλία, οι Βυζαντινοί στη Μικρά Ασία²⁶ και οι Χαζάροι στον Καύκασο.

Το σχίσμα στο Ισλάμ επήλθε πολύ νωρίς, μόλις το 632, με τον θάνατο του Μωάμεθ, αναφορικά με τον διάδοχό του (χαλίφης²⁷ – στα αραβικά Khalifa). Την εποχή αυτή αρχίζουν οι συγκρούσεις και οι αντιπαραθέσεις. Οι τέσσερις πρώτοι χαλίφες, οι «Εμπνευσμένοι, οι Δίκαιοι και Ενάρετοι» (ρασιντούν), αναγνωρίζονται από όλες τις αιρέσεις και πτέρυγες του Ισλάμ. Ο Αμπού Μπακρ (632-634), πεθερός του προφήτη, ο Ομάρ (634-644), ο Οθμάν (644-656), γαμπρός του προφήτη και ο Αλί (656-661) εξάδελφος και γαμπρός του. Ο τελευταίος, αν και θεωρούνταν ο νόμιμος διαδοχός του Μωάμεθ, παραμερίστηκε επί πολλά χρόνια. Υποστηρίχτηκε στην αρχή μόνο από μια μικρή ομάδα μουσουλμάνων, τους ανσαρίτες, κατοίκους της Μεδίνας και «βοηθούς» του Μωάμεθ μετά την Εγίρα, οι οποίοι πίστευαν ότι η ευλάβειά του, η στενή του συγγενική σχέση με τον Προφήτη και τα χαρίσματά του τον καθιστούσαν ιδανικό για το ρόλο του Χαλίφη.

Ο Αλί θα δολοφονηθεί το 661 από τον Μωαβία (Μου'αουίγια), ο οποίος εγκαθιδρύει την πρώτη κληρονομική δυναστεία των Ομμεϋάδων (661-750), μεταφέροντας την έδρα του χαλιφάτου στη Δαμασκό. Γεννιέται τότε ο σιιτισμός (shī'at alī, κόμμα του Αλί), που χωρίστηκε από τον κυρίαρχο σουνιτισμό,²⁸ θεωρήθηκε ως

²⁶ Οι επεκτατικές βλέψεις των Αράβων στην Ευρώπη διεκόπησαν με τις νίκες των χριστιανικών όπλων, αρχικά το 718 προ των τειχών της Κωνσταντινούπολης, υπό του αυτοκράτορος Λέοντος Γ' του Ίσαυρου και τελικά το 732 με το θρίαμβο του Κάρολου Μαρτέλου στο Πουατιέ.

²⁷ Ο Χαλίφης έπρεπε να είναι μουσουλμάνος, αρτιμελής, ενάρετος και ο ικανότερος στις δικανικές αποφάσεις. Επίσης, αρχικά, έπρεπε να κατάγεται από τη φυλή του Μωάμεθ (Κορέις - Koreish).

²⁸ Οι Σουνίτες θεωρούν ότι παραμένουν πιστοί στην παράδοση (σούννα), η οποία κατ' αυτούς αποτελείται από τις έξι Χαντίθ που συντάχθηκαν τον 3ο αιώνα μετά το Μωάμεθ (τον 9ο μ.Χ.). Η ορθοδοξία των σουνιτών υλοποιείται στην εγκόσμια εξουσία του χαλίφη.

αίρεση του Ισλάμ και με την σειρά του διασπάστηκε σε διάφορες τάσεις.²⁹ Ο σιιτισμός απορρίπτει σχεδόν ολοκληρωτικά την κοσμική εξουσία, ενώ θεωρεί ως μόνη νόμιμη εξουσία την θρησκευτική. Για τους σίιτες και όλα τα δόγματα που προήλθαν από αυτούς, η εξουσία βρισκόταν στα χέρια μιας σειράς «ιμάμηδων» (καθοδηγητών), αλάθητων δηλαδή ερμηνευτών της αλήθειας που περιέχεται στο Κοράνι,³⁰ οι οποίοι σε αντίθεση με τον χαλίφη δεν κατείχαν εγκόσμια εξουσία.

Τον 8ο και 9ο αιώνα μ.Χ. εμφανίζονται έντονες διαμάχες γύρω από τη διεκδίκηση της εξουσίας, που έφεραν νέα κρίση στις συνειδήσεις των πιστών. Σαν αντίδραση στην κρίση του αυθεντικού Ισλάμ, πολλοί Μουσουλμάνοι στράφηκαν στο Σουφισμό, ένα μυστικιστικό ρεύμα, προσπαθώντας να περισώσουν μ' αυτόν τον τρόπο το αρχικό πνεύμα του Ισλαμισμού, την αγνότητα της πίστης και την επιθυμία ένωσης με το Θεό. Το μυστικιστικό αυτό ρεύμα, επέδρασε και επιδρά μέχρι σήμερα βαθύτατα πάνω στον Ισλαμισμό με τον ασκητισμό, την εσωτερική φιλοσοφία και την πνευματική αναγέννηση.

Οι Άραβες, μετά κυρίως την πολιτιστική επανάσταση των Αββασιδών (9ος αι.) γνώρισαν την Ελληνική φιλοσοφία από συριακές και εβραϊκές μεταφράσεις. Παρέλαβαν με αυτό τον τρόπο τη σκυτάλη της εξέλιξης των επιστημών, κυρίως στον τομέα των μαθηματικών, της ιατρικής, της ποίησης και της αρχιτεκτονικής, οι οποίες μετά το υψηλό επίπεδο που είχαν φτάσει κατά την ελληνιστική εποχή και με εξαίρεση το άστρο της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, είχαν τελματωθεί για αιώνες, πνιγμένες από το σκοταδισμό του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα. Η πρόοδος των επιστημών που επετεύχθει κατά την περίοδο των επόμενων πέντε αιώνων στον αραβικό κόσμο διακόπηκε απότομα μετά την πτώση της Γρανάδας στις 2 Ιανουαρίου 1492, τελευταίου προπύργιου των Αράβων στην Ισπανία, που σηματοδοτεί και τη έναρξη της σταδιακής παρακμής της αυτοκρατορίας τους, η οποία καταλύεται οριστικά το 1517 από τους Οθωμανούς με την κατάκτηση του Καΐρου των Μαμελούκων, έδρας παλαιότερα του χαλιφάτου των Φατιμιδών.

²⁹ Βασικές υποδιαιρέσεις των σιιτών είναι οι Ιμαμίτες, το μεγαλύτερο ρεύμα των Σιιτών, που ζουν σήμερα κυρίως στο Ιράν, στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν, οι Ισμαηλίτες, που ζουν στη Συρία, στο Αφγανιστάν, στο Πακιστάν και στην Ινδία και οι Ζαϊντίτες, οι οποίοι ζουν κυρίως στη βόρεια Υεμένη.

³⁰ Μετά το 873 διατυπώθηκε η θέση πως ο 12^{ος} ιμάμης εξαφανίστηκε (αναλήφθηκε) και έσπασε η αλυσίδα των ιμάμηδων. Πλέον η έλευση του μάχτι, του «δίκαιου διαδόχου», στη σιιτική θεολογία, προσέλαβε εσχατολογική διάσταση, αφού αυτό θα συνέβαινε στο τέλος των καιρών για να αποκαταστήσει τη βασιλεία του Θεού και να εγκαθιδρύσει ένα κράτος δικαίου.

Κοράνι & Ισλαμική Θρησκεία: Το Κοράνιο, μολονότι στην αρχή δεν ήταν συγκροτημένο βιβλίο αλλά διάσπαρτες αποκαλύψεις που γράφονταν οπουδήποτε, σταδιακά οργανώθηκε και κατέστη το ιερό βιβλίο του Ισλάμ. Ο Μωάμεθ, που δε γνώριζε γραφή και ανάγνωση, ανακοίνωνε τις αποκαλύψεις, που σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, του έφερνε ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, αγγελιαφόρος των λόγων και της θέλησης του Θεού. Η συγκέντρωση όλων των αποκαλύψεων του Προφήτη δεν έγινε παρά μετά τον θάνατό του, κατά την τέταρτη δεκαετία του 6ου αιώνα. Το Κοράνιο αποδόθηκε σε άριστη αραβική γλώσσα και αποτέλεσε το υπόδειγμα για τη μεταγενέστερη αραβική λογοτεχνία. Για τους πιστούς Μουσουλμάνους μάλιστα θεωρείται, μετά τη σύνταξή του ως το πληρέστερο βιβλίο, από το οποίο δεν μπορεί να αφαιρεθεί ή να προστεθεί κάτι. Τα σημαντικότερα στοιχεία της διδασκαλίας του Μωάμεθ είναι τα ακόλουθα πέντε:³¹

1. Υπάρχει μόνον ένας Θεός, ο Αλλάχ, και όλοι οφείλουν να υπακούουν σε Αυτόν.
2. Όλοι οι πιστοί είναι ίσοι ενώπιον του Θεού.
3. Οι πλούσιοι πρέπει να μοιράζονται τα αγαθά τους με τους φτωχούς.
4. Οι άνθρωποι πρέπει να ζουν με δικαιοσύνη.
5. Όλοι οι άνθρωποι θα αντιμετωπίσουν την ημέρα της Κρίσης.

Επίσης πέντε είναι οι πυλώνες, τα βασικά καθήκοντα, της ισλαμικής πίστης:³²

1. Ομολογία Πίστεως (shahada) η οποία σηματοδοτεί την είσοδο του πιστού στην ισλαμική κοινότητα (ούμμα)³³. Όποιος θελήσει να ασπασθεί το Ισλάμ δεν χρειάζεται ούτε ειδική κατήχηση ούτε εκμάθηση δυσνόητων δογμάτων, αλλά είναι αρκετό να απαγγείλει ενώπιον δύο μαρτύρων τη φράση «Δεν υπάρχει άλλος Θεός παρά μόνον ο Θεός, και ο Μωάμεθ είναι ο Προφήτης Του». Αυτός που ομολογεί, μαρτυρά, την πίστη του, γίνεται μάρτυρας (shahid), έννοια δανεισμένη από το χριστιανισμό. Η υπέρτατη ομολογία είναι η θυσία για την πίστη, πολεμώντας όμως γι' αυτήν και όχι υπομένοντας στωικά και παθητικά το θάνατο. Εδώ ενυπάρχει και η έννοια του τζιχάντ (jihad), δηλαδή του αγώνα για την επικράτηση της πί-

³¹ Κωνσταντίνος Τσοπάνης, «Μωάμεθ, Ο Ιδρυτής του Ισλάμ», Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2007, σελ. 17.

³² John L. Esposito, «The Islamic Threat, Myth or Reality», Oxford University Press, New York 1999, σελ. 33.

³³ Η έξοδος από το Ισλάμ είναι αδύνατη. Στο Ισλάμ θρησκεία και κράτος ταυτίζονται απόλυτα. Λόγω ακριβώς του δυσυπόστατου (θρησκεία – κράτος), άρνηση του Ισλάμ ισοδυναμεί με εθνική προδοσία (έγκλημα καθοσιώσεως).

στης που παρερμηνεύεται ενίοτε και ως πόλεμος εναντίον των άπιστων.

2. Προσευχή (salat) πέντε φορές τη μέρα απ' όλους τους πιστούς σε συγκεκριμένες ώρες. Υποδηλώνει την ισότητα των πιστών και την ενότητα της ούμμα.

3. Η φορολογία (zakat), είναι η διανομή του δυόμισυ τοις εκατό της περιουσίας κάθε μουσουλμάνου στους φτωχούς, όχι ως ελεημοσύνη αλλά ως θρησκευτική υποχρέωση απέναντι στους λιγότερο τυχερούς αδελφούς της κοινότητας.

4. Νηστεία (sawm), από την ανατολή έως τη δύση του ήλιου κατά το μήνα του Ραμαζανίου.

5. Συμμετοχή στο ετήσιο προσκύνημα (hajj) στην Κάαβα στη Μέκκα, τουλάχιστον μία φορά κατά τη διάρκεια της ζωής του πιστού. Έχει εφαρμογή σε όλους τους μουσουλμάνους που είναι φυσικώς και οικονομικώς ικανοί να το πράξουν.

Το τζιχάντ, ο «ιερός πόλεμος», είναι το μόνο εξαιρετικό σημείο του Κορανίου που παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην Ιστορία ως δόγμα θρησκείας. Ωστόσο κάθε έντιμος ιστορικός οφείλει να παραδεχθεί ότι όλες οι μεγάλες θρησκείες της ανθρωπότητας επιδόθηκαν σε «ιερούς πολέμους», με τη διαφορά ότι δεν τους ανήγαγαν σε δόγμα. Με «ιερό πόλεμο» κατέλαβαν τη Γη της Επαγγελίας στην Παλαιά Διαθήκη οι Ισραηλίτες. Ο Καρλομάγνος πραγματοποίησε πολέμους με σκοπό τον προσηλυτισμό στον Χριστιανισμό των Σαξόνων και των υπολοίπων γερμανικών φύλων. Λίγους αιώνες αργότερα οι βασιλείς της Δύσης με τις Σταυροφορίες³⁴ εξαπέλυσαν επίσης «ιερούς πολέμους» κατά των «απίστων». Ωστόσο, η Δ' Σταυροφορία στράφηκε τελικά κατά των Ορθοδόξων χριστιανών δίνοντάς τους ένα καίριο πλήγμα με την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204.

Στη γενικότερη ερμηνεία του, το τζιχάντ ερμηνεύεται ως η μάχη ενάντια στο κακό, η αυτοπειθαρχία, μέσα από την οποία οι πιστοί ακολουθούν το θέλημα του Θεού για να γίνουν καλύτεροι Μουσουλμάνοι. Είναι η αιώνια πάλη για την αρετή. Το τζιχάντ είναι ο πρωταρχικός τρόπος με τον οποίο ο Μουσουλμάνος ομολογεί ή πραγματοποιεί την αλήθεια του πρώτου πυλώνα του Ισλάμ στην καθημερινή ζωή. Τέλος, σημαίνει τον αγώνα για την υπεράσπιση του Ισλάμ. Όπως ο Προφήτης δια του παραδείγματος έδωσε τη βάση για τη συνένωση θρησκείας και κράτους, έτσι ακριβώς όλα τα ισλαμικά κινήματα οφείλουν να αγωνιστούν για την αναμόρφωση

³⁴ Από τον 11ο μέχρι τον 15ο αιώνα έγιναν συνολικά οχτώ Σταυροφορίες εκ των οποίων μόνο η πρώτη πέτυχε το σκοπό της, την ανακατάληψη της Ιερουσαλήμ από τους Άραβες το 1099.

της κοινωνίας και του κόσμου. Ο κόσμος είναι ένα πεδίο μάχης μέσα στο οποίο οι πιστοί και οι άπιστοι πολεμούν για την κυριαρχία. Η αποστολή της ισλαμικής κοινότητας είναι η εξάπλωση αλλά και η άμυνα του ισλαμικού νόμου διά του κηρύγματος, της διπλωματίας και του πολέμου.³⁵

Σύμφωνα με τον Μωάμεθ, οι Μουσουλμάνοι δεν θα πρέπει να εκβιάζουν άλλους ανθρώπους να ασπασθούν το Ισλάμ, αλλά να είναι ήρεμοι κατά τη συζήτηση μαζί τους. Επίσης, πρέπει να γνωρίζουν ότι μεταξύ των Χριστιανών βρίσκονται πολλοί άνθρωποι συμπονετικοί και φίλοι των Μουσουλμάνων. Μετά την αντιπαράθεσή του όμως με τους Εβραίους της Μεδίνας, τους χαρακτήρισε ως τους «χειρότερους εχθρούς των πιστών μετά τους ειδωλολάτρες», μολονότι στην αρχή και εκείνους τους είχε χαρακτηρίσει ως άξιους σεβασμού, ως «People of the Book»,³⁶ μην επιτρέποντας το βίαιο εξισλαμισμό τους. Οι ειδωλολάτρες θα τιμωρηθούν αυστηρά, αφού η ειδωλολατρία είναι η πιο μεγάλη αμαρτία.

Ο Μωάμεθ κήρυξε το Ισλάμ που σημαίνει άνευ όρων υποταγή και οι πιστοί του, έπρεπε να υπακούουν χωρίς καμία απολύτως αντίρρηση στη διδασκαλία του Προφήτη, που ήταν η τελειότερη όλων όσων είχαν προηγηθεί αλλά και η τελευταία. Ο ίδιος ο Μωάμεθ καθώς και οι ηγέτες που τον διαδέχθηκαν απαίτησαν «υποταγή» άνευ όρων εκ μέρους οποιουδήποτε στη θεϊκή αποκάλυψη. Από εδώ προέρχεται και η αντίληψη του βίαιου προσηλυτισμού που πολλές φορές εφαρμόστηκε στις τάξεις του Ισλάμ.

Ο Ρόλος του Ισλάμ: Οι Άραβες ως έθνος οφείλουν την δημιουργία τους στο Ισλάμ. Ουσιαστικά δημιουργήθηκαν από αυτό. Χωρίς το Ισλάμ οι Άραβες νομάδες, θα είχαν παραμείνει στο στάδιο των φατριών και το πιθανότερο είναι να είχαν εξαφανιστεί στο εσωτερικό κάποιου άλλου πολιτισμού. Η ιστορία των Αράβων αρχίζει με το Ισλάμ. Στον ισλαμικό κώδικα το Κοράνι είναι πιο ουσιαστικό από μια γενική διδασκαλία και επιδρά πολύ πιο έντονα και άμεσα στην ζωή του κάθε πολίτη. Το Δίκαιο στα ισλαμικά κράτη είναι το Θρησκευτικό Δίκαιο, δηλαδή το Κοράνι.

Συνέπεια όλων αυτών ήταν να μην υπάρχει ποτέ στον ισλαμικό κόσμο ο

³⁵ John L. Esposito, «*The Islamic Threat, Myth or Reality*», Oxford University Press, New York 1999, σελ. 31.

³⁶ Όπου «Book» εδώ, εννοείται το Ιερό Κοράνιο.

διαχωρισμός μεταξύ κράτους και θρησκείας, ούτε μεταξύ θρησκείας και κοινωνίας. Ο πολιτικός ηγέτης ήταν και θρησκευτικός ηγέτης. Στον ισλαμικό κόσμο ο Εθνικισμός ταυτίζεται με το Ισλάμ, παρά τις κατά καιρούς ενδοϊσλαμικές διαμάχες. Έθνος και θρησκεία ταυτίζονται. Στον μουσουλμανικό κόσμο, το Ισλάμ συνδυάζεται πολλές φορές με τους αγώνες για κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη. Για να καταλάβουμε λοιπόν το Ισλάμ θα πρέπει να θεωρήσουμε ενιαίο το τρίπτυχο Θρησκεία – Εθνικισμός – Κοινωνικοί αγώνες.

Κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και κυρίως κατά τον 20 αιώνα, οι ισλαμικές κοινωνίες δέχτηκαν επιρροές από τον δυτικό απεικιοκρατικό πολιτισμό, συμπεριλαμβανομένου του Μαρξισμού, ο οποίος απέτυχε να τις εκσυγχρονίσει και δημιούργησε περισσότερα προβλήματα από όσα έλυσε. Τότε, οι μάζες των δυσारेστημένων κατέφυγαν στο ριζοσπαστικό Ισλάμ, ένα επαναστατικό όραμα το οποίο κατά αντιφατικό τρόπο, στηρίχθηκε στις μεσαιωνικές αντιλήψεις ενός ορθόδοξου Ισλάμ.

Η σημερινή ισλαμοφοβική αντίληψη, κατά κύριο λόγο του Δυτικού Κόσμου, συνδέει το Ισλάμ με την έλλειψη ηθικών αξιών, πολιτισμού και κουλτούρας, με μια θρησκεία φανατικών που διέπονται από αντιαμερικανικό και αντιδυτικό αίσθημα. Δεν αναγνωρίζονται οι ιδιαιτερότητες και η πολυπλοκότητα της πραγματικότητας του Ισλάμ. Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός εξισώνεται με το Πολιτικό Ισλάμ και αυτό με την ισλαμική τρομοκρατία. Με άλλα λόγια, στο Δυτικό κυρίως υποσυνείδητο, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός κουβαλάει και ενισχύει όλα τα οριενταλιστικά στερεότυπα περί ενός κόσμου φανατισμού και ανορθολογισμού στην «Ανατολή» σε αντιδιαστολή με τη «Δύση». Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, πολλαπλασιάστηκαν οι «αναλύσεις» που εξηγούν την τρομοκρατία ως ισλαμική, σύμφωνα με τις οποίες το Ισλάμ παράγει τρομοκρατία, επειδή δήθεν υπάρχει κάτι το ιδιαίτερο στα ιερά του κείμενα ή στον ισλαμικό πολιτισμό εν γένει που επιδοκιμάζει τη βία ακόμα και εναντίον αθώων αμάχων.³⁷

Παραποίηση της Θεολογίας του Ισλάμ

«Σκληροί τρομοκράτες, που δημιουργούν όπλα μέσα από τη θρησκεία, είναι στην πραγματικότητα προσκολλημένοι στην κατά λέξη ερμηνεία της θρησκείας και

³⁷ Charles W. Kegley, Jr. «*The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls – Bernard Lewis, The Roots of Muslim Rage*», Prentice Hall, New Jersey 2003, σελ. 192.

δεν διακρίνονται από βάθος – είναι επιφανειακοί. Είναι ανίκανοι να κατανοήσουν ότι, ίσως χωρίς να το επιδιώκουν, μετατρέπουν τη θρησκεία σε μια από τις ιδεολογίες που βρίσκονται σε αποσύνθεση (...) Στο ιερό Κοράνι οι άνθρωποι προσκαλούνται να ενώσουν τις προσπάθειές τους με σύμπνοια και αλληλεγγύη για να κάνουμε το καλό. Όλοι μας πρέπει να συνεργαζόμαστε, για να κάνουμε το καλό».³⁸

Το Ισλάμ βασίζεται στο Κοράνιο που είναι το ιερό βιβλίο των Μουσουλμάνων. Το Κοράνι έχει πολύ μεγαλύτερη αξία για το Ισλάμ από ότι έχει η Βίβλος για τον χριστιανικό κόσμο. Θεωρείται πως είναι το αντίγραφο του ιερού βιβλίου που βρίσκεται στον ουρανό και για τον λόγο αυτό ακόμα και το τσαλάκωμα μιας σελίδας που έχει αποσπάσματα από το Κοράνι θεωρείται μεγάλη ιεροσυλία. Τα περιεχόμενά του είναι πολλές φορές δυσνόητα και σίγουρα προκαλεί δυσάρεστη έκπληξη η πρόκληση της στυγνής βίας, ακατανόητης στον χριστιανικό κόσμο για ένα ιερό βιβλίο. Όμως, σε κάθε βιβλίο, ιδιαίτερα στα ιερά βιβλία, το ζήτημα είναι το τι επιλέγει να διαβάσει κάποιος και πώς το ερμηνεύει. Όπως ορθότατα επισημαίνει ο Δρ. Κυριάκος Θ. Νικολάου-Πατραγάς, «Η απλή του Κορανίου ανάγνωση δεν δύναται να προσφέρει αφ' εαυτής το ποθούμενο αποτέλεσμα. Αντιθέτως, δύναται να οδηγήσει εις το ακριβώς αντίθετον».³⁹

Θα παραθέσουμε δυο αντιπροσωπευτικά εδάφια του Κορανίου, που δείχνουν ξεκάθαρα το κλίμα βίας που προβάλλεται και καλλιεργείται στους κόλπους των μουσουλμανικών εξτρεμιστικών ομάδων. Το πρώτο είναι από το δεύτερο κεφαλαίο που επιγράφεται «Η Αγελάδα», σούρα 191, «Σκοτώστε τους εχθρούς σας όπου τους βρίσκετε. Διώξτε τους από το φως από όπου σας έδιωξαν. Ο κίνδυνος να αλλάξετε θρησκεία είναι χειρότερος από τον φόνο. Μην τους πολεμάτε καθόλου κοντά στο τέμενος Χαράμ, εκτός αν σας προκαλέσουν. Αυτή είναι η ανταμοιβή για τους άπιστους».⁴⁰

³⁸ Δήλωση του πρώην συντηρητικός Πρόεδρου Χαταμί του Ιράν, σε ομιλία του που παρουσιάστηκε στο τεύχος του περιοδικού «Economist» της 24 Νοεμβρίου 2001 και αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Καθημερινή» την 20η Ιαν 200.

³⁹ Κυριάκος Θ. Νικολάου-Πατραγάς, «Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ», Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Μαΐ 2011, σελ 80.

⁴⁰ Τα αποσπάσματα του Κορανίου είναι από το βιβλίο «ΤΟ ΙΕΡΟ ΚΟΡΑΝΙΟ και η Μετάφραση των Εννοιών Του στην Ελληνική Γλώσσα», Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ, Μεδίνα Έτος 1421 Εγίρας (2000μΧ).

Το δεύτερο εδάφιο είναι από το πέμπτο κεφαλαίο που επιγράφεται «Η Μεδίνα», σούρα 38: «...και κόψτε τα χέρια του κλέφτη, άντρα ή γυναίκας, παραδειγματική τιμωρία για το έγκλημά τους, από τον Αλλάχ».⁴¹ Είναι δυνατό να επισημάνουμε την διαφορά νοοτροπίας που δημιουργείται συχνά μέσα από το Κοράνι, ανάμεσα σε ένα μουσουλμάνο και σε ένα χριστιανό. Αυτήν την προτροπή στη βία επικαλούνται και οι ισλαμιστές τρομοκράτες, που ερμηνεύουν το Κοράνι με τέτοιο τρόπο ώστε να ευνοεί την άσκηση βίας, σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους.

Το Ισλάμ θα έλεγε κανείς ότι είναι περισσότερο ένα σύστημα πολιτικοκοινωνικής συμπεριφοράς, παρά μια θρησκεία με την απολυτρωτική και θεραπευτική έννοια, όπως γνωρίζουμε την χριστιανική θρησκεία στην Ευρώπη. Στο χριστιανισμό ο άνθρωπος σαν ένα αυτοτελές και ανεξάρτητο πρόσωπο είναι ελεύθερος, έχει το αναφαίρετο δικαίωμα της προσωπικής του επιλογής. Αντίθετα στο Ισλάμ ο άνθρωπος είναι απόλυτα υποταγμένος στην θέληση του Θεού. Από εδώ πηγάζει ένα σημαντικό και καίριο πρόβλημα διαφορετικής νοοτροπίας και διαφορετικού τρόπου που βλέπει ένας μουσουλμάνος από ένα χριστιανό την καθημερινότητα.

Εξέλιξη του Ισλαμικού Φονταμενταλισμού – Ριζοσπαστικό Ισλάμ

Το Ισλάμ δεν είναι μόνο μια θρησκεία αλλά μια Θεοκρατία η οποία πρεσβεύει ότι πηγή των νόμων των ανθρώπινων κοινωνιών δεν πρέπει να είναι οι άνθρωποι, αλλά ο ίδιος ο Θεός. Δεν ασπάζονται όμως όλοι οι Μουσουλμάνοι την πεποίθηση ότι μοναδική πηγή των νόμων των ανθρωπίνων κοινωνιών πρέπει να είναι η “Θεόσταλη Σαρία”. Ωστόσο ανάμεσα στους Μουσουλμάνους, υπάρχουν ομάδες και κινήματα που επιδιώκουν την ανασύσταση του Παγκόσμιου Χαλιφάτου του 7ου αιώνα μ.Χ και την εφαρμογή της Σαρία. Κατά τη μουσουλμανική παράδοση, ο κόσμος χωρίζεται σε δύο οίκους: τον Οίκο του Ισλάμ (Dar al-Islam), τον οποίο διοικούν οι Ισλαμικές κυβερνήσεις και επικρατεί ο Ισλαμικός Νόμος και στον Οίκο του Πολέμου (Dar al-Harb), στον υπόλοιπο κόσμο δηλαδή που εξακολουθεί να κατοικείται και πιο σημαντικό να διοικείται από τους άπιστους. Πρέπει συνεπώς, είτε όλος ο κόσμος να υιοθετήσει τη μουσουλμανική πίστη, είτε να υποταγεί στη μουσουλμανική κυριαρχία. Αυτή η πάλη (τζιχάντ) των Μουσουλμανών, ο ιερός πόλε-

⁴¹ Η αμέσως επόμενη σούρα βέβαια, αναγράφει: «Αν όμως, μετανιώσει μετά το έγκλημά του και επανορθώσει, τότε ο Αλλάχ θα τον συγχωρήσει».

μος για την επικράτηση του Ισλάμ, ξεκινάει μέσα από τον Οίκο του Θεού και συνεχίζεται προς τα έξω, ενάντια στον ίδιο άπιστο εχθρό.⁴²

Οι Απαρχές του Ισλαμικού Φονταμενταλισμού: Κατά καιρούς το Ισλάμ αντιμετώπισε διάφορες κρίσεις, που συνοδεύτηκαν από προσπάθειες να επιστρέψουν οι ισλαμικές κοινωνίες στις θεμελιώδεις αρχές, που υπαγορεύονταν από την ερμηνεία του Κορανίου. Εμφανίστηκαν διάφορες σέκτες μεταξύ των πιστών και σχολές ερμηνείας της Σαρία, που θεωρούσαν ότι κατέχουν το κλειδί της ιερής σοφίας, διάφοροι Μουφτήδες και Ουλεμάδες, που διόρισαν τους εαυτούς τους θεματοφύλακες της θρησκείας και εξέδιδαν γνωμοδοτήσεις ή ιερονομικές ρήτρες, κατακεραυνώνοντας σαν αιρετικούς ή άπιστους, όλους τους Μουσουλμάνους, που αρνούνταν να δεχθούν την δική τους στενόμυαλη πρόσληψη της Σαρία. Σε τέτοιου είδους προσπάθειες, που ονομάστηκαν αφυπνιστικά κινήματα, εντοπίζονται οι ρίζες του ισλαμικού φονταμενταλισμού.

Το πρώτο σημαντικό αφυπνιστικό κίνημα εκδηλώθηκε στα τέλη του 13^{ου} αρχές του 14^{ου} αιώνα και εμπνευστής του θεωρείται ο Σεΐκ Άχμεντ ιμπν Ταϊμίγια (1263-1328). Ο ιμπν Ταϊμίγια στο φετβά⁴³ του, γνωστό και ως «Φετβάς του Μάρντιν», καταδικάζει τους εξισλαμισθέντες Μογγόλους κατακτητές της Εγγύς Ανατολής,⁴⁴ επειδή έσφαζαν και κατέστρεφαν εφαρμόζοντας τους δικούς τους νόμους και όχι τον ισλαμικό, τη σαρία. Με το φετβά καταδίκασε αυτό το «κατά το ήμισυ Ισλάμ» και τους «υποκριτές Μογγόλους», καλώντας τους «αληθινούς μουσουλμάνους» να διεξαγάγουν ιερό πόλεμο εναντίον των «αποστατών αυτών».⁴⁵ Ο Ταϊμίγια εναντιώθηκε και στο σουφισμό και επέμεινε ότι κάθε παρόμοια «μη ισλαμική» παράδοση έπρεπε να σταματήσει. Ο μουσουλμανικός κόσμος, δίδασκε ο Ταϊμί-

⁴² Charles W. Kegley, Jr. «*The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls – Bernard Lewis, The Roots of Muslim Rage*», Prentice Hall, New Jersey 2003, σελ. 195.

⁴³ Φετβάς ή Φετβάς, είναι η γνωμοδότηση του μουφτή (θρησκευτικού δικαστή των μουσουλμάνων) ή και μη θεολόγων ισλαμιστών δικηγόρων όταν ο πολιτικός δικαστής, ο καδής, αδυνατεί να καταλήξει σε απόφαση επί ενός ζητήματος. Ο φετβάς σήμερα θεωρείται απολύτως εφαρμοστέος κυρίως από τους σίιτες μουσουλμάνους. (Πηγή: <http://el.wiktionary.org/wiki/φετβάς>, 02 Απριλίου 2012).

⁴⁴ Η Βαγδάτη, η οποία αποτέλεσε – και αποτελεί – το ενδοξότερο κέντρο της αραβικής κουλτούρας και ισχύος, την εποχή των αββασιδών χαλίφων, από τα τέλη του 8ου αιώνα, μέχρι την παρακμή, έπεσε στα χέρια του Μογγόλου Χουλαγκού το 1258.

⁴⁵ Ο φετβάς του ιμπν Ταϊμίγια αποκηρύσσει τη βία. Ο ιερός πόλεμος που επικαλείται δεν έχει καμία σχέση με την εσφαλμένη ερμηνεία του από εξτρεμιστικές ομάδες και από τον Μπιν Λάντεν, ο οποίος διαρκώς αναφερόταν στον ιμπν Ταϊμίγια όταν καλούσε τους μουσουλμάνους να ανατρέψουν τη μοναρχία στη Σαουδική Αραβία και να κηρύξουν ιερό πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ.

για, έπρεπε να κυβερνηθεί σύμφωνα με την αυστηρή εφαρμογή του ισλαμικού νόμου που βρίσκεται στο Κοράνιο.

Ριζοσπαστικό – Πολιτικό Ισλάμ: Το ριζοσπαστικό Ισλάμ περιλαμβάνει τον Ισλαμισμό ή Πολιτικό Ισλάμ, καθώς και το κίνημα των Σαλαφιστών το οποίο επικεντρώνει την προσοχή του περισσότερο στο θεολογικό δόγμα και όχι τόσο στη πολιτική πτυχή του Ισλάμ. Στην ευρύτερη περιοχή του ριζοσπαστικού Ισλάμ, ανήκουν οι Ουαχαμπίτες (Wahhabis),⁴⁶ οι Ντεομπάντις (Deobandis), οι Ταλιμπάν και οι Σαλαφιστές Τζιχαντιστές (Salafi Jihadists).

Το Κίνημα του Ουάχαμπι: Το 18ο αιώνα ο αραβικός κόσμος βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Οθωμανών ηγεμόνων, οι οποίοι μετά την κατάλυση του χαλιφάτου των Αβασιδών του Καΐρου, είχαν σφετεριστεί τον τίτλο του χαλίφη για να προσδώσουν στο αξίωμά τους και θρησκευτική εξουσία. Όμως πολλοί Αραβες πίστευαν ότι το οθωμανικό χαλιφάτο ήταν διεφθαρμένο. Στη Σαουδική Αραβία δημιουργήθηκε τότε ένα κίνημα, που τα μέλη του έγιναν γνωστά ως Ουαχαμπίτες, από το όνομα του ιδρυτή του, Μοχάμεντ Αλ-Ουάχαμπ (Mohammad ibn Abd-al-Wahhab).

Ο Ουάχαμπ γεννήθηκε στην Αλ-Ουαΐνα (Al-Uyayna) κοντά στο Ριάντ της σημερινής Σαουδικής Αραβίας. Σπούδασε στην Μπάσρα, τη Μέκκα και τη Μεδίνα. Ταξίδεψε για πολλά χρόνια στις μουσουλμανικές χώρες, όπου διαπίστωσε ότι υπήρχαν κατά τόπους διαφορετικές θρησκευτικές παραδόσεις. Επιστρέφοντας στη γενέτειρά του το 1740, έγραψε το Kitab at-tawhid (Βιβλίο Ενότητας), που αποτέλεσε το θεμελιώδες κείμενο του κινήματος του, για την επιστροφή σε μια αυθεντικότερη μορφή του Ισλάμ. Ο Ουάχαμπ δίδασκε στους οπαδούς του την υπέρτατη αξία που έχει ο Μονοθεϊσμός για το Ισλάμ και τη σημασία που έχει η καταπολέμηση του παγανισμού. Ο Ουάχαμπ πίστευε ότι η απλή πίστη στον ένα και μοναδικό Θεό δεν ήταν αρκετή και θα έπρεπε οι πιστοί Μουσουλμάνοι να διάγουν έναν αγνό ισλαμικό βίο. Ακολουθώντας τα χνάρια του Ταϊμίγια (Σχολή σκέψης Χανμπάλι),⁴⁷ ο Ουάχαμπ θεωρούσε ότι η λατρεία των Αγίων του Ισλάμ, οι επισκέψεις σε τάφους

⁴⁶ Έτσι αποκαλούν οι Δυτικοί αναλυτές και οι μη Σαλαφιστές Μουσουλμάνοι, τους Σαλαφιστές της Σαουδικής Αραβίας.

⁴⁷ Μέχρι τα μέσα του 10ου αιώνα, η σουνιτική θεολογία είχε αποκρυσταλωθεί σε τέσσερις αναγνωρισμένες σχολές Ισλαμικής Νομολογίας, νομικές σχολές ή σχολές σκέψης, τη Χαναφί, τη Μαλικί, τη Σαφίη και τη Χανμπάλι, οι οποίες δεν είχαν ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ τους.

και η κατασκευή μνημείων ήταν πράξεις ειδωλολατρίας. Ο Ουάχαμπ επίσης κατηγορούσε τους άλλους Μουσουλμάνους ως αιρετικούς και αποστάτες (takfir).⁴⁸

Εξαιτίας των ιδεών του, αλλά κυρίως εξαιτίας των ακροτήτων που επέβαλε η εφαρμογή τους, ο Ουάχαμπ εξορίστηκε από την πόλη του. Το 1744 συναντήθηκε με τον ηγεμόνα της Σαουδικής Αραβίας, Μοχάμεντ ιμπν Σαούντ, ο οποίος εντυπωσιάστηκε από τις θεωρίες του Ουάχαμπ και τις εφάρμοσε στη χώρα του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Σαουδική Αραβία έγινε το πρώτο ισλαμικό φονταμενταλιστικό κράτος στον κόσμο. Σήμερα το θρησκευτικό κατεστημένο των Ουαχαμπιτών στη Σαουδική Αραβία αποτελεί τον ισχυρό βραχίονα του καθεστώτος των Σαούντ.

Το Ισλαμικό Κίνημα: Ο Ισλαμισμός ως κίνημα έχει τις απαρχές του στην Αίγυπτο του 19ου αιώνα. Οι πρώτοι Αιγύπτιοι Ισλαμιστές υποστήριξαν το ιδεολόγημα του Παν-Ισλαμισμού ως ένα είδος αντίστασης στην Ευρωπαϊκή αποικιοκρατία. Οι πιο σημαντικοί εκπρόσωποι αυτού του κινήματος ήταν ο Jamal ad-din al-Afghani (1837-1897) και ο μαθητής του Muhammad Abduh (1849-1905). Στην προσπάθεια του να ενώσει το μουσουλμανικό κόσμο ο αλ-Αφγκανί ίδρυσε το Ισλαμικό Κίνημα. Ενθάρρυνε την επαναφορά της σαρία, που αποτελεί τον προσωπικό κώδικα συμπεριφοράς κάθε μουσουλμάνου και ταυτόχρονα το νομικό σύστημα διακυβέρνησης των φανατικών μουσουλμανικών χωρών. Ο σύγχρονος ισλαμικός φονταμενταλισμός που γεννήθηκε ως αντίδραση στην απειλή της δυτικής οικονομικής και πολιτιστικής κυριαρχίας, έχει τις ρίζες του σ' εκείνη την εποχή.

Οπαδός του Abduh ήταν ο Rashid Rida (1865-1935).⁴⁹ Ο Rida πίστευε ότι η αδυναμία του Μουσουλμανικού κόσμου έναντι της Δύσης θα μπορούσε να ανατραπεί μόνο αν οι Μουσουλμάνοι επιστρέψουν σε αυτό που έβλεπε ως «αληθινό Ισλάμ». Ένα Ισλάμ καθαρό από παγανιστικές και Δυτικές επιρροές. Όπως αυτό που ασκούσε η πρώτη γενιά των Μουσουλμάνων, οι λεγόμενοι Σαλάφ. Οι Σαλάφ επομένως πρέπει να είναι τα πρότυπα του πιστού Μουσουλμάνου. Για αυτό το λόγο και πολλοί αναλυτές στη Δύση χαρακτήρισαν το κίνημα των Σαλαφιστών ως φονταμενταλισμό με την έννοια ότι επιδιώκουν την επιστροφή στις θεμελιώδεις

⁴⁸ Η έννοια του takfir, όπως θα δούμε, αποτελεί μια άκρως επικίνδυνη και ολοκληρωτική έννοια, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο της ιδεολογίας της Αλ Κάιντα.

⁴⁹ John L. Esposito, «The Islamic Threat, Myth or Reality», Oxford University Press, New York 1999, σελ. 61.

αρχές και αξίες του Ισλάμ. Οι Σαλαφιστές, δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην Ισλαμική θεολογία και λιγότερο στη κοινωνικο-πολιτική πτυχή του Ισλάμ. Δευτερευόντως, οι Σαλαφιστές θεωρούν πως θα πρέπει να επιδιώξουν την εγκαθίδρυση ενός Ισλαμικού κράτους που θα κυβερνάται σύμφωνα με το Νόμο της Σαρία.

Ένα άλλο κίνημα που ανήκει στο ριζοσπαστικό Ισλάμ και που είναι λιγότερο γνωστό από τα προηγούμενα είναι αυτό των Ντεομπάντι. Το κίνημα αυτό γεννήθηκε το 1866, στην Ινδία στη πόλη Ντεομπάντ από όπου πήρε και το όνομά του. Οι Ντεομπάντις πρεσβεύουν ότι ο σωστός Μουσουλμάνος πρέπει να είναι πρώτα πιστός στο Ισλάμ και μετά στη χώρα της οποίας είναι πολίτης ή κάτοικος. Επίσης, οι Ντεομπάντις αναγνωρίζουν μόνο τα θρησκευτικά σύνορα της ούμμα και όχι τα εθνικά σύνορα, ενώ έχουν την υποχρέωση να ασκούν το τζιχάντ προκειμένου να προστατέψουν τους αδελφούς τους Μουσουλμάνους που κινδυνεύουν σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου. Οι Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, είναι επίσης ένα κίνημα που επηρεάστηκε από τις αρχές των Ντεομπάντι. Τα ιεροδιδασκαλεία (madrassas) των Ντεομπάντις στο Πακιστάν, ήταν τα φυτώρια στα οποία γαλουχήθηκαν οι νεαροί μαθητές (talib) που δημιούργησαν το κίνημα των Ταλιμπάν.

Πολιτικό Ισλάμ:⁵⁰ Στην περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σχηματίστηκαν πολλές ισλαμικές οργανώσεις, με σκοπό να αντισταθούν στη δυτική κυριαρχία. Μία τέτοια οργάνωση, ήταν η Μουσουλμανική Αδελφότητα, που ιδρύθηκε στην Αίγυπτο το 1928 από τον Χασάν αλ-Μπάννα (Hassan al-Banna, 1906-1949), ο οποίος κατά μία έννοια ήταν και ο εμπνευστής του σύγχρονου ισλαμιστικού κινήματος ή Πολιτικού Ισλάμ. Ο Αλ-Μπάννα θεωρούσε ότι το κλειδί για να αναγεννηθεί το Ισλάμ ήταν η αντίσταση στις κοσμικές ιδέες της Δύσης και η προώθηση του Ισλάμ ως πολιτικής ιδεολογίας. Επί δύο δεκαετίες ο Αλ-Μπάννα εργάστηκε πυρετωδώς προκειμένου να σφυρηλατήσει το κίνημα του και να προωθήσει τις ιδέες του. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα συνεργάστηκε στενά με διάφορες ομάδες και κοινωνικές οργανώσεις, επιδιώκοντας να επηρεάσει τους υπάρχοντες ακτιβιστές με τις ριζοσπαστικές της ιδέες. Η Μουσουλμανική Αδελφότητα το 1952 υποστήριξε το κίνημα των “Ελεύθερων Αξιωματικών” υπό την ηγεσία του Νάσερ στην Αίγυπτο. Μετά την κατάληψη όμως της εξουσίας από το

⁵⁰ John L. Esposito, «*The Islamic Threat, Myth or Reality*», Oxford University Press, New York 1999, σελ. 52-73.

Νάσερ, το νέο καθεστώς άρχισε τις διώξεις κατά των Αδελφών Μουσουλμάνων. Πολλοί «Αδελφοί» έφυγαν από την Αίγυπτο και μετανάστευσαν στη Δυτική Ευρώπη, κυρίως στη Γερμανία και τη Γαλλία, ενώ κάποιοι άλλοι βρήκαν καταφύγιο στη Σαουδική Αραβία και στα κράτη του Κόλπου. Σήμερα, πολλές ισλαμικές οργανώσεις στην Ευρώπη, ιδεολογικά ανήκουν στο ευρύτερο παγκόσμιο δίκτυο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, χωρίς να αποτελούν και τυπικά μέλη της.⁵¹

Πρωτοπόρος στην προσπάθεια εκείνης της περιόδου (δεκαετίες 1950-60) αναδείχτηκε ο Σαγιέντ Κουτμπ (Sayyid Qutb, 1906-1966), ο θεωρητικός της Αδελφότητας, ο «Τρότσκυ του Ισλαμισμού», όπως αποκαλείται. Ο Κουτμπ αποτελεί τον εκφραστή του ακραίου Πολιτικού Ισλάμ. Ήταν ουσιαστικά ο πρώτος σύγχρονος Ισλαμιστής που μίλησε ανοιχτά για την αναγκαιότητα του τζιχάντ, προκειμένου να εγκαθιδρυθεί το Ισλαμικό κράτος. Ο Κουτμπ και οι οπαδοί του αποτελούσαν τη πιο ριζοσπαστική και ακραία πτέρυγα του κινήματος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Τα βιβλία του στις αρχές της δεκαετίας του 1960 – ειδικά το «Στη σκιά του Κορανίου» και το «Ορόσημα» (Ma'alim fi al-Tariq) – άσκησαν μεγάλη επιρροή στους ριζοσπάστες μουσουλμάνους των επόμενων δεκαετιών. Ο Κουτμπ πίστευε ότι μετά το θάνατο του προφήτη ο κόσμος είχε σταδιακά περιέλθει σε κατάσταση Jahiliyya, δηλαδή παγανιστικής άγνοιας.⁵² Γι' αυτό καθήκον κάθε μουσουλμάνου ήταν να καταστρέψει αυτό τον κόσμο και να χτίσει πάνω στα ερείπιά του ένα γνήσιο ισλαμικό κράτος.⁵³

Η πολιτικο-κοινωνική ιδεολογία του Ισλαμισμού του Κουτμπ και το υπερσυντηρητικό, πουριτανικό και μισαλλόδοξο Ισλάμ των Ουαχαμπιτών της Σαουδικής Αραβίας, αποτέλεσαν τη μήτρα από την οποία γεννήθηκε η Αλ-Κάιντα και ο σύγχρονος Σαλαφιστικός Τζιχαντισμός (Salafi Jihadism) ή όπως είναι γνωστός, Takfiri Jihadism. Οι Τζιχαντιστές Takfiris οπαδοί της έννοιας του takfir που περιγράψαμε παραπάνω, δεν δίστασαν και δεν διστάζουν να σκοτώσουν όλους όσους χαρακτηρίζουν ως αιρετικούς και αποστάτες του αυθεντικού, σύμφωνα με αυτούς, Ισλάμ.

⁵¹ Η πιο γνωστή Ευρωπαϊκή οργάνωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας είναι η FIOE (Federation of Islamic Organizations in Europe).

⁵² Πιθανόν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο Jahiliyya ήταν ο ιμπν Ταϊμίγια για να περιγράψει τους οπισθοδρομικούς της σύγχρονης του μουσουλμανικής κοινότητας. Τον 20ο αιώνα έγραψε γι' αυτόν ο ινδός ισλαμιστής συγγραφέας, Σαγιέντ Αμπούλ αλα Μαουντούντι, τον όρο όμως έκανε δημοφιλή ο Κουτμπ με το μεγάλης επιρροής έργο του, «Ορόσημα».

⁵³ Ο Κουτμπ εκτελέστηκε από την αιγυπτιακή κυβέρνηση το 1966 για την πολιτική του δράση.

Η πεποίθηση του Κουτμπ ότι η βία ήταν απαραίτητο στάδιο για την πορεία προς τη δημιουργία ενός γνήσιου ισλαμικού κράτους υιοθετήθηκε αργότερα από το συμπατριώτη του Αιγύπτιο Αμπντ αλ-Σαλάμ Φαράτζ. Ο Φαράτζ τόνισε την έννοια του «βίαιου αγώνα» ή «ιερού πολέμου» που εμπεριέχεται στο θρησκευτικό καθήκον του τζιχάντ. Έλεγε ότι ήταν καθήκον των μουσουλμάνων να χρησιμοποιούν βία ενάντια στους εχθρούς του Ισλάμ και για το λόγο αυτό θα ανταμείβονταν με μια θέση στον παράδεισο.⁵⁴

Μια πολύ σημαντική Ισλαμιστική οργάνωση είναι η Jamaat i-Islami. Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε ως πολιτικό κόμμα το 1941 στην τότε Βρετανική Ινδία από τον Ισλαμιστή διανοούμενο και δημοσιογράφο Σαγιέντ Μαουντούντι (Sayyid Abul ala Maududi, 1903-1979). Το 1927 ο Μαουντούντι έγραψε το βιβλίο «Jihad in Islam», στο οποίο εξέφρασε την άποψη ότι ο ρόλος του τζιχάντ είναι να καθιερώσει το Ισλάμ ως πολιτική ιδεολογία. Το τζιχάντ αποτελούσε για τον Μαουντούντι έναν «ιερό πόλεμο» που πρώτα δίνει κανείς εναντίον του εαυτού του, μια πάλη με τους πειρασμούς. Έδωσε έναυσμα σε πιο ριζοσπαστικούς θεωρητικούς να υιοθετήσουν την τυφλή βία αφού επιβεβαίωσε ότι «το Ισλάμ είναι μια παγκόσμια επανάσταση και οφείλει να επεκταθεί και να επικρατήσει, αφού αυτό είναι το θέλημα του Θεού», αλλά ο ίδιος ο Μαουντούντι δεν προσυπέγραφε σε έναν πόλεμο των «ενωμένων μουσουλμάνων» κατά των «απίστων και των σταυροφόρων». Πίστευε στην ειρηνική επικράτηση του πολιτικού Ισλάμ, μέσω της «ανωτερότητάς» του και της «ισλαμικής εκπαίδευσης» της κοινωνίας. Στα γραπτά του υποστήριζε ότι η ισλαμική σαρία ήταν το τέλει νομικό σύστημα και με ορθή εφαρμογή θα αποτελούσε το νομικό πλαίσιο της «δημοκρατο-θεοκρατίας», την οποία πίστευε ως το τέλει πολίτευμα.⁵⁵ Μετά το διαμελισμό της Βρετανικής Ινδίας το 1947 σε τρεις περιοχές, το Δυτικό Πακιστάν, την Ινδία και το Ανατολικό Πακιστάν (το σημερινό Μπανγκλαντές), οι προσπάθειες του Μαουντούντι στράφηκαν στο να μετατρέψει το Πακιστάν σε Ισλαμικό κράτος. Η βασική παρακαταθήκη του Μαουντούντι μέχρι σήμερα είναι ότι μέσω των βιβλίων του εκλαΐκευσε την ισλαμιστική ιδεολογία έτσι ώστε να μπορεί να γίνει πιο κατανοητή και εύκολα αποδεκτή από τον απλό Μουσουλμάνο.

⁵⁴ Το 1981 ο Φαράτζ εκτελέστηκε για την εμπλοκή του στη δολοφονία του προέδρου της Αιγύπτου, Ανουάρ Σαντάτ.

⁵⁵ Ανπχος Κλεάνθης Κυριακίδης, Άρθρο: «Στρατηγική Σκέψη», ΑΔΙΣΠΟ 2012.

Το Παλαιστινιακό Ζήτημα: Το 1948 ιδρύθηκε στα πρώην βρετανικά εδάφη της Παλαιστίνης το εβραϊκό κράτος του Ισραήλ. Σύντομα ξέσπασε πόλεμος ανάμεσα στο νεοσύστατο κράτος και τις γειτονικές αραβικές χώρες, που αντέδρασαν στην ίδρυσή του. Εξαιτίας του πολέμου, πολλοί Παλαιστίνιοι Άραβες εγκατέλειψαν τις εστίες τους και εγκαταστάθηκαν σε προσφυγικούς καταυλισμούς στη Συρία, τον Λίβανο και την Ιορδανία, καθώς και σε εδάφη της Παλαιστίνης, στις περιοχές δηλαδή της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας. Το 1967, στη σύρραξη που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως ο «Πόλεμος των Έξι Ημερών», το Ισραήλ με μία προληπτική συνδυασμένη επίθεση εναντίον των γειτονικών αραβικών κρατών, κατέλαβε τη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας, που από τότε ονομάζονται «κατεχόμενα». Ο πόλεμος, που είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση του Ισραήλ,⁵⁶ προκάλεσε στον αραβικό κόσμο ακόμα μεγαλύτερο μίσος, με αποτέλεσμα πολλοί Άραβες να ταχθούν στον αγώνα για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Αρχίζει πλέον η ανάπτυξη των αγωνιστικών ισλαμικών ομάδων που θέτουν άμεσους πολιτικούς στόχους, κυρίως την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας. Οι αραβικές χώρες πλημμυρίζουν από ριζοσπαστικές ισλαμικές οργανώσεις. Η πάλη εναντίον του Ισραήλ παρείχε ένα κοινό σκοπό, μία αίσθηση ενότητας μεταξύ των Αράβων εθνικιστών και των ισλαμιστών. «Η απελευθέρωση της Παλαιστίνης συμβόλιζε τον αγώνα, το μεγάλο τζιχάντ, ενάντια στο δυτικό ιμπεριαλισμό».⁵⁷

Η Ιρανική Επανάσταση: Το 1979 στο Ιράν, έγινε μια ριζοσπαστική επανάσταση, όπου οι Μοτζαχεντίν και οι Φενταγίν διεκδικούσαν μια εξισωτική, σοσιαλιστική (μαρξιστικού τύπου) κοινωνία. Οι εκτεταμένες ταραχές και οι βίαιες διαδηλώσεις που συντάραζαν όλο το Ιράν το 1978, υποχρέωσαν το Σάχη να εγκαταλείψει τη χώρα τον Ιανουάριο του 1979. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης ενώθηκαν ορίζοντας νέο ηγέτη τον «Αγιατολάχ» Ρουχολά Μουσάβι Χομείνι (1902 – 1989), που ανέλαβε την εξουσία τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους. Ο Χομείνι επέβαλε την αυστηρή εφαρμογή της σαρία σε όλες της πτυχές της ζωής των Ιρανών. Είναι ο θεωρητικός του σιϊτικού φονταμενταλισμού και ιδρυτής του μόνου θεοκρατικού ισλαμικού κράτους στον κόσμο.

⁵⁶ Το Ισραήλ με τον Πόλεμο των Έξι Ημερών το 1967, κατέλαβε εκτός της Δυτικής όχθης και της Λωρίδας της Γάζας, τα υψώματα του Γκολάν από τη Συρία και τη χερσόνησο του Σινά από την Αίγυπτο, την οποία όμως απώλεσε το 1973 μετά τον Πόλεμο της "Εξιλεώσεως", από την Αίγυπτο.

⁵⁷ John L. Esposito, «*The Islamic Threat, Myth or Reality*», Oxford University Press, New York 1999, σελ. 71.

Ο Ισλαμικός Φονταμενταλισμός Σήμερα: Η έξαρση της σύγχρονης ισλαμικής μαχητικότητας κρύβει αίτια όπως οι πολιτικές και οικονομικές αποτυχίες των αραβικών κυβερνήσεων στη μετα-αποικιακή περίοδο, το παλαιστινιακό ζήτημα, αλλά και τα εριστικά κείμενα που προτρέπουν σε ενεργό δράση, γραμμένα από φανατικούς ισλαμιστές όπως ο Σαγιέντ Κουτμπ. Από το 1979, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός αποτελεί σημαντικό παράγοντα εξέλιξεων σ' ολόκληρο τον κόσμο. Το Ισλάμ, ωστόσο, είναι μια ειρηνική θρησκεία. Ο ισλαμισμός, ή η ισλαμική αφύπνιση, γίνεται κατανοητός από πολλούς στο μουσουλμανικό κόσμο ως μια δύναμη θετική. Οργανώσεις όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα, παρότι στο παρελθόν είχαν αναμειχθεί με την τρομοκρατία, προσπαθούν τώρα να επιτύχουν τους σκοπούς τους, αποκτώντας πολιτική δύναμη με τη συμμετοχή τους σε δημοκρατικές διαδικασίες ή με κοινωνικές επαναστάσεις στο πλαίσιο κινημάτων όπως η «Αραβική Άνοιξη». Ο ρόλος τους είναι να πιέζουν με ειρηνικά μέσα τις κυβερνήσεις τους για να εφαρμοστεί ο ισλαμικός νόμος, καθώς επίσης και να επαναφέρουν στην αληθινή πίστη όσους έχουν απομακρυνθεί από αυτήν. Πρόσφατο παράδειγμα η Αίγυπτος, όπου μετά την πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ, η Μουσουλμανική Αδελφότητα επιδιώκει τη συμμετοχή της στην εξουσία. Παρ' όλα αυτά, στη αντίληψη των Δυτικών, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός συνδέεται στενά και εξισώνεται, λανθασμένα, με την τρομοκρατία, καθώς εξτρεμιστικές οργανώσεις όπως η Χαμάς, η Χεζμπολάχ και η παλαιστινιακή Τζιχάντ, συνεχίζουν να προβαίνουν σε ακραίες ενέργειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»: ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Το Φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης

Ο όρος «παγκοσμιοποίηση» έχει επικρατήσει στη γλώσσα μας ως μετάφραση του όρου globalization. Με τον όρο αυτό δηλώνεται το φαινόμενο της δημιουργίας μιας παγκόσμιας κοινότητας στο επίπεδο κυρίως της οικονομίας, με αναπόφευκτες προεκτάσεις στην πολιτική και τον πολιτισμό. Για την κατανόησή της, όπως επίσης και τις επιπτώσεις της στο χώρο του πολιτισμού, είναι ανάγκη να καταφύγουμε στις ιστορικές της ρίζες.

Η παγκοσμιοποίηση είναι η φυσική συνέπεια του διαφωτισμού: με την πρόοδο της γνώσης και των επιστημών, ο άνθρωπος κατέσται «κύριος και κάτοχος της φύσης», αφού μπορεί να χρησιμοποιεί τη γνώση, για να παράγει χρήσιμα γι' αυτόν

αποτελέσματα. Η σύνδεση της γνώσης με την παραγωγή έχει τις ρίζες της στη ρωμαϊκή εποχή: ό,τι δεν παράγει αποτέλεσμα χρήσιμο, αγνοείται ως ουσιαστικά ανύπαρκτο. Η ρωμαϊκή αυτή αντίληψη ανέτρεψε την αρχαιοελληνική προσέγγιση της γνώσης ως μέσου, που οδηγεί στο «καλόν κ' αγαθόν», δηλαδή ως αισθητικής και ηθικής αξίας και τη συνέδεσε με τη χρηστικότητα.

Μια τέτοια νοοτροπία γεννά την προτεραιότητα της οικονομίας στον πολιτισμό, και μάλιστα της οικονομίας της παραγωγής και της αγοράς, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό την παγκοσμιοποίηση θέμα κυρίως οικονομικό. Η τεχνολογία, ως μέσο επικοινωνίας των ανθρώπων, παράγει μια παγκόσμια κοινωνία σε βάρος των φυσικών και τοπικών ιδιαιτεροτήτων.

Η παγκοσμιοποίηση θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα κατασκεύασμα του σύγχρονου δυτικού ανθρώπου με στόχο να δημιουργήσει μια παγκόσμια κοινωνία ατόμων, με επιδίωξη την ατομική ευδαιμονία, εμπεριέχει ωστόσο μία αντίφαση. Από τη μια, ενώνει τους λαούς και τους ανθρώπους και συντελεί στον εκδημοκρατισμό της πολιτικής με την προώθηση των δικαιωμάτων του ατόμου και στην αύξηση του πλούτου με τη βοήθεια της τεχνολογίας και της παραγωγής αγαθών. Από την άλλη όμως, καλλιεργεί την πλεονεξία, πράγμα που οδηγεί στην άδικη κατανομή του παραγόμενου πλούτου και επιτείνει τον ευδαιμονισμό με τον πολλαπλασιασμό των αναγκών χάρη της μεγαλύτερης παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών.

Είναι διάχυτος ο φόβος ότι η παγκοσμιοποίηση απειλεί με ισοπέδωση τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και αποβλέπει στην επιβολή μιας ενιαίας μορφής πολιτισμού σε παγκόσμια κλίμακα. Ο φόβος αυτός, με τη μορφή με την οποία συνήθως νοείται, δεν έχει σοβαρά ερείσματα. Και τούτο γιατί η έννοια της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ατόμου, στην οποία βασίζεται η παγκοσμιοποίηση, δεν επιτρέπει τη βίαια επιβολή κανενός είδους πολιτισμού. Η παγκοσμιοποίηση δεν απειλεί παρά μόνο τις πολιτισμικές ταυτότητες που έχουν από μόνες τους ατονήσει. Εξάλλου, η παγκοσμιοποίηση δεν ενοχλείται από την πολύ-πολιτισμικότητα. Αντίθετα, τη χρησιμοποιεί ως έμπνευση για την παράγωγή και διάθεση προϊόντων πολιτισμού ως οικονομικά αγαθά στην παγκόσμια αγορά.

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται σαφές ότι καμιά παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί να εξαφανίσει τις πολιτισμικές ταυτότητες, παρά μόνον αν οι λαοί παύσουν

να δημιουργούν. Τότε, ίσως η παγκοσμιοποίηση να προσφέρει το πλαίσιο για δημιουργική συνάντηση των πολιτιστικών ταυτοτήτων, από την οποία δεν θα προκύψει ένας παγκόσμιος πολιτισμός, αλλά μια όσμωση πολιτισμών, από την οποία θα ωφεληθούν ποιοτικά όλες οι πολιτιστικές ταυτότητες και από την οποία καμιά πολιτισμική ταυτότητα, που έχει περιεχόμενο, δεν κινδυνεύει.

Φονταμενταλισμός και Παγκοσμιοποίηση

Ένας πολύ σοβαρός παράγοντας, που διαμόρφωσε και εξακολουθεί να διαμορφώνει, άμεσα ή έμμεσα, πολιτισμικές ταυτότητες, είναι η θρησκεία. Το πρόβλημα σήμερα είναι αν ο ρόλος της θρησκείας στη διαμόρφωση των πολιτισμικών ταυτοτήτων μπορεί να συνεχιστεί, και με ποιον τρόπο, στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Η πείρα του παρελθόντος, κατά το οποίο η θρησκεία χρησιμοποιήθηκε για να διαιρέσει ή να καταπιέσει, αντί να ενώσει και να ελευθερώσει τους ανθρώπους, οδηγεί στην τάση να διαφοροποιηθεί ο πολιτισμός από τη θρησκεία. Όμως η θρησκεία μπορεί να συντελέσει στην ανάπτυξη μιας υγιούς παγκοσμιότητας, απαλλαγμένης από τις στρεβλώσεις της παγκοσμιοποίησης. Για παράδειγμα, ο Χριστιανισμός, ο οποίος ανδρώθηκε σε μία κοινωνία όπως αυτή της ρωμαϊκής οικουμένης, δεν έχει σε τίποτα να φοβηθεί μία ανοιχτή κοινωνία, με ευκολία επικοινωνίας, υπέρβαση των εθνικών συνόρων και οικουμενικές αξίες.⁵⁸ Μια τέτοια προοπτική προϋποθέτει ότι η εκκλησία δίνει προτεραιότητα στη οικουμενικότητά της και όχι στην εθνική της ταυτότητα.

Η πρόκληση της παγκοσμιοποίησης όμως δε φαίνεται να είναι άσχετη και με τις εκδηλώσεις φονταμενταλισμού που παρατηρούνται τόσο στο Ισλάμ όσο και σε άλλες θρησκείες. Φτάνει να θυμηθούμε ότι οι εκδηλώσεις φονταμενταλισμού συνοδεύουν σχεδόν πάντοτε ανολοκλήρωτα εθνικά όνειρα, απωθημένους εθνικισμούς και εθνοφυλετισμούς. Για τον κόσμο του Ισλάμ, η αντίσταση στην παγκοσμιοποίηση ταυτίζεται με την αντίσταση ενάντια στον δυτικό ιμπεριαλισμό, που κατά καιρούς έχει συντρίψει και τραυματίσει ανεπανόρθωτα όχι μόνο τα εθνικά όνειρα των αραβικών λαών, αλλά και την ίδια την εθνική και ανθρώπινη αξιοπρέπεια και υπόστασή τους.

⁵⁸ Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, «Ισλάμ και Φονταμενταλισμός – Ορθοδοξία και Παγκοσμιοποίηση», Εκδόσεις ΙΝΔΙΚΤΟΣ, Αθήνα 2004, σελ. 36.

Πέρα απ' όλα αυτά όμως, ο φονταμενταλισμός είναι φόβος, ανασφάλεια και αμηχανία ενώπιον του καινούργιου και του διαφορετικού, είναι η άρνηση του διαλόγου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο ορθόδοξος φονταμενταλισμός, ο οποίος παρά τη λεκτική του αναφορά και επίκληση των Πατέρων της Εκκλησίας, μεταφέρει στον ορθόδοξο χώρο την, προτεσταντικής εμπνεύσεως όπως αναφέρθηκε, κατά γράμμα ερμηνεία της Αγίας Γραφής, ενώ συνιστά επί της ουσίας προδοσία της πατερικής θεολογίας, στο βαθμό που αρνείται το διάλογο και το άνοιγμα προς τον κόσμο.⁵⁹ Πρέπει επιπλέον να επισημανθεί ότι όσες φορές ο επίσημος θρησκευτικός λόγος καταφέρεται εναντίον της παγκοσμιοποίησης και καλεί σε αντίσταση, δεν επικαλείται ούτε προβάλλει θεολογικά επιχειρήματα η κριτήρια αλλά πολιτιστικά και εθνικά, ενώ αμελεί να επισημάνει και να καταγγείλει τις αρνητικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης στο οικονομικό και κοινωνικό πεδίο.

Κατά όμοιο τρόπο, που ο φονταμενταλισμός είναι ακατανόητος έξω από τον ορίζοντα της συνάντησης των θρησκειών με τη νεωτερικότητα, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν,⁶⁰ είναι άμεσα συναρτώμενος και με την παγκοσμιοποίηση. Στον παγκοσμιοποιημένο μας κόσμο, υπό την ισχυρότατη ώθηση οικονομικών, τεχνολογικών, πολιτιστικών αλλά και κοινωνικοπολιτικών αλλαγών, όλο και περισσότερο υπερβαίνονται τα σύνορα και οι τοπικοί διαχωρισμοί και υποχωρούν οι τοπικές και εθνικές παραδόσεις προς όφελος του κοσμοπολιτισμού. Αυτή η απώλεια όμως της παράδοσης, της θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητας, θεωρήθηκε από πολλούς ως μία αιτία της ανόδου και της διάδοσης του φονταμενταλισμού. «Η άνοδος του φονταμενταλισμού αποτελεί την απάντηση στις επιδράσεις των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης. Ο φονταμενταλισμός είναι το παιδί της παγκοσμιοποίησης, στην οποία αντιδρά, αλλά και τη χρησιμοποιεί».⁶¹

Αποτελεί ωστόσο, αιρετική άποψη του γράφοντος, ότι η πνευματική ηγεσία όλων των θρησκειών, οφείλει να αξιοποιηθεί για την προβολή της σημασίας της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, μίας έννοιας που ενυπάρχει στα θετικά γονίδια όλων των δογμάτων, όχι μόνο σε τοπικό πλαίσιο, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο,

⁵⁹ Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, «Ισλάμ και Φονταμενταλισμός – Ορθοδοξία και Παγκοσμιοποίηση», Εκδόσεις ΙΝΔΙΚΤΟΣ, Αθήνα 2004, σελ. 38.

⁶⁰ Βλ. Κεφ «Α», «Τα Αίτια του Φονταμενταλισμού».

⁶¹ Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, «Ισλάμ και Φονταμενταλισμός – Ορθοδοξία και Παγκοσμιοποίηση», Εκδόσεις ΙΝΔΙΚΤΟΣ, Αθήνα 2004, σελ. 10.

αφού η προοπτική της παγκοσμιοποίησης, ανεξάρτητα από την οποιαδήποτε αξιολόγησή της, αποτελεί μία νέα πραγματικότητα. Η οικονομική ανάπτυξη, η επανάσταση της πληροφορικής, οι ραγδαίες γεωπολιτικές μεταβολές και οι συνακόλουθες πληθυσμιακές μετακινήσεις επέφεραν ριζικές ανακατατάξεις και αναμίξεις πληθυσμών και πολιτισμών, καθιστώντας επείγον και επίκαιρο το αίτημα της θρησκευτικής συνύπαρξης και του διαλόγου των πολιτισμών.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ο φονταμενταλισμός ως στάση, νοοτροπία και τοποθέτηση έναντι της ιστορίας και της προόδου, ως επιστροφή στο παρελθόν και άρνηση του παρόντος και του μέλλοντος, αφορά όλες τις θρησκείες, ενώ η παγκοσμιοποίηση, μαζί με την καθυστερημένη αποδοχή της νεωτερικότητας, αποτελεί τη σημαντικότερη και πιο επώδυνη πρόκληση γι' αυτές, ιδιαίτερος στους κόλπους του Ισλάμ.

Η Πρόκληση της Παγκοσμιοποίησης στο Ισλάμ

Ως συνέπεια των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στο Ισλάμ, ανέκυψε ως ένα θέμα προς συζήτηση, που ξεπερνά το καθαρά ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, καθώς είκοσι τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού δηλώνει φανερά την πίστη του στο Ισλάμ. Στα επόμενα χρόνια η δύναμη της παγκοσμιοποίησης μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση πολλαπλάσιων κέντρων του Ισλάμ, εκτός από το υπάρχον στη Σαουδική Αραβία, στο οποίο οι ιστορικοί του Ισλάμ έχουν αποδώσει την έννοια της ούμμα ως σημαντικού παράγοντα που συνέβαλε στην άνοδο και την ανάπτυξη του Ισλάμ και του ισλαμικού πολιτισμού. Τα στοιχεία από τις διάφορες μελέτες δείχνουν ότι αν και οι Μουσουλμάνοι μοιράζονται την αίσθηση ότι ανήκουν σε μία παγκόσμια ούμμα, σε μια παγκόσμια κοινότητα, η ένταση που εκδηλώνεται αυτό το αίσθημα ποικίλλει σημαντικά σε κάθε μουσουλμανική χώρα.

Αυτή η ποικιλία μπορεί να αποδοθεί στην ευρύτερη πραγματικότητα του μουσουλμανικού κόσμου. Αντίθετα από το παρελθόν, όταν οι περιορισμοί της τεχνολογίας στις μεταφορές και την επικοινωνία καθιστούσαν δύσκολο για τους Μουσουλμάνους παγκοσμίως να αναγνωρίσουν την πολιτιστική και κοινωνική ποικιλομορφία της ούμμα, η εισαγωγή της δορυφορικής τηλεόρασης, του διαδικτύου, της δυνατότητας ταξιδιών, της πρόσβασης σε βιβλία και περιοδικά και της αυξανόμε-

νης παιδίας, συνέβαλαν ώστε σήμερα οι μουσουλμάνοι να μπορούν να αντιλαμβάνονται τα χαρακτηριστικά αυτά. Ο αντίκτυπος της αποικιοκρατίας και η εμφάνιση των εθνικιστικών κινημάτων που πρωτοστάτησαν εναντίον της, συνετέλεσαν επίσης στο να διαιρέσουν τον ισλαμικό κόσμο σε πάνω από σαράντα μουσουλμανικές χώρες με ανταγωνιστικά, πολλές φορές, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Μια άλλη συνέπεια αυτής της εξέλιξης για τους Μουσουλμάνους, είναι ότι εκτός από τη συνειδητοποίηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας του μουσουλμανικού κόσμου, ταυτόχρονα οι νέες τεχνολογίες ενισχύουν την αίσθηση της ένταξης σε μια παγκόσμια κοινότητα πιστών.

Πριν από την παγκοσμιοποίηση, η συνείδηση της ούμμα καθοριζόταν κατά ένα μεγάλο μέρος από την εφαρμογή των πέντε πυλώνων του Ισλάμ και ορισμένων άλλων βασικών πεποιθήσεων. Η ύπαρξη αυτών των πεποιθήσεων και πρακτικών, εκλαμβάνονταν από πολλούς πιστούς ως απόδειξη ότι ο πολιτισμός όλων των μουσουλμανικών κοινωνιών ήταν «ισλαμοποιημένος», δηλαδή έμοιαζε με τον αραβικό ισλαμικό πολιτισμό, εκεί όπου γεννήθηκε το Ισλάμ. Αυτή η μεταμόρφωση των ακολούθων του Ισλάμ, θεωρήθηκε ως ένα αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής και θρησκευτικής αποστολής του Μωάμεθ. Μάλλον αφελώς, πολλοί ισλαμιστές διανοούμενοι στη Μέση Ανατολή υπέθεσαν ότι αυτή η πολιτιστική όσμωση και ομοιομορφία, ήταν το κοινό πεπρωμένο όλων των οπαδών του Ισλάμ. Θεώρησαν δηλαδή ότι απλώς και μόνο επειδή οι μουσουλμάνοι είχαν κοινές ρίζες και υπάκουαν σε συγκεκριμένους θεϊκούς κανόνες, ήταν αρκετό για να διατηρήσουν την συνείδηση της ούμμα, ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες του γεωγραφικού χώρου που διαβιούσαν. Οι δυσκολίες στην επικοινωνία και την επαφή μεταξύ των πιστών που ζούσαν σε απομακρυσμένες περιοχές, ενίσχυαν αυτήν την πεποίθηση.

Η παγκοσμιοποίηση προτρέπει σε μια αναδιατύπωση της κοινής μουσουλμανικής πεποίθησης, ότι το Ισλάμ είναι όχι μόνο μια θρησκεία αλλά και ένας πλήρης τρόπος ζωής, ο οποίος στην ισλαμική κουλτούρα ταυτίζει τη μία και μοναδική θρησκεία με την έννοια του πολιτισμού. Οι δυνατότητα της στιγμιαίας επικοινωνίας σε παγκόσμιο επίπεδο, επιτρέπει τώρα σε Μουσουλμάνους και μη, να αντιληφθούν την πραγματικότητα των διαφορετικών ισλαμικών πολιτισμών. Αυτή η αντίληψη αποκαλύπτει όχι μόνο τι είναι κοινό μεταξύ των Μουσουλμάνων αλλά και τι είναι διαφορετικό. Για παράδειγμα, οι σχέσεις των δύο φύλων και ο κώδικας ντυσίματος των Μουσουλμάνων γυναικών, είναι διαφορετικοί στις μουσουλμανικές χώρες

όπως η Ινδονησία, η Σαουδική Αραβία, η Τουρκία, η Λιβύη και το Ουζμπεκιστάν.

Ομοίως, υπάρχουν τεράστιες διαφορές στις θρησκευτικές πρακτικές, για παράδειγμα μεταξύ των συγκριτικών (syncretic)⁶² μουσουλμάνων της Ινδονησίας και των Ουαχαμπιτών της Σαουδικής Αραβίας και του Πακιστάν. Η κατανόηση αυτής της πραγματικότητας έχει προκαλέσει δυσμενείς αντιδράσεις μεταξύ μερικών ομάδων διανοούμενων του Ισλάμ ενάντια σ' αυτόν τον «υβριδισμό». Έχει αναγκάσει μερικά ριζοσπαστικά ισλαμικά κινήματα να επιδιώξουν την αντικατάσταση του «υβριδισμού» με τον «αυθεντικό» ισλαμικό τρόπο ζωής. Στην Ινδονησία, τη μεγαλύτερη μουσουλμανική χώρα, μελετητές του Ισλάμ έχουν απορρίψει τις ιδεολογίες των ριζοσπαστικών ισλαμικών κινήματων όπως η Αλ Κάιντα, επειδή βλέπουν αυτές τις οργανώσεις να υποστηρίζουν το «αραβικό Ισλάμ» (αυθεντικό Ισλάμ) και να απορρίπτουν το ηπιότερο ινδονησιακό Ισλάμ (υβριδικό Ισλάμ), το οποίο είναι πιο ανοιχτό και πιο ανεκτικό και αρνείται να μετατραπεί στη αυστηρή εκδοχή του Ισλάμ της Σαουδικής Αραβίας.

Η πάλη μεταξύ «υβριδισμού» και «αυθεντικότητας» αντιπροσωπεύει ίσως τη σημαντικότερη πρόκληση της παγκοσμιοποίησης για τη μουσουλμανική ούμμα. Είναι μια από τις σημαντικότερες αιτίες της εμφάνισης των ισλαμικών φονταμενταλιστικών κινήματων. Ο φονταμενταλισμός αποτελεί κατά κάποιο τρόπο μια στρατηγική, που χρησιμοποιείται από τους οπαδούς των «εξυγειαντών» του Ισλάμ όπως ο Μασουντούντι, ο Σαγιέντ Κουμπ και ο Αγιατόλαχ Χομείνι, για να επιβάλουν τη δική τους έμπνευσης θρησκευτική ταυτότητα, ως την αποκλειστική βάση για μια επαναδημιουργημένη πολιτική και κοινωνική τάξη πραγμάτων. Θεωρούν ότι η ισλαμική θρησκευτική ταυτότητα βρίσκεται σε κίνδυνο και διαβρώνεται από τον πολιτιστικό και θρησκευτικό «υβριδισμό». Προσπαθούν να ενισχύσουν τη δική τους ερμηνεία του θρησκευτικού τρόπου ζωής, μέσω της επιλεκτικής ανάσυρσης και της ιδιαίτερης ανάγνωσης συγκεκριμένων ισλαμικών δογμάτων και πρακτικών, από ένα ιερό παρελθόν.

Η νεωτερικότητα με την πολιτική και κοινωνική μορφή της, σχετίζεται με την αυξανόμενη εξειδίκευση των κοινωνικών θεσμών όπως τα πολιτικά συστήματα, ο

⁶² Ο θρησκευτικός συγκριτισμός είναι συγκερασμός συχνά αντικρουόμενων θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών. (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/497438/religious-syncretism>, 16 Απρ 2012).

νόμος, η οικονομική διαχείριση και η εκπαίδευση. Αντίθετα όμως από την κοινωνική ζωή στην προνεωτερική εποχή, στη νεωτερικότητα αυτές οι λειτουργίες πραγματοποιούνται απαλλαγμένες από την πρωταρχική επιρροή της θρησκείας. Από την προοπτική αυτή, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός, με την έννοια της επιστροφής σε ένα αγνό, καθαρό παρελθόν, είναι ένα πρόβλημα που παράγεται από τη σύγκρουση της νεωτερικότητας με το Ισλάμ. Είναι σίγουρο ότι σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον η ποικιλομορφία και οι πολιτιστικές ανταλλαγές θα γίνουν στοιχεία της καθημερινότητας. Αυτή η κατάσταση, μπορεί στην πραγματικότητα να μετασχηματίσει τις διάφορες ισλαμικές χώρες και περιοχές σε αυτόνομα πολιτιστικά συστήματα, που το κάθε ένα να απαιτεί την αποδοχή και την αναγνώριση, ως η αυθεντική παράδοση του Ισλάμ. Αυτός ο μετασχηματισμός μπορεί να οδηγήσει στην αποκέντρωση του μουσουλμανικού κόσμου από το υποτιθέμενο πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο του στην αραβική Μέση Ανατολή, σε έναν πολυ-κεντρικό κόσμο. Πέντε τέτοια κέντρα του ισλαμικού κόσμου θα μπορούσαν ήδη να προσδιοριστούν: το αραβικό μεσανατολικό Ισλάμ, το αφρικανικό Ισλάμ, το κεντρασιατικό Ισλάμ, το Ισλάμ της νοτιοανατολικής Ασίας και το Ισλάμ των μουσουλμανικών μειονοτήτων στη Δύση.

Μία αποκεντρωμένη μουσουλμανική ούμμα θα παρείχε ένα είδος νομιμότητας στις περιφερειακές ισλαμικές κοινότητες, οδηγώντας σε κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές εξελίξεις, σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία των κατά τόπους πιστών. Θα μπορούσε όμως, να προκαλέσει νέες ευκαιρίες γι' αυτές τις κοινότητες για να επιτύχουν πάλι τη διανοητική, πολιτιστική και υλική ανωτερότητα που επιτεύχθηκε από την ούμμα τους πρώτους αιώνες της διαμόρφωσής της, υπό το θεσμό του ισλαμικού χαλιφάτου. Αν ένα τέτοιο σενάριο επαληθευόταν, η ούμμα θα κέρδιζε δύναμη, αποτελούμενη από περιφερειακές κοινότητες, που όλες θα προσπαθούσαν να κερδίσουν υλική και ιδεολογική επιρροή σε ένα παγκόσμιο σύστημα.

Μουσουλμάνοι από διαφορετικά μέρη του ισλαμικού κόσμου αρχίζουν να ενδιαφέρονται για μεταρρυθμίσεις στη διαχείριση και τη διακυβέρνηση των ιερών κέντρων του Ισλάμ από την κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας, για την οποία υπάρχει αυξανόμενη δυσαρέσκεια. Πολιτικές και πρακτικές όπως η απαγόρευση της κυκλοφορίας των ενήλικων ανύπαντρων γυναικών αν δε συνοδεύονται από έναν άνδρα, μέλος της άμεσης οικογένειας και η απαγόρευση των μη-μουσουλμάνων να

επισκέπτονται τα ισλαμικά ιερά κέντρα, Μέκκα και Μεδίνα, θεωρούνται απαράδεκτες, αναχρονιστικές και ακατάλληλες για τις συνθήκες της σύγχρονης εποχής. Ενώ τέτοια ζητήματα είναι πιθανό να προκύψουν και μπορούν αρχικά να θέσουν δυσκολίες, μπορούν επίσης να είναι οι προάγγελοι του νέου μέλλοντος που αναμένει μία πολυδιάστατη μουσουλμανική ούμμα, όπως αυτή που αναπτύχθηκε παραπάνω, στο σύγχρονο και παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον του 21ου αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»: ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Το Φαινόμενο της Τρομοκρατίας – Ιστορική Αναδρομή

Η τρομοκρατία ως λέξη δεν υπήρχε ανέκαθεν ούτε στο διεθνές ούτε στο ελληνικό λεξιλόγιο, ως πρακτική όμως σίγουρα προϋπήρξε. Ο όρος τρόμος (*terreur*) κάνει την εμφάνισή του στη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης (1789) ως ένα μέσο δίωξης των Γιρονδίνων (συντηρητική πτέρυγα), από τους πολιτικούς τους αντιπάλους, τους Ιακωβίνους (ριζοσπαστική πτέρυγα). Οι Ιακωβίνοι, αφού κατέλαβαν την εξουσία, ξεκίνησαν ένα κύμα διώξεων κατά των Γιρονδίνων, κατά το οποίο διαπράχθηκαν αρκετές ακρότητες. Η Γαλλική Επανάσταση λοιπόν, αποτελεί κατά γενική ομολογία, την αφετηρία της τρομοκρατίας τόσο ως μέσου για την επίτευξη ορισμένων σκοπών όσο και ως όρου, παρόλο που παρόμοιες πρακτικές υπήρξαν και σε προηγούμενες εποχές.

Μία τέτοια ιστορική αναφορά θα μπορούσε να γίνει για τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, καθώς υπήρχαν πράξεις βίας και τρόμου που στρέφονταν κατά πολιτικών αντιπάλων και οδηγούσαν στην απορύθμιση της κοινωνίας. Άλλοι ιστορικοί που μελετούν το φαινόμενο της τρομοκρατίας θεωρούν ως μορφές τρομοκρατίας δολοφονίες, που διαπράχθηκαν στην Αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη όπως η δολοφονία του τυράννου Ίππαρχου απ' τον Αρμόδιο και τον Αριστογείτονα το 514 πΧ, η δολοφονία του πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Φιλίππου Β' το 336 π.Χ. και η δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα στη Ρώμη το 44 πΧ.⁶³ Κατά τη διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας δεν υπήρξαν ιδιαίτερες τρομοκρατικές εκδηλώσεις αν και η καταστολή της Στάσης του Νίκα τον Ιανουάριο του 532 επί Ιουστινιανού, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως καθεστωτική τρομοκρατία.

⁶³ Paul Szuszkiewicz, «*Terror in ancient Greece and the Roman Republic*, *Encyclopedia of World Terrorism*», (Τομ. 1ος), Sharpe Reference, USA 1997, σελ. 29-30.

Κατά τον 11ο αιώνα εμφανίζεται ένα κίνημα (σέκτα) στο χώρο της Μέσης Ανατολής που στρέφεται με τρόπο οργανωμένο και μεθοδικό κατά του καθεστώτος και της κρατικής εξουσίας. Αυτό το κίνημα ήταν οι Ασασίνοι.⁶⁴ Οι Ασασίνοι ήταν Ισμαηλίτες Μουσουλμάνοι και ανέπτυξαν τη δράση τους στην περιοχή του Αλαμούτ (σημερινό Ιράν) και της Συρίας, από το 1092, όταν δολοφόνησαν τον φημισμένο βεζίρη του Σουλτάνου, τον Νιζάμ αλ Μουλκ ως τα μέσα περίπου του 13ου αιώνα, οπότε σταμάτησαν τη δράση τους έπειτα απ' την εισβολή των Μογγόλων του Τζένγκις Χαν. Η δράση τους είχε απλώσει τον τρόμο στην περιοχή, στην οποία δρούσαν και η φήμη τους πέρασε στην Δύση μέσω των Σταυροφόρων, ενώ το όνομά τους χρησιμοποιείται ως σήμερα σε πολλές γλώσσες λόγω της φήμης τους ως ικανών δολοφόνων.⁶⁵

Τι είναι όμως τρομοκρατία και πώς ορίζεται; Η αλήθεια είναι ότι, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή αυτής της εργασίας, δεν υπάρχει ακόμα ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της τρομοκρατίας, με άμεση συνέπεια να δυσχεραίνεται η αντιμετώπισή της αλλά και να δημιουργούνται πολλές παρερμηνείες γύρω απ' αυτό το θέμα. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πάντως, ότι οι ορισμοί της τρομοκρατίας προέρχονται κατά κύριο λόγο από τρία σύνολα φορέων. Το πρώτο σύνολο είναι οι φορείς της εξουσίας, τα κράτη, το δεύτερο είναι διάφοροι ακαδημαϊκοί φορείς και το τρίτο είναι όσοι ανήκουν σε αυτού του είδους τις οργανώσεις και οι συμπαθούντες αυτών. Το κράτος, ορίζει συνήθως την τρομοκρατία στοχεύοντας στην εξαφάνιση των όποιων αντιπάλων του, χωρίς ποτέ να υπολογίζει ότι και το ίδιο είναι πιθανό να ασκεί τρομοκρατία. Οι ακαδημαϊκοί, έχουν μία τάση αντικειμενικότερης εξέτασης του ζητήματος, δε λείπουν όμως κι εδώ οι διαφωνίες και οι διαφορετικοί ορισμοί. Τέλος, οι «τρομοκράτες» και οι υποστηρικτές τους, θεωρούν ότι η μόνη μορφή τρομοκρατίας προέρχεται από την εξουσία, ενώ οι δικές τους ενέργειες δεν είναι παρά μόνο δικαιολογημένη αντίδραση απέναντι στην κρατική αυθαιρεσία. Το συμπέρασμα απ' αυτή την αντιπαράθεση στο θέμα του ορισμού συνοψίζεται στη φράση, «ο τρομοκράτης για έναν άνθρωπο είναι για έναν άλλο αγωνιστής της

⁶⁴ Αναλυτικότερα για τους Ασασίνους, βλ. Παράρτημα «Α».

⁶⁵ Κωνσταντίνος Τσοπάνης, «*Μωάμεθ, Ο Ιδρυτής του Ισλάμ*», Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2007, σελ. 68-76.

ελευθερίας»⁶⁶ (one man's terrorist is another man's freedom fighter).

Οι μορφές, τα είδη της τρομοκρατίας, μπορεί να ποικίλουν ανάλογα με το ποιος την εφαρμόζει, πώς είναι οργανωμένος, ποια είναι η ιδεολογία και τα κίνητρά του και ποια μέσα χρησιμοποιεί. Ένας δόκιμος διαχωρισμός των μορφών τρομοκρατίας είναι αυτός μεταξύ καθεστωτικής και αντικαθεστωτικής τρομοκρατίας. Η τελευταία αποτελεί μάλλον το είδος της τρομοκρατίας που θα μας απασχολήσει περισσότερο, καθώς ένα μέρος αυτής προέρχεται από το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, όπως θα δούμε παρακάτω. Μη θέλοντας όμως να παραβλέψουμε την καθεστωτική τρομοκρατία, θα μπορούσαμε σε συντομία να τη χωρίσουμε σε δύο επί μέρους διαφορετικά είδη. Το πρώτο είναι η τρομοκρατία, η οποία ασκείται απ' το καθεστώς εναντίον των πολιτικών αντιπάλων του, των ίδιων των πολιτών του και γενικώς των διαφωνούντων εντός των ορίων της χώρας, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της εξουσίας του και την υποταγή όλων σ' αυτό. Κλασσικά παραδείγματα τέτοιας μορφής, είναι το σταλινικό καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης και το χιτλερικό καθεστώς της Γερμανίας. Και τα δύο αποτέλεσαν ακραίες μορφές απολυταρχικών μορφών εξουσίας, που έκαναν χρήση ακραίων και αυταρχικών μεθόδων επιβολής. Το δεύτερο είδος είναι όταν καθεστώτα, κυβερνήσεις, έχουν ως όργανό τους τρομοκρατικές οργανώσεις, οι οποίες δρουν σε άλλες χώρες με σκοπό την προώθηση και υποστήριξη των συμφερόντων τους. Κλασσικό παράδειγμα, η υποστήριξη της Αλ Κάιντα από το καθεστώς των Ταλιμπάν του Αφγανιστάν.⁶⁷

Ενώ λοιπόν η τρομοκρατία που εκπορεύεται από ένα καθεστώς έχει ως κύριο στόχο τη διατήρηση και την ενίσχυση της εξουσίας του, η αντικαθεστωτική τρομοκρατία έχει στόχο της το υπάρχον καθεστώς. Επιθυμεί, είτε τη βίαιη ανατροπή και την αντικατάστασή του με τη δική της εξουσία, είτε την – κατά την άποψή της – βελτίωση και εξέλιξή του μέσω της αποδοχής των δικών της ιδεών και προτάσεων. Βεβαίως είναι πιθανό να υπάρχουν και περιπτώσεις αντικαθεστωτικής τρομοκρατίας, οι οποίες δεν έχουν αυτού του είδους τις βλέψεις, αλλά κυρίως αποσκοπούν στην εκδίκηση και στην ευθεία αντιπαράθεση και σύγκρουση με ένα καθεστώς ή μία ιδεολογία. Στην τελευταία περίπτωση ανήκει μάλλον η τρομοκρατία που έχει τις

⁶⁶ Φανή Δασκαλοπούλου-Λιβαδά, «Τρομοκρατία: Νεότερες Εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998, σελ. 82.

⁶⁷ Charles W. Kegley, Jr. «*The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*», Prentice Hall, New Jersey 2003, σελ. 54-59.

ρίζες της στο θρησκευτικό φονταμενταλισμό, η οποία γενικά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως τρομοκρατία με θρησκευτικά κίνητρα.

Η τρομοκρατία με αποκλειστικά θρησκευτικά κίνητρα είναι δύσκολο να εντοπιστεί, καθώς συνήθως η θρησκευτική «βάση» συνδυάζεται με κίνητρα ρατσιστικά, αντικυβερνητικά ή ακόμη και πολιτικά. Ένα γεγονός θρησκευτικής τρομοκρατίας μπορεί να θεωρηθεί η δολοφονία του πρωθυπουργού του Ισραήλ Γιτζάκ Ράμπιν (Νοέμβριος 1995) από ένα φανατικό Εβραίο, τον Γιγκάλ Αμίρ, ο οποίος μετά τη σύλληψή του δήλωσε ότι έδρασε μόνος του με βάση εντολές απ' το Θεό.⁶⁸ Άλλο παράδειγμα είναι οι επιθέσεις της Αλ Κάιντα ή οι επιθέσεις Παλαιστινίων Καμικάζι (Ταξιαρχίες των Μαρτύρων του Αλ Άκσα)⁶⁹ στο Ισραήλ, οι οποίες έχουν βέβαια κι άλλα κίνητρα (π.χ. απελευθέρωση της Παλαιστίνης), σαφέστατα όμως έχουν θρησκευτική βάση, καθώς όπως ισχυρίζονται αντλούν τη δύναμή τους από τον Αλλάχ. Άλλο παράδειγμα είναι η δράση του Ιρλανδικού Δημοκρατικού Στρατού (Irish Republican Army – IRA),⁷⁰ ο οποίος επιδίωκε καθαρά πολιτικούς στόχους, αλλά ο αγώνας του είχε και θρησκευτική χροιά. Επίσης, θρησκευτική τρομοκρατία μπορεί να θεωρηθεί, κατά μία έννοια, η βομβιστική επίθεση στο Alfred P. Murrah Federal Building, στο κέντρο της Οκλαχόμα την 19 Απρ 1995, καθώς ο δράστης Τίμοθι ΜακΒέι (Timothy McVeigh) ασπαζόταν τις ιδέες μίας χριστιανικής αίρεσης, της «Χριστιανικής Ταυτότητας» (Christian Identity),⁷¹ η οποία είχε παραπλήσια ιδεολογία με την Κου Κλουξ Κλαν. Τέλος, άλλη μία περίπτωση, είναι αυτή της ιαπωνικής θρησκευτικής οργάνωσης «Ύψιστη Αλήθεια» (Aum-Shinrikyo) του Σόκο Ασαχάρα, που διέσπειρε το αέριο Σαρίν στο μετρό του Τόκιο στις 20 Μαρτίου 1995.⁷²

Εκτός από την τρομοκρατία με θρησκευτικά κίνητρα, υπάρχει και αυτή με απελευθερωτικά κίνητρα, όπως η περίπτωση της βασκικής οργάνωσης ETA (Euskadi 'ta Askatasuna – Βασκική πατρίδα και ελευθερία), η οποία ξεκίνησε τη

⁶⁸ Mark Juergensmeyer, «*Terror in the mind of God*», University of California Press, Los Angeles 2003, σελ. 45 & Alex Woolf, «*Φονταμενταλισμός*», Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004, σελ. 48.

⁶⁹ Την 17 Φεβ 2002, δύο παλαιστίνιοι καμικάζι, προσπάθησαν χωρίς επιτυχία να εισέλθουν σε βάση του ισραηλινού στρατού στην πόλη Χαντέρα. Οι καμικάζι ήταν μέλη της οργάνωσης «οι Ταξιαρχίες των Μαρτύρων του Αλ Άκσα», μια ένοπλη ομάδα που πρόσκειται στην Φατάχ.

⁷⁰ Παραστρατιωτική οργάνωση, ρωμαιοκαθολικών θρησκευτικών πεποιθήσεων. Ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1919 και επιδίωκε την ανεξαρτησία της Βορείου Ιρλανδίας από το Βρετανικό ζυγό.

⁷¹ Mark Juergensmeyer, «*Terror in the mind of God*», University of California Press, Los Angeles 2003, σελ. 31.

⁷² Mark Juergensmeyer, «*Terror in the mind of God*», University of California Press, Los Angeles 2003, σελ. 106.

δράση της το 1959 με στόχο την ανατροπή της δικτατορίας του Φράνκο στην Ισπανία και συνεχίζει τη δράση της έως σήμερα με στόχο την απόσχιση της «Χώρας των Βάσκων» από την Ισπανία και τη δημιουργία ανεξάρτητου βασκικού κράτους. Υπάρχει επίσης η τρομοκρατία με ιδεολογικο-πολιτικά κίνητρα, όπως στην Ιταλία η οργάνωση «Ερυθρές Ταξιαρχίες» (Brigate Rosse), οι οποίες ξεκίνησαν τη δράση τους το 1969 έχοντας ως στόχο την αλλαγή του υπάρχοντος καθεστώτος, με κορυφαία στιγμή της δράσης τους την απαγωγή και δολοφονία του Προέδρου του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος και πρώην Πρωθυπουργού της Ιταλίας, Άλντο Μόρο, το Μάιο του 1978.⁷³

Οι μορφές της τρομοκρατίας που μπορούν να ενταχθούν στις προηγούμενες κατηγορίες είναι πάρα πολλές και η αναφορά που έγινε είναι απλώς ενδεικτική. Στην Ευρώπη σήμερα οι οργανώσεις οι οποίες ασκούν τρομοκρατία έχουν μειωθεί πάρα πολύ και όσες υπάρχουν δεν έχουν τη δράση και ίσως την ακτινοβολία που είχαν παλαιότερες οργανώσεις, όπως οι Ερυθρές Ταξιαρχίες. Αν όμως στην Ευρώπη η τρομοκρατία βρίσκεται σε μία περίοδο ύφεσης, δε συμβαίνει το ίδιο και στη Μέση Ανατολή, όπου η συνεχιζόμενη αντιπαράθεση Ισραηλινών – Παλαιστινίων οδηγεί στην εκδήλωση αλληπάλληλων τρομοκρατικών ενεργειών και από τις δύο πλευρές, με άμεση συνέπεια τα θύματα ν' αυξάνονται συνεχώς χωρίς να φαίνεται δυνατότητα ειρήνης στην περιοχή. Αυτό που χρήζει επισήμανσης, είναι ότι στις μέρες μας υπάρχει μία αυξητική τάση της τρομοκρατίας που ονομάζεται θρησκευτική και ιδίως εκείνης που εκπορεύεται από μουσουλμανικές οργανώσεις, που αρκετές εξ αυτών συνδέονται μεταξύ τους σε ένα παγκόσμιο ευρύ δίκτυο, οι οποίες έχουν ως στόχο τη Δύση και κυρίως τις ΗΠΑ και τους στενούς συμμάχους των. Κορυφαίο γεγονός αυτής της δράσης ήταν ασφαλώς η επίθεση, που κατά τα φαινόμενα, οργανώθηκε και εκτελέστηκε από την Αλ Κάιντα, την οργάνωση του Σαουδάραβα πολυεκατομμυριούχου Οσάμα Μπιν Λάντεν, στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου (World Trade Center) στη Ν. Υόρκη και στο αμερικανικό Πεντάγωνο στην Ουάσινγκτον, στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η τρομοκρατία σήμερα εξακολουθεί να είναι αισθητή σ' ένα μεγάλο μέρος του πλανήτη. Η καθεστωτική προσπάθει να διαφυλάξει την εξουσία και τα προνόμιά της, εκλεπτύνοντας ίσως τις μεθόδους της. Η αντι-

⁷³ Μαίρη Μπόση, «Ελλάδα και Τρομοκρατία», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα 1996, σελ. 97-101.

καθεστωτική, με κύριο εκφραστή της την «θρησκευτική τρομοκρατία», ιδίως την προερχόμενη από το Ισλάμ, διακρίνεται για μία τάση παγκοσμιοποίησης τόσο ως προς τη δομή της (συνεργασία οργανώσεων) όσο και ως προς την εκδήλωσή της (δράση σ' όλο τον κόσμο), με βασικό στόχο της το λεγόμενο «δυτικό» πολιτισμό.

Θρησκεία και Τρομοκρατία

Ο πρώτος ορισμός που δόθηκε στη δημοσιότητα από ειδική κυβερνητική επιτροπή των ΗΠΑ ανάλυσης του φαινομένου της τρομοκρατίας προβλέπει ότι η τρομοκρατία είναι ουσιαστικά μια τακτική, μια μορφή πολιτικού πολέμου που έχει ως σκοπό να επιτύχει πολιτικά αποτελέσματα. Ένας άλλος ορισμός που χρησιμοποιεί το υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ αναφέρει: *Ο όρος τρομοκρατία σημαίνει προ-υπολογισμένη βία με πολιτικά πιστεύω, που σκοπό έχει επιθέσεις κατά άμαχων πολιτών ή άλλων στόχων εκ μέρους παρανόμων και συνωμοτικών ομάδων οι οποίες επιδιώκουν να επηρεάσουν ένα κοινό.* Τέλος ένας τρίτος ορισμός δίνεται από το FBI: *Τρομοκρατία είναι η παράνομη άσκηση βίας κατά ατόμων ή περιουσίας με σκοπό τη διάβρωση ή φθορά μιας κυβέρνησης, αμάχου πληθυσμού ή τμημάτων τους με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών.* Λόγω κυρίως της ενοπλής δράσης των Βορειοϊρλανδών μέσω του IRA και τις ακρότητες του Βρετανικού στρατού κατοχής τον Μάρτιο του 2000, η Αγγλική κυβέρνηση προώθησε έναν νέο αντιτρομοκρατικό νόμο με μια νέα προσέγγιση, καθώς θεωρεί ότι τρομοκρατία είναι: *... η απειλή ή η χρήση βίας για λόγους προώθησης πολιτικής, θρησκευτικής ή ιδεολογικής υπόθεσης, καθώς και οι βίαιες ενέργειες κατά ατόμων ή περιουσιών, ιδιωτικών ή δημοσίων.*⁷⁴

Παρατηρούμε ότι μόνο οι Βρετανοί αναφέρουν τη λέξη «θρησκευτική» κι αυτό εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του IRA. Οι ΗΠΑ σε κανέναν από τους ορισμούς που χρησιμοποιούν δεν αναφέρουν λέξεις όπως θρησκεία, θρησκευτικός, φονταμενταλισμός, Ισλάμ κλπ. Παρόλο που επιδιώκουν να πείσουν την διεθνή κοινή γνώμη ότι βρίσκονται σε πόλεμο με τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, τον οποίο ταυτίζουν με τη διεθνή τρομοκρατία, στην ακαδημαϊκή τους προσέγγιση θεωρούν την τρομοκρατία ως φαινόμενο με καθαρά πολιτικές αιτίες και διαστάσεις. Η ειρωνία είναι πως μάλλον έχουν δίκιο.

⁷⁴ Μαίρη Μπόση, «Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας», Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα 2000, σελ. 73-82.

Φαινόμενα θρησκευτικής βίας, υπήρξαν ήδη στο απώτερο παρελθόν, όπως οι Εβραίοι Ζηλωτές τον 1ο αιώνα και το μουσουλμανικό Τάγμα των Ασασίνων τον 11ο έως και 13ο αιώνα. Οι περιπτώσεις τρομοκρατίας με θρησκευτικό υπόβαθρο, δεν περιορίζονται βέβαια στις ακραίες μουσουλμανικές ομάδες κατά Δυτικών στόχων. Είναι επίσης γνωστές οι συγκρούσεις Προτεσταντών και Ρωμαιοκαθολικών στην Ιρλανδία, οι συγκρούσεις Σουννιτών και Σιιτών, αλλά και Σιιτών κατά Σιιτών και Σουννιτών κατά Σουννιτών στο Ιράκ. Επίσης και σε άλλα πολιτιστικά περιβάλλοντα εμφανίσθηκαν περιπτώσεις θρησκευτικής τρομοκρατίας.

Η τρομοκρατία, που δεσπόζει στις μέρες μας στο διεθνές προσκήνιο και απασχολεί όλο και περισσότερο την κοινή γνώμη της υφηλίου, έχει τρία χαρακτηριστικά. Πρώτον, έναν αμεσότερο δεσμό με το Ισλάμ, δεύτερον, την απόφαση των πρωταγωνιστών να θυσιάσθούν άμεσα, όχι απλώς με την αποδοχή του κινδύνου, αλλά με μια συνειδητή επιλογή του θανάτου. Και τρίτον, άριστη χρήση της τεχνολογίας και ευρηματική επιχειρησιακή τακτική.⁷⁵

Αντιπροσωπευτικές του χαρακτήρα της ισλαμικής τρομοκρατίας, είναι οι διακηρύξεις του γνωστότερου πρωταγωνιστή της στην εποχή μας, του Οσάμα Μπιν Λάντεν. Ωστόσο, η θρησκευτική ρητορική του Μπιν Λάντεν δεν είναι πρωτότυπη. Περιέργως, μοιάζει πολύ με τη θρησκευτική ρητορεία του πάπα Ουρβανού Β', ο οποίος, στο κήρυγμά του στις 27 Νοεμβρίου 1095 στον Καθεδρικό ναό της πόλης Κλερμόν της Γαλλίας, παρότρυνε τους χριστιανούς της Δύσεως να ξεκινήσουν για την Α' Σταυροφορία. Όπως είχε κάνει ο Ουρβανός Β' στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας, έτσι και στις μέρες μας ο Μπιν Λάντεν βεβαίωσε τους οπαδούς του για τις ανταμοιβές στον παράδεισο, οι οποίες περιμένουν όσους χάνονται στη μάχη.

Οι τελευταίες επιθέσεις της Δύσεως στο Αφγανιστάν και το Ιράκ έδωσαν αφορμή να ξυπνήσει στη σκέψη του ισλαμικού κόσμου ο εφιάλτης των Σταυροφοριών. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ομοιότητες ανάμεσα στα κίνητρα και στις πολιτικο-οικονομικές διεργασίες που οδήγησαν στις σταυροφορίες, καθώς και τις αντίστοιχες ισλαμικές επιχειρήσεις. Η Loretta Napoleoni διατυπώνει μια ενδιαφέρουσα γενικότερη άποψη που σχετίζεται με την οικονομία: «Πριν από χίλια χρόνια, η (Ρωμαιοκαθολική) Εκκλησία καθαγίασε με τις Σταυροφορίες μια συνεργασία ανάμεσα

⁷⁵ Mark Juergensmeyer, «*Terror in the mind of God*», University of California Press, Los Angeles 2003, σελ. 80-84.

στους αγρότες της Δυτικής Ευρώπης και την ανερχόμενη τάξη των εμπόρων και των τραπεζιτών, η οποία αποτέλεσε το έμβρυο της ευρωπαϊκής μεσοαστικής τάξης. Με παρόμοιο τρόπο, σήμερα, το Ισλάμ έχει σφραγίσει τη σύγχρονη τζιχάντ με μια θρησκευτική σφραγίδα, για να προωθήσει τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα των νέων μουσουλμανικών δυνάμεων, των φτωχών αλλά και των επιχειρηματικών τάξεων. Μια νέα, απροσδόκητη συμμαχία σφυρηλατήθηκε γύρω από το Ισλάμ για να πολεμήσει τα μουσουλμανικά ολιγαρχικά καθεστώτα και τους υποστηρικτές τους, τους Δυτικούς καπιταλιστές. Αυτοί είναι οι απώτατοι στόχοι της σύγχρονης τζιχάντ».⁷⁶ Βεβαίως, παράλληλα με τις ομοιότητες υπάρχουν και πολλές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-πολιτικών συνθηκών του 11ου αιώνα και της παγκοσμιοποιημένης υφελίου του 21ου.

Ισλάμ και Τρομοκρατία

Μεταξύ των μουσουλμάνων δεν υπάρχει μια ενιαία στάση έναντι της τρομοκρατίας. Μια μεγάλη ομάδα υποστηρίζει την άποψη, ότι οι πράξεις αυτές ανταποκρίνονται στην εντολή του τζιχάντ. Υπάρχουν, ασφαλώς, κορανικά εδάφια που παροτρύνουν σε μαχητική σύγκρουση με τους άπιστους. Διακεκριμένοι Μουσουλμάνοι στοχαστές πάντως, καταδικάζουν τη μέθοδο της τρομοκρατίας και τονίζουν ότι αυτή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως τζιχάντ.⁷⁷ Ταυτόχρονα όμως ζητούν επίμονα να καταδικαστεί και η τρομοκρατία που ασκείται από μη μουσουλμάνους με διάφορες μεθόδους σε άλλα μέτωπα (π.χ. στη Γάζα). Ιδιαίτερα επιμένουν για τη λύση του παλαιστινιακού προβλήματος.

Οι κύκλοι αυτοί υποστηρίζουν ότι το Κοράνιο είναι γεμάτο παροτρύνσεις για μετριοπάθεια, ευσέβεια και υποταγή στο θέλημα του Θεού. Η αξιοπρέπεια είναι αυθύπαρκτη σε κάθε άνθρωπο και μόνο λόγο της φύσης του. Την ανθρώπινη αξιοπρέπεια αποδέχεται το Ισλάμ και για τους οπαδούς των άλλων μονοθεϊστικών θρησκειών. Σέβεται και προστατεύει τα δικαιώματα των μη Μουσουλμάνων. Το Κοράνιο ορισμένες φορές αναφέρεται γενικώς στους μη Μουσουλμάνους, άλλες στους Εβραίους και σε ειδικές περιπτώσεις στους Χριστιανούς. Στα κορανικά αυτά

⁷⁶ Loretta Napoleoni, «Οικονομία του Τρόμου, ο Νέος Ιερός Πόλεμος», μετφρ. Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2005, σελ. 182.

⁷⁷ Ο πρώην μεγάλος μουφτής της Αιγύπτου Μουχάμαντ Σαγιέντ Τανταουί, διευθυντής του Αλ Άζχαρ, το Μάρτιο του 1996 καταδίκασε έντονα τους δράστες τρομοκρατικών πράξεων. Αρνείται να θεωρούνται οι καμικάζι μάρτυρες αν σκοτώνουν αθώους, γυναίκες και παιδιά.

εδάφια άλλοτε διαφαίνεται κάποια συμπάθεια, άλλοτε υπάρχει σαφής καταφορά εναντίον και των Εβραίων και των Χριστιανών. Έτσι, κατά καιρούς, οι μουσουλμανικές ηγεσίες έχουν την ευχέρεια, ανάλογα με τις διαμορφούμενες συνθήκες, να υπογραμμίζουν τα κορανικά χωρία που τους διευκολύνουν.

Η αλήθεια όμως είναι ότι το Ισλάμ δεν ήταν ποτέ προετοιμασμένο, ούτε στην θεωρία ούτε στην πράξη, να αποδώσει πλήρη ισοτιμία σε αυτούς που είχαν άλλη θρησκεία, ή ακολουθούσαν διαφορετικό τελετουργικό στη θρησκευτική λατρεία. Οι αυξανόμενες τάσεις της τρομοκρατίας που εμπνέεται από θρησκευτικά αίτια, ως συνέπεια του φονταμενταλισμού, αποτελούν ένα νέο ιστορικό φαινόμενο και είναι προϊόν μιας, λαθεμένα ερμηνευμένης ως επεκτατική, θρησκείας με πολιτική χροιά. Παράλληλα είναι κοινωνικό φαινόμενο, λαών που απέκτησαν πρόσφατα την ανεξαρτησία τους καθώς και την εθνική τους συνείδηση, λαών που ζούσαν για δεκαετίες ή αιώνες στην καταπίεση, φτωχών και γενικώς αγράμματων ανθρώπων, με απόλυτη αφοσίωση και πίστη στην τελική νίκη κατά του δυτικού πολιτισμού, που θεωρείται υπαίτιος όλων των δεινών που αναγκάστηκαν να υποστούν.

Η απήχηση της ιδεολογίας που είχε αφετηρία τη θρησκεία υπήρξε άμεση. Τα κοινωνικά σύνολα που δεν έχουν τη δυνατότητα αξιολόγησης των οικονομικών συστημάτων προσχώρησαν ταχύτατα στην ιδεολογία «το Ισλάμ είναι η λύση» και «επιστροφή στο Ισλάμ», που πρεσβεύουν οι φονταμενταλιστές, η οποία υπόσχεται μια δικαιότερη κατανομή πλούτου των εξαθλιωμένων κατοίκων της Μέσης Ανατολής, με ταυτόχρονη απαλλαγή από τη Δύση και τα διεφθαρμένα πολιτικά κόμματα ή τις στρατιωτικές ολιγαρχίες που το μόνο που τους απασχολεί είναι η παραμονή τους στην εξουσία. Όμως η ρίζα του φαινομένου δε βρίσκεται στο δόγμα αλλά εντοπίζεται στο ιστορικό επίπεδο, στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά προβλήματα των μουσουλμάνων, χωρίς βέβαια να υποτιμάται ο ρόλος των θρησκευτικών αντιπαράθεσεων. Από την άλλη πλευρά, η ισλαμοφοβία και η τάση των δυτικών χωρών να εξισώνουν κατά απόλυτο τρόπο όλους τους οπαδούς του Ισλάμ μεταξύ τους, εμπόδισε τη ρεαλιστική ανάλυση και την ουσιαστική προσέγγιση του φαινομένου της ισλαμιστικής έξαρσης, απότοκος της οποίας υπήρξε η θρησκευτική ισλαμική «τρομοκρατία», η οποία στην ουσία υπηρετεί πολιτικά συμφέροντα.

Ο δυτικός κόσμος κυριαρχείται σε μεγάλο βαθμό από μεγάλη άγνοια για τους Μουσουλμάνους, τις παραδόσεις τους, τον τρόπο ζωής τους και, κυρίως, τις αντι-

λήψεις τους για τα φαινόμενα των διεθνών σχέσεων. Πολλές μάλιστα από τις ερμηνείες για τη ζωή των Μουσουλμάνων φαίνονται γραφικές ή εξωτικές στα μάτια των Δυτικών. Ακόμη και οι ακραίες μορφές βίας των ισλαμιστών, δε δικαιολογούνται με την ίδια ερμηνεία που δίνεται σε πολλές παρόμοιες μορφές βίας, που εκδηλώνονται στον δυτικό κόσμο. Αυτό υποδηλώνει βαθιά άγνοια του ενός πολιτισμού ως προς τον άλλο, ηθελημένη ή τυχαία. Έτσι, ο δυτικός κόσμος δεν μπόρεσε, δεν μπορεί ή δε θέλει να ξεχωρίσει μεταξύ τους τις διάφορες μουσουλμανικές ή ισλαμικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στη Μέση Ανατολή, χαρακτηρίζοντας αυτές συλλήβδην «τρομοκρατικές» ή «εξτρεμιστικές». Ορισμένες αντιπροσωπευτικές τέτοιες οργανώσεις, είναι οι παρακάτω:

Χεζμπολάχ: Τη δεκαετία του 1980 η εμπλοκή του Ιράν στην οικονομική και πολιτική στήριξη της τρομοκρατίας έγινε εμφανής. Το πιο αξιοσημείωτο κατόρθωμα της Ιρανικής εμπλοκής με τον ισλαμικό εξτρεισμό, ήταν η υποστήριξή της στη δημιουργία της οργάνωσης των Χεζμπολάχ (Hizbullah: «Το Κόμμα του Θεού») ως μια ριζοσπαστική πρωτοβουλία, εναλλακτική των Σιϊτών της Αμάλ του Νοτίου Λιβάνου, τις παραμονές της ισραηλινής εισβολής στο Λίβανο το 1982. Η Χεζμπολάχ, ιδίως μερικά πιο εξτρεμιστικά στοιχεία της, έγινε πολύ δραστήρια επιδιδόμενη σε αντάρτικες επιθέσεις, κρατήσεις ομήρων και τρομοκρατικές ενέργειες εναντίον της Δυτικής εμπλοκής στη Μέση Ανατολή καθώς και εναντίον κρατών ή προσώπων της περιοχής που θεωρούσε υποστηρικτές των δυτικών συμφερόντων. Οι επιθέσεις της επεκτάθηκαν σε ισραηλινά συμφέροντα στην Ευρώπη, τη Λατινική Αμερική και την Ασία, κυρίως στα μέσα της δεκαετίας του 1990, καθώς και σε ισραηλινές δυνάμεις που στάθμευαν στο Νότιο Λίβανο. Μερικοί έχουν αμφισβητήσει το κατά πόσον μπορούν να ονομαστούν ή όχι αυτές οι επιθέσεις τρομοκρατικές, από τη στιγμή μάλιστα που αποτελούσαν απαντήσεις σε επίθεση, με συγκεκριμένο στόχο και δηλωμένο εχθρό. Για του λόγου το αληθές, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κατατάσσει την Χεζμπολάχ στη λίστα με τις τρομοκρατικές οργανώσεις, ενώ η τελευταία αποτελεί μέρος της κυβέρνησης του Λιβάνου, από τις 13 Ιουνίου 2011.

Μουσουλμανική Αδελφότητα: Η Μουσουλμανική Αδελφότητα είναι ένα μεταρρυθμιστικό Ισλαμικό κίνημα το οποίο ιδρύθηκε στην Αίγυπτο το 1928 από τον Χασάν αλ-Μπάνα. Εκτενής αναφορά για το κίνημα αυτό έγινε στο Κεφ. Β'. Συνοπτικά, η προσπάθεια των «Αδελφών», εστιάστηκε στην κρίση ταυτότητας των Μουσουλμάνων, που ήταν αποτέλεσμα της αποικιοκρατίας και στη στροφή στο

παρελθόν για την αποκάλυψη του χαμένου τους εαυτού. Η ιδεολογία τους πηγάζει από τα γραπτά κείμενα του μεγαλύτερου ιδεολόγου, Σαγιέντ Κουτμπ, ο οποίος όχι μόνο πίστευε ότι το Ισλάμ συμπεριλάμβανε όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τον ορισμό του Ισλαμικού κράτους ως την ιδεατή πολιτική οργάνωση του ανθρώπου, αλλά και ότι οι δύο κόσμοι, ο μουσουλμανικός και ο μη-μουσουλμανικός, δυτικός κόσμος, βρίσκονταν σε αντιπαράθεση και ότι ήταν καθήκον του κάθε Μουσουλμάνου να διεξάγει Ιερό Πόλεμο, ως μέσω επίτευξης των ισλαμικών ιδεωδών. Μετά την ήττα των αραβικών κρατών στον πόλεμο του 1967, το ριζοσπαστικό Ισλάμ (κυρίως εκφραζόμενο μέσω του ιδεολογικού ρεύματος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας) άρχισε να ελκύει πολλούς Άραβες και η Επανάσταση στο Ιράν ετοίμασε το κατάλληλο πλαίσιο για την ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση μεγάλου μέρους του αραβικού κόσμου.

Χαμάς: Hamas, «Κίνημα Ισλαμικής Αντίστασης». Δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1980 ως Ισλαμική οργάνωση κοινωνικής πρόνοιας στη Λωρίδα της Γάζας και ως εκ τούτου επετράπη και ενθαρρύνθηκε αρχικά από την ισραηλινή στρατιωτική διοίκηση που την έβλεπε ως μια εναλλακτική στην PLO.⁷⁸ Η οργάνωση ουσιαστικά βρίσκεται στη διασπορά, ενώ ένα μεγάλο κομμάτι δρα στα κατεχόμενα. Η Χαμάς είναι η πλέον πολυάριθμη, η καλύτερα οργανωμένη και η λιγότερο φανατική από θρησκευτική άποψη σε σύγκριση με τις υπόλοιπες και έγινε γρήγορα πολύ δραστήρια στη μάχη ενάντια στην ισραηλινή κατοχή μεγάλου μέρους των παλαιστινιακών εδαφών λόγω της Ιντιφάντα του 1987. Το ολιγάριθμο στρατιωτικό σκέλος της Χαμάς δημιουργήθηκε το 1989 και ενεργεί σχεδόν αυτόνομα. Η Χαμάς και η επίσημη Παλαιστινιακή Αρχή δεν διατήρησαν ποτέ πολύ καλές σχέσεις, ειδικά από τη στιγμή που ένθερμοι οπαδοί της οργάνωσης έχουν συλληφθεί επανειλημμένως από τις παλαιστινιακές αρχές κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων. Θεωρεί ότι το Ισραήλ πρέπει να επιστρέψει στα σύνορα του 1967. Διατηρεί επαφές με την Χεζμπολάχ, ενώ τον Ιανουάριο του 2006 κέρδισε την πλειοψηφία στις εκλογές για το Παλαιστινιακό Κοινοβούλιο επί της αντιπάλου της Φατάχ. Κατατάσσεται στη λίστα των τρομοκρατικών οργανώσεων από πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁷⁸ Η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης γνωστή διεθνώς ως PLO (Palestine Liberation Organization), ιδρύθηκε το 1964 από τον Αραβικό Σύνδεσμο, με σκοπό να ενώσει τις διάφορες παλαιστινιακές ομάδες αντίστασης ενάντια στην ισραηλινή κατοχή της αραβικής Παλαιστίνης. Το 1969, πρόεδρος της PLO εκλέχτηκε ο Γιάσερ Αραφάτ.

Φατάχ: Η αραβική επαναστατική οργάνωση Φατάχ (Fatah) δημιουργήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950 από τον Γιάσερ Αραφάτ (Yasser Arafat), ο οποίος ανέλαβε και την προεδρία της PLO, όταν η Φατάχ έγινε μέρος της. Η οργάνωση αυτή αποτελεί τον στρατιωτικό κορμό της PLO και τουλάχιστον τις δεκαετίες 1980 και 1990, έχαιρε πολύ μεγάλης υποστήριξης από τον παλαιστινιακό λαό, καθώς έχει παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των παλαιστινιακών θέσεων έναντι του Ισραήλ. Μεταξύ των άλλων στοιχείων που τη διακρίνουν από τις άλλες παλαιστινιακές οργανώσεις, είναι ο αμιγώς παλαιστινιακός χαρακτήρας της. Μην καλύπτοντας συγκεκριμένο ιδεολογικό φάσμα και θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τον παναραβισμό, έχει αποτύχει αποτελεσματικότερα από τα άλλα παλαιστινιακά μέτωπα την κηδεμονία από τα αραβικά κράτη, διατηρώντας σε πολύ μεγάλο βαθμό την ανεξαρτησία της παλαιστινιακής λήψης αποφάσεων και προσδίδοντας στην οργάνωση το σύμβολο του παλαιστινιακού αγώνα. Από τους κόλπους της Φατάχ, γεννήθηκε ο «Μαύρος Σεπτέμβρης»,⁷⁹ ο οποίος προκάλεσε διεθνές σοκ με την ομηρία και την εν ψυχρώ δολοφονία εννέα Ισραηλινών αθλητών κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»: ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Οι τρομοκρατικές ενέργειες που προέρχονται από θρησκευτικές εξτρεμιστικές ομάδες, έχουν το «άρωμα» διαφόρων θρησκειών. Ωστόσο, στα υπόλοιπα δόγματα, πλην του Ισλάμ, είναι κατά βάση μεμονωμένες, πολύ πιο σπάνιες και έχουν κυρίως πολιτική χροιά. Αντίθετα, οι ενέργειες αυτές που προέρχονται από ριζοσπαστικές ισλαμιστικές ομάδες, είναι μαζικές, πιο οργανωμένες και χαρακτηρίζονται από έντονα θρησκευτικά κίνητρα, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, που να θεωρείται σήμερα στη Δύση, ότι το Ισλάμ έχει κηρύξει Ιερό Πόλεμο εναντίον των «απίστων». Εξηγήσαμε βέβαια παραπάνω, για ποιους λόγους δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Δεν μπορούμε όμως να αρνηθούμε, πως η τρομοκρατία που έχει τις ιδεολογικές της ρίζες στον ισλαμικό φονταμενταλισμό, δεν αποτελεί απειλή για τη διεθνή ασφάλεια, ανεξάρτητα από τα συμφέροντα που υπηρετεί. Σε συλλογικό επίπεδο λοιπόν, εκεί θα πρέπει να στραφούν οι προσπάθειες του δυτικού κόσμου.

⁷⁹ Ο «Μαύρος Σεπτέμβρης» γεννήθηκε μετά την έξωση των Παλαιστινίων προσφύγων από την Ιορδανία τον Σεπτέμβριο του 1970.

Αρχικά πρέπει να γίνει προσπάθεια να επιλυθούν τα προβλήματα της Μέσης Ανατολής, του Κασμίρ, της Τσετσενίας, του Αφγανιστάν ή του Ιράκ. Πρέπει να επιλυθούν αυτά τα προβλήματα επειδή είναι κάτι πολιτικά και ηθικά αυτονόητο. Επειδή είναι προφανές ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα σε αυτές τις τοπικές συγκρούσεις και τον αναβρασμό μεταξύ των ισλαμιστών. Μπορεί οι φανατικοί ισλαμιστές να ονειρεύονται την ίδρυση ενός ισλαμικού χαλιφάτου και να χρησιμοποιούν ως πρόσχημα της δράσης των την καταπίεση των Παλαιστινίων, αλλά αν δεν καταπιέζονταν οι Παλαιστίνιοι, δεν θα ήταν τόσο εύκολο να βρεθούν «ανθρώπινες βόμβες». Οι φανατικοί αυτοί αποτελούν μειοψηφία στους κόλπους του Ισλάμ, και το μεγάλο στοίχημα είναι να μην τους επιτραπεί να γίνουν πλειοψηφία: ένα στοίχημα πολιτικό, που απαιτεί αμφίπλευρη δράση, τόσο από τη Δύση, όσο και από τους μετριοπαθείς κύκλους του αγνού Ισλάμ.

Σήμερα το Ισλάμ έχει μια αυξανόμενη παρουσία στο δυτικό κόσμο. Υπάρχουν περίπου είκοσι εκατομμύρια μουσουλμάνοι στην Ευρώπη, Ασιάτες και Αφρικανοί, Άραβες και Τούρκοι, που καλύπτουν όλο το φάσμα πιθανών θρησκευτικών στάσεων, από την αδιαφορία μέχρι τον φανατισμό. Ποικίλλει επίσης ο βαθμός ενσωμάτωσής τους, που εξαρτάται από παράγοντες αντικειμενικούς, όπως η γενιά ή το επάγγελμα, και υποκειμενικούς, όπως η προσωπική επιθυμία για συγχώνευση με το περιβάλλον ή, αντίθετα, για τη διατήρηση μιας ισχυρής πολιτιστικής ταυτότητας. Οι Μουσουλμάνοι στη Δύση πρέπει να προσπαθήσουν να προσαρμοστούν στους κανόνες της κοινωνίας στην οποία ζουν και οι μη μουσουλμανικές πλειονότητες πρέπει επίσης να αποδεχτούν και να προσαρμοστούν στην παρουσία των Μουσουλμάνων ανάμεσά τους.

Η σχέση ανάμεσα στην ενσωμάτωση των Μουσουλμάνων στις δυτικές κοινωνίες και τον ισλαμισμό ή τον επαναστατικό φονταμενταλισμό, είναι προφανής. Η αποτυχία της Δύσης να ενσωματώσει, δηλαδή να δώσει περιεχόμενο στην υπηκοότητα εκατομμυρίων αποξενωμένων πολιτών, γεννά αναγκαστικά δυσαρέσκεια και διαιρεί την κοινωνία. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι γίνονται όλοι φανατικοί, έτοιμοι να σκοτώσουν και να σκοτωθούν. Δημιουργούνται όμως οι συνθήκες για να γίνουν κάποιοι από αυτούς. Αντιστρόφως, μια αρμονική ενσωμάτωση δεν αποτελεί από μόνη της εγγύηση κατά του φονικού φανατισμού. Οι δυνατότητες όμως του τελευταίου για στρατολόγηση, μειώνονται αισθητά. Η ενσωμάτωση φυσικά, απαιτεί ομοφωνία και των δύο πλευρών. Απαιτεί την αποδοχή από κοινού, αξιών και αρχών

που να εξασφαλίζουν την ειρηνική συνύπαρξη, αξιών οικουμενικών και όχι «δυτικών» ή μη. Απαιτεί αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας. Εξάλλου, η ανάμειξη και ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων μεταξύ ομάδων, κοινοτήτων, εθνών, όχι μόνο είναι επιθυμητή γιατί εμπλουτίζει όλες τις πλευρές, αλλά αποτελεί και πραγματικότητα αιώνων. Κανένας πολιτισμός δεν δημιουργήθηκε από παρθενογένεση. Αν εκμεταλευτούμε με ορθό τρόπο τις δυνατότητες που μας παρέχει η παγκοσμιοποίηση, θα έχουμε κάνει ένα μεγάλο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Παρόλο που οι συντηρητικοί κύκλοι υποστηρίζουν πως η Ευρώπη θα πρέπει να αποκρούσει την εισβολή των Μουσουλμάνων με τη βία, οι φιλελεύθεροι θεωρούν πως τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι η καλύτερη μέθοδος αντιμετώπισης των προβλημάτων και πιστεύουν πως οι μετριοπαθείς Μουσουλμάνοι θα υπερισχύσουν τελικά των εξτρεμιστών. Οι Μουσουλμάνοι σέβονται τους νόμους, το νόμο του Θεού και των ανθρώπων, σε περιόδους ειρήνης και πολέμου. Τον ίδιο σεβασμό έχουν και για τη δικαιοσύνη και πιστεύουν ότι πρόκειται για βιοτική ανάγκη που πρέπει να διέπει τις ανθρώπινες πράξεις. Αυτές οι αξίες του Ισλάμ είναι απόλυτα συμβατές με τις αξίες που αναδύθηκαν μέσα από τον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και αποτελούν τα θεμέλια του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τις παραπάνω σκέψεις είναι ότι η στρατηγική αντιμετώπισης των φανατικών πρέπει να είναι διμέτωπη: έμπρακτη αποφασιστική δράση εναντίον της τρομοκρατίας και παράλληλη κινητοποίηση στο πολιτικό επίπεδο για την επίλυση των προβλημάτων που χρησιμοποιούν ως πρόσχημα οι τρομοκράτες. Η ομοφωνία είναι απαραίτητη γιατί οι μερικές κινήσεις που γίνονται τώρα ενδέχεται να δημιουργήσουν κι άλλα μελλοντικά προβλήματα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα ίσως, βρίσκεται στην πρόκληση να ορίσουμε ξεκάθαρα το τι σημαίνει τρομοκρατία με έναν τέτοιο τρόπο που να διασφαλίσουμε στη συνέχεια τη συμφωνία για γενική συγκεντρωτική δράση. Σε ομιλία του στο Sharm El Sheikh το 1996, ο πρώην βασιλιάς της Ιορδανίας, Χουσεΐν, είπε λόγια που αρμόζουν εξαιρετικά στις σημερινές περιστάσεις: *«Είναι ζωτικής σημασίας, να αντιμετωπίσουμε την τρομοκρατία σε διεθνές επίπεδο με πολυεπίπεδο τρόπο. Για να εξαλείψουμε την τρομοκρατία, πρέπει να καθιερώσουμε ένα διεθνή μηχανισμό για συνεργασία και αλληλοκατανόηση. Πρέπει αυτός ο μηχανισμός να περιλαμβάνει όλες τις χώρες, ώστε καμία να μη θεωρεί τον εαυτό της παρία, και όλες οι πληροφορίες πρέπει να διακινούνται σε όλες τις χώρες, για το καλό της κοινής ασφάλειας και του αν-*

θρωπισμού. Κάτι τέτοιο όμως απαιτεί σημαντική μετακίνηση από τις ιδεολογικές μας θέσεις, όπως επίσης και αναθεώρηση των μεταξύ μας σχέσεων». ⁸⁰ Αυτή η απαίτηση θα πρέπει να αφυπνίσει συνειδήσεις και να ανοίξει συζήτηση, όχι μόνο μεταξύ των ανησυχούντων πολιτών, αλλά και των εφησυχάζοντων πολιτικών. Πριν είναι πολύ αργά.

ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι αλήθεια ότι η μουσουλμανική θρησκεία από τη γέννησή της είχε έντονο κοσμικό προσανατολισμό, αφού ο ιδρυτής της, Μωάμεθ, δεν ήταν μόνο προφήτης, αλλά και πολιτικός ηγέτης της αναπτυσσόμενης μουσουλμανικής κοινότητας. Σε αυτό, το Ισλάμ διαφέρει από τον Χριστιανισμό, αφού ο Χριστός ουδέποτε άσκησε πολιτική εξουσία. Προσομοιάζει, ωστόσο, με τον Ιουδαϊσμό, ο οποίος αναγνωρίζει το Νόμο ως ρυθμιστή της ανθρώπινης καθημερινότητας. Οι ομοιότητες όμως, είναι πολύ περισσότερες από τις διαφορές, αφού και οι τρεις θρησκείες εκκινούν από μία κοινή αβρααμική παράδοση, η οποία αναπτύχθηκε σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, αυτή της Μέσης Ανατολής. Επομένως, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στις τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες όπου κυρίως παρατηρείται το φαινόμενο, η εξήγηση για το φονταμενταλισμό θα πρέπει να αναζητηθεί στο εγγύτερο παρά στο απώτερο παρελθόν, αφού οι παραδόσεις, ακόμα και οι θρησκευτικές, εξελίσσονται μέσα στο χρόνο και μεταβάλλονται ανάλογα με τις γύρω συνθήκες.

Ο φονταμενταλισμός είναι πολύπλοκο και πολύμορφο φαινόμενο, με μακρά ιστορία και ευρύτατη παρουσία και εκτός της Μέσης Ανατολής και του ισλαμικού κόσμου. Οι ρίζες του θα πρέπει να αναζητηθούν όχι στις όποιες υποτιθέμενες ιδιαιτερότητες της μιας ή της άλλης θρησκείας, αλλά στις συγκρούσεις και ανατροπές που προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί η νεωτερικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο φονταμενταλισμός και η πολιτικοποίηση της θρησκείας είναι φαινόμενα κυρίως πολιτικά και αφορούν σε σχέσεις εξουσίας και ελέγχου. Η διαπλοκή τους με κοσμικές ιδεολογίες, όπως ο εθνικισμός, ευνοεί την ανάδειξη και επιβολή συγκεκριμένων πολιτικο-θρησκευτικών ομάδων επάνω σε όλες τις άλλες.

⁸⁰ Ελ Χασάν Μπιν Ταλάλ, «Το Διεθνές Δίκαιο είναι δέσμιό της πολιτικής θέλησης», Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Αφιέρωμα, 29 Ιαν 2002.

Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός είναι κυρίως πολιτικός και σύγχρονος. Αναφέρεται στο παρελθόν και σε μία εξιδανικευμένη θρησκευτική παράδοση, την οποία ανασκευάζει και ερμηνεύει, προκειμένου να ελέγξει το παρόν και το μέλλον. Αξίζει να τονισθεί ότι το πολιτικό Ισλάμ, με εξαίρεση το καθεστώς του Χομεϊνί, είναι κατά κύριο λόγο δημιουργήμα λαϊκών διανοουμένων και όχι κληρικών, όπως ήταν οι Jamal al Din al Afghani, Hassan al Banna, Sayyid Qutb, και Sayyid Abul Ala Mawdudi, των οποίων ο κεντρικός προβληματισμός είχε να κάνει με το ζήτημα της παρακμής και της υποταγής των μουσουλμανικών κοινωνιών στη Δύση και τη νεωτερικότητά της, είτε επρόκειτο για το Ιράν, είτε την Αίγυπτο ή το Πακιστάν.

Σε αντίθεση με τη σύγχρονη αντίληψη, η οποία πιστεύει στην υποχώρηση του θρησκευτικού αισθήματος και στην ενδυνάμωση της κοσμικότητας, όσο οι κοινωνίες εκσυγχρονίζονται, η ένταση του φονταμενταλισμού διεθνώς αυξάνει, ενώ το θρησκευτικό φαινόμενο προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και συχνά αναβιώνει και πολιτικοποιείται διεκδικώντας να έχει λόγο και κοσμική επιρροή. Για παράδειγμα οι Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ αποτελούν την πιο καθαρή έκφραση της νεωτερικότητας, σε συνδιασμό με τον έντονο, ενίοτε υποκριτικό πουριτανισμό τους, είναι μία από τις περισσότερες θρησκευόμενες κοινωνίες στον κόσμο σήμερα.

Ο φονταμενταλισμός είναι φαινόμενο παγκόσμιο και δεν περιορίζεται στον ισλαμικό κόσμο, όπως θέλουν πολλοί να πιστεύουν. Ο ευαγγελικός χριστιανισμός στις ΗΠΑ, ο εθνικιστικός ινδουισμός στην Ινδία, ο ρεβιζιονιστικός σιωνισμός στο Ισραήλ, οι Σίίτες μουλάδες στο Ιράν, η Χεζμπολάχ στο Λίβανο, η Χαμάς στην Παλαιστίνη, οι Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, οι Μουσουλμάνοι Αδελφοί στην Αίγυπτο, έχουν πολλές κοινές αφετηρίες, αλλά και διαφορετικούς προορισμούς. Όλα αυτά τα κινήματα έχουν διαφορετικές συμπεριφορές και είναι λάθος να ομαδοποιούνται συλλήβδην, χωρίς αναφορά στις ιδιομορφίες τους και στις τοπικές συνθήκες. Η πολιτικοποιημένη θρησκεία δεν είναι απαραίτητα φανατική, μισαλλόδοξη και βίαιη. Μπορεί να είναι μετριοπαθής, μεταρρυθμιστική και δημοκρατική.

Ειδικότερα, κατά την εξέταση του ισλαμικού φονταμενταλισμού, το ερώτημα που γεννάται είναι αν υπάρχουν μετριοπαθείς Μουσουλμάνοι και αν ναι ποιοι είναι αυτοί. Μια πρώτη απάντηση είναι ότι μετριοπαθείς Μουσουλμάνοι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αυτοί που δεν ανήκουν στις διάφορες τάσεις του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Σίγουρα οι μετριοπαθείς Μουσουλμάνοι αποτελούν τη μεγάλη σιωπηλή

πλειοψηφία των Μουσουλμάνων είτε αυτοί είναι Σουνίτες είτε Σίιτες. Με τους εκπροσώπους των μετριοπαθών Μουσουλμάνων, θα πρέπει να συνεργαστούν οι Δυτικές κυβερνήσεις προκειμένου να επιτύχουν την ειρηνική ενσωμάτωση των Μουσουλμάνων στις Δυτικές κοινωνίες. Ο λόγος είναι απλός, οι Δυτικές αξίες του Διαφωτισμού, της ανοχής στη διαφορετικότητα, της ανεξιθρησκίας, της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ασύμβατες με τις αξίες που πρεσβεύει το ριζοσπαστικό Ισλάμ, παρακλάδι του οποίου αποτελεί και το Πολιτικό Ισλάμ, κύριου εκφραστή του ισλαμικού φονταμενταλισμού.

Οι τρομοκρατικές ισλαμιστικές επιθέσεις έδωσαν συγχρόνως νέα ώθηση στις επαφές μεταξύ διανοουμένων των διαφόρων θρησκειών, με σκοπό το διαθρησκευτικό διάλογο. Αντί για σύγκρουση των πολιτισμών, το ζητούμενο σήμερα είναι ο διάλογος των πολιτισμών, η προσπάθεια για την αρμονική τους συνύπαρξη. Ασφαλώς, δε διαφαίνονται πολλά περιθώρια για διάλογο σε θεολογικά ζητήματα. Υπάρχουν όμως πανανθρώπινα προβλήματα, όπως η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, η ειρήνη, η συμφιλίωση μεταξύ των εθνών, η οικονομική ανάπτυξη, η διεθνής δικαιοσύνη, τα ναρκωτικά, που μπορούν να γίνουν αντικείμενο κοινών αναζητήσεων. Ο διάλογος είναι προτιμότερος από τη σιωπή, μέσα στην οποία καλλιεργείται η καχυποψία και συχνά το μίσος.

Στον προηγούμενο αιώνα, πολλές από τις καταπιεζόμενες κοινωνικές ομάδες προσανατολίσθηκαν προς το κομμουνιστικό σύστημα που είχε ταυτιστεί με τον ιστορικό υλισμό. Σήμερα εμφανίζεται ένας άλλος πόλος έλξης για εκείνους που κινούνται στα όρια της εξαθλίωσης, ιδίως στην Ασία και την Αφρική: Ένα δυναμικό πολιτικό Ισλάμ, που χρησιμοποιεί τη θρησκευτική πίστη χωρίς να διστάζει να χρησιμοποιήσει τις πιο ακραίες μεθόδους. Ιδιαίτερα, τα κράτη και οι λαοί που ανήκουν στον εκ παραδόσεως χριστιανικό κόσμο οφείλουν να γίνουν πιο συνεπείς στα θέματα της δικαιοσύνης και της φτώχειας στην οικουμένη. Σε ένα μεγάλο μέρος του ισλαμικού κόσμου δεσπάζει η βεβαιότητα ότι η Δύση έχει φερθεί και εξακολουθεί να φέρεται άδικα. Αυτή η αίσθηση της αδικίας προκαλεί οργή, αγανάκτηση, διάθεση εκδίκησης. Αλλά και οι Μουσουλμάνοι οφείλουν να καταλάβουν ότι οι τζιχαντιστές αποτελούν και γι' αυτούς ηθικό και πολιτικό πρόβλημα. Η αναστάτωση και η απειλή θα συνεχίζονται εφόσον οι ισλαμικές κοινωνίες δεν πάντουν να χαρακτηρίζουν τις δολοφονικές ενέργειες των βομβιστών αυτοκτονίας, ως «μαρτυρικές».

Ολοκληρώνοντας, θα πρέπει να τονίσουμε, ότι η διεθνής κοινότητα, με ομοφωνία, μέσω των όποιων Οργανισμών και δυνατοτήτων διαθέτει, οφείλει να καταδιώξει και να τιμωρήσει τους τρομοκράτες σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, που πρέπει να πάψει να είναι δέσμιο πολιτικών βουλήσεων, ώστε να επικρατήσουν η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η ασφάλεια. Οφείλει να αντισταθεί στη χρησιμοποίηση της θρησκείας για πολεμικές συγκρούσεις και για τη στήριξη της τρομοκρατίας. «Η τρομοκρατία δεν μπορεί να εκπροσωπεί κανέναν πολιτισμό. Συνιστά την άρνηση του πολιτισμού και την επάνοδο στη νοοτροπία της ζούγκλας. Κάθε μορφή βίας στο όνομα της θρησκείας βιάζει την ίδια τη θρησκεία. Μία τέτοια στάση βεβαίως, προϋποθέτει συνεχή καλλιέργεια της θρησκευτικής συνειδήσεως, που ενεργοποιεί τις ευγενέστερες προσωπικές δυνάμεις και στηρίζει την κοινωνική αλληλεγγύη και τις προσπάθειες για παγκόσμια ειρήνη. Διότι κανένας πόλεμος δεν είναι ιερός. Η ειρήνη μόνο είναι ιερή».⁸¹

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Ασασίνοι: Οι «Ιεροί» Δολοφόνοι του Ισλάμ

⁸¹ Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας, «ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ», Ομιλία στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, 17 Ιουν 2010.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

1. Φώτης Τερζάκης, «Ανορθολογισμός, Φονταμενταλισμός και Θρησκευτική Αναβίωση: Τα Χρώματα της Σκακιέρας», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007.
2. Δημήτρης Καιρίδης, «Η Αμερικάνικη Εξωτερική Πολιτική και η Συντηρητική Αντεπανάσταση – Ο Μπους, η Τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ», Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Μάρτιος 2008.
3. Steven Runciman, «Η Βυζαντινή Θεοκρατία», Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1991.
4. Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, «Ισλάμ και Φονταμενταλισμός – Ορθοδοξία και Παγκοσμιοποίηση», Εκδόσεις ΙΝΔΙΚΤΟΣ, Αθήνα 2004.
5. Jean-Pierre Moisset, «Ιστορία του Καθολικισμού», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011.
6. Κωνσταντίνος Τσοπάνης, «Μωάμεθ, Ο Ιδρυτής του Ισλάμ», Εκδόσεις Περίσκόπιο, Αθήνα 2007.
7. Φανή Δασκαλοπούλου-Λιβαδά, «Τρομοκρατία: Νεότερες Εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998.
8. Washington Irving, «Μωάμεθ», Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1988.
9. Elie Barnavi, «Φονικές Θρησκείες», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007.
10. Alex Woolf, «Φονταμενταλισμός», Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004.
11. Μαίρη Μπόση, «Ελλάδα και Τρομοκρατία», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1996.
12. Μαίρη Μπόση, «Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας», Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα 2000.
13. «ΤΟ ΙΕΡΟ ΚΟΡΑΝΙΟ και η Μετάφραση των Εννοιών Του στην Ελληνική Γλώσσα», Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ, Μεδίνα, Έτος 1421 Εγίρας (2000μΧ).
14. Loretta Napoleoni, «Modern Jihad, Tracing the Dollars behind the Terror Networks», (Ελλην: Οικονομία του Τρόμου, ο Νέος Ιερός Πόλεμος, μετφρ. Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2005).
15. Gilles Kepel, «Jihad, The Trail of Political Islam», Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2003.
16. Mark Juergensmeyer, «Terror in the mind of God», University of California Press, Los Angeles 2003.
17. Karen Armstrong, «The Battle for God, a History of Fundamentalism», Ballantine Books, New York 2000.
18. John L. Esposito, «The Islamic Threat, Myth or Reality», Oxford University Press, New York 1999.
19. Charles W. Kegley, Jr. «The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls», Prentice Hall, New Jersey 2003.
20. Paul Szuscikiewicz, «Terror in ancient Greece and the Roman Republic, Encyclopedia of World Terrorism», Sharpe Reference, USA 1997.

21. Wael B. Hallaq, «Was the Gate of Ijtihad Closed?», *International Journal of Middle East Studies*, Mar. 1984.

ΑΡΘΡΑ

1. Πατριάρχης Αρμενίων Αράμ Κεσισιάν, «*Η Μάστιγα της Βίας Πρέπει να Εκριζωθεί*», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Αφιέρωμα – 29/01/2002.
2. Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας, «*ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ*», Ομιλία στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, 17 Ιουν 2010.
3. Κυριάκος Θ. Νικολάου-Πατραγάς, «*Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ*», Faculty of Turkish Studies and Modern Asian Studies National and Kapodistrian University of Athens, Μαΐ 2011.
4. Ανπχος Κλεάνθης Κυριακίδης, Άρθρο: «Στρατηγική Σκέψη», ΑΔΙΣΠΟ 2012.
5. Colonel Brian M. Drinkwine, «*THE SERPENT IN OUR GARDEN: AL-QA'IDA AND THE LONG WAR*», U.S. ARMY WAR COLLEGE, 2009.
6. Daniel J. Jahn, «*RELIGION AND TERRORISM, Violence and the Sacred in the 21st Century*», The Pacem Foundation, 2006.
7. Ekkart Zimmermann, «*Globalization and Terrorism*», Dresden University of Technology, 2009.
8. Riaz Hassan, «*Globalization's Challenge to Islam, How to Create One Islamic Community in a Diverse World*», Yale Global, 17 April 2003.
9. Stephen C. Pelletiere, «*A THEORY OF FUNDAMENTALISM: AN INQUIRY INTO THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE MOVEMENT*», U.S. ARMY WAR COLLEGE, 1995.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Άρθρο, «*Παγκοσμιοποίηση*», Διαδίκτυο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Παγκοσμιοποίηση>, 12 Μαρ 2012.
2. Άρθρο, «*Τρομοκρατία*», Διαδίκτυο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Τρομοκρατία>, 12 Μαρ 2012.
3. TheFreeDictionary, Διαδίκτυο: <http://el.thefreedictionary.com/τρομοκρατία>, 12 Μαρ 2012.
4. Άρθρο, Διαδίκτυο: http://en.wikipedia.org/wiki/Jarnail_Singh_Bhindranwale, 12 Μαρ 2012.
5. Πατριάρχης Μόσχας Νίκων, Διαδίκτυο: http://el.wikipedia.org/wiki/Πατριάρχης_Μόσχας_Νίκων, 12 Μαρ 2012.
6. «*Χαντίθ*», Διαδίκτυο <http://el.wikipedia.org/wiki/Χαντίθ>, 12 Μαρ 2012.
7. «*Φετφάς*», Διαδίκτυο: <http://el.wiktionary.org/wiki/φετφάς>, 02 Απρ 2012.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΔΙΑΤΡΙΒΗ: «Εμφάνιση, Αίτια, Εξέλιξη
του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού
και Επιρροή του στις Διεθνείς Σχέσεις
(Παγκοσμιοποίηση, Τρομοκρατία)»

Ασασίνοι: Οι «Ιεροί» Δολοφόνοι του Ισλάμ

Τον 11ο αιώνα εμφανίσθηκε μέσα από τους κόλπους του σιιτικού Ισλάμ μία αίρεση η οποία έδρασε για δύο περίπου αιώνες χρησιμοποιώντας ακραία μέσα, προκειμένου να επιβάλει τη θέλησή της και της οποίας το όνομα έμελλε να ταυτιστεί στην ευρωπαϊκή ορολογία με τον χαρακτηρισμό των πλέον στυγνών και αδίστακτων δολοφόνων, των Ασασίνων. Με έδρα τους τον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής, στον οποίο είχαν οικοδομήσει τα φρούριά τους, εξαπέλυαν τρομοκρατικές ενέργειες τόσο εναντίον των Χριστιανών σταυροφόρων όσο και εναντίον των ίδιων των Μουσουλμάνων ομοπίστων τους. Αποκηρυγμένοι από το υπόλοιπο Ισλάμ και απόλυτα αφοσιωμένοι στον εκάστοτε αρχηγό τους, που έφερε τον τίτλο «ο Σεΐχης του Βουνού» λόγω του γεγονότος ότι διαβιούσε κρυμμένος σε δυσπρόσιτα όρη, δεν δίσταζαν υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών αλλά κυρίως λόγω θρησκευτικού φανατισμού να θυσιάσουν και την ίδια τους τη ζωή, προκειμένου να θανατώσουν τα επίδοξα θύματά τους. Το αντάλλαγμα αυτής της υπέρτατης θυσίας και ολοκληρωτικής αυταπάρνησης ήταν μία θέση στον μουσουλμανικό παράδεισο, τον οποίο πίστευαν ότι προγεύονταν ήδη από αυτήν τη ζωή. Συμμαχώντας κατά καιρούς με όσους είχαν κοινά συμφέροντα, δολοφονούσαν τους αντιπάλους τους με σκοπό να ενσπεύρουν την τρομοκρατία. Τελικά η επέλαση τον Μογγόλων έδωσε τέλος στην αποτροπιαία δράση του.

Οι Ασασίνοι έμειναν περισσότερο γνωστοί στην Ιστορία για τις παράτολμες δολοφονίες τις οποίες διέπρατταν, ειδικά κατά την περίοδο των Σταυροφοριών. Πλήθος μύθων συνδέονται με τους Ασασίνους, από τους οποίους πολλοί αμφισβητούνται ή θεωρούνται αποκύημα της φαντασίας των Ευρωπαίων αφηγητών και χρονικογράφων του Μεσσαίωνα, όπως ο περίφημος Μάρκο Πόλο. Ο θρύλος καλύπτει με την αχλύ του μυστηρίου εδώ και μία χιλιετία περίπου τη ζωή και τη

δράση των μελών αυτής της σιιτικής αίρεσης, που κάποτε ήταν γνωστοί και ως «Νιζαριστές». Η ιστορία τους άρχισε να γίνεται γνωστή στη Δύση κυρίως από την εποχή των Σταυροφοριών. Τότε μέσα από τα χρονικά των Σταυροφοριών άρχισε να γίνεται γνωστή στην Ευρώπη και η λέξη «Ασασίνοι», ως το όνομα μίας πολύ ιδιόμορφης μουσουλμανικής αίρεσης, σέκτας, της οποίας ο ηγέτης φερόταν να είναι μία μυστηριώδης και αδιευκρίνιστη μορφή, γνωστή ως ο «Γέροντας του Βουνού» ή «ο Σεΐχης του Βουνού». Η αιρετική αυτή ομάδα με τα πιστεύω της και τις τρομοκρατικές πρακτικές της προκαλούσε τον αποτροπιασμό τόσο των Χριστιανών, Ανατολικών και Δυτικών, όσο και των ίδιων των Μουσουλμάνων, οι οποίοι αισθάνονταν για πρώτη φορά να απειλείται η ίδια η ζωή τους και η κυριαρχία τους και μάλιστα εκ των ένδων. Στα χρόνια των επτά διαδόχων ηγεμόνων του Χασάν έπεσαν θύματα των Ασασίνων διάφορα δημόσια πρόσωπα της εποχής, όπως ο πάνσοφος Νιζάμ αλ-Μουλκ, κάποιοι αββασίδες χαλίφες της Βαγδάτης αλλά και επιφανείς λατίνοι σταυροφόροι όπως ο Ραϋμόνδος της Τρίπολης, το 1152. Όταν το 1192 δολοφόνησαν και τον Κόνραντ ντε Μοντφεράτ, βασιλιά της Ιερουσαλήμ, έγιναν πασίγνωστοι και στους Δυτικούς.

Λόγω ακριβώς των οργανωμένων φόνων που διέπρατταν τα μέλη αυτής της αίρεσης, η λέξη «Ασασίνοι» κατέληξε να σημαίνει στις ευρωπαϊκές γλώσσες, τον επαγγελματία δολοφόνο. Η ακριβής καταγωγή του όρου δεν έχει διευκρινισθεί ακόμη και ο μύθος υποστηρίζει πως ονομάσθηκαν έτσι επειδή λίγο πριν κάποιος αναλάβει την εκτέλεση μιας αποστολής, μεθούσε πίνοντας ένα ποτό φτιαγμένο με βάση το χασίς, ενός ναρκωτικού των αισθήσεων. Φημολογείται μάλιστα ότι υπό την επήρειά του δεν δίσταζαν να θυσιάσουν και την ίδια τους τη ζωή για να επιτύχουν τη θανάτωση του θύματός τους. Είχαν τέτοια πίστη στην αποστολή και το έργο τους και αφοσίωση στον αρχηγό τους, ώστε με ένα νεύμα του ή με μια εντολή του ήταν πρόθυμοι να πηδήσουν σε γκρεμό και να βρουν τραγικό θάνατο. Ο «Σεΐχης του Βουνού» ισχυριζόταν, ότι οι πιο ευλογημένοι από αυτούς είναι εκείνοι που χύνουν αίμα ανθρώπων, προκειμένου να εκδικηθούν δικούς τους που έχουν δολοφονηθεί και ταυτόχρονα βρίσκουν και οι ίδιοι τον θάνατο». Σύμφωνα με μια δεύτερη και λιγότερο πειστική εκδοχή, ονομάσθηκαν «Ασασίνοι» εξαιτίας του ιδρυτή και ηγέτη τους, του Χασάν αλ Σαμπάχ.

Άσπλαχνοι όσο και αόρατοι, οι αδίστακτοι αυτοί φανατισμένοι δολοφόνοι χρησιμοποιούσαν τη βία και με τους φόνους που διέπρατταν ενέσπειραν τον τρό-

μο, προκειμένου να επιτύχουν τους πολιτικούς σκοπούς τους και να προωθήσουν τη ριζοσπαστική πολιτική θεολογία τους. Τα εκτελεστικά όργανα της αιρετικής αυτής ισλαμικής σέκτας διείσδυαν βαθιά στην καρδιά του εχθρικού κράτους ή πόλης και παρέμεναν κρυμμένοι εκεί ακόμη και για ολόκληρα χρόνια, προκειμένου το κτύπημά τους να είναι αποτελεσματικό. Τα μέλη του τάγματος των Ασασίνων χρησιμοποιούσαν κατ' αποκλειστικότητα στιλέτα, ώστε μετά από το κτύπημα, όλοι να καταλαβαίνουν ότι οι φόνοι που γίνονταν με αυτό το όργανο ήταν δικό τους έργο. Οι φόνοι τους ακολουθούσαν ένα ιδιότυπο τελετουργικό. Θεωρούσαν ιδιαίτερη τιμή τους φόνους που διέπρατταν και διατηρούσαν καταλόγους με τα ονόματα των θυμάτων τους. Η πίστη και απόλυτη αφοσίωσή τους στον εκάστοτε ηγέτη τους παρέμεινε θρυλική, όπως επίσης και το γεγονός ότι αψηφούσαν τον θάνατο προκειμένου να δολοφονήσουν το θύμα τους. Όσοι από αυτούς σκοτώνονταν μετά τη δολοφονία, σύμφωνα με τη μυστικιστική διδασκαλία τους, θεωρούντο μάρτυρες της πίστης τους και πίστευαν ότι εξασφάλιζαν με αυτό τον τρόπο μερίδιο στις ηδονές του ισλαμικού παραδείσου.

Μολονότι ήλθαν σε ρήξη με τους σταυροφόρους, ωστόσο δεν ήταν τελικά οι Χριστιανοί εκείνοι οι οποίοι έδωσαν τέλος στη δράση των Ασασίνων που έδρασαν στη Μέση Ανατολή περισσότερο από έναν αιώνα, αλλά η μαζική και βίαιη εισβολή των Μογγόλων από την Άπω Ανατολή. Εκείνοι κατέλαβαν το ένα μετά το άλλο τα ισχυρά οχυρά και τα ορεινά φρούρια του τρομοκρατικού αυτού τάγματος, εξαλείφοντας έτσι όλα τα ίχνη αυτής της δολοφονικής μουσουλμανικής αίρεσης.

Η Ίδρυση του Τάγματος

Η οργάνωση των Ασασίνων ή των Νιζαριστών ιδρύθηκε τον 11ο αιώνα από έναν χαρισματικό θρησκευτικό ηγέτη, τον Πέρση Χασάν αλ Σαμπάχ. Εκείνος, αφού μορφώθηκε στην Αίγυπτο, επέστρεψε στην πατρίδα του, όπου άρχισε να διδάσκει. Λόγω ακριβώς του αιρετικού αλλά κυρίως τρομοκρατικού χαρακτήρα των κηρυγμάτων του, γρήγορα εκδιώχθηκε από την Περσία και το 1070 αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αίγυπτο, όπου σχημάτισε τον πρώτο κύκλο των οπαδών του, επιχειρώντας ταυτόχρονα να εμπλακεί ενεργώς στην πολιτική ζωή της χώρας με σκοπό να επιβάλει τις θρησκευτικές δοξασίες του. Η Αίγυπτος τότε τελούσε υπό την ηγεσία των Φατιμιδών σουλτάνων. Για δύο αιώνες περίπου οι Φατιμίδες Μουσουλμάνοι σουλτάνοι, οι οποίοι πίστευαν ότι η κόρη του Μωάμεθ Φατίμα ήταν η νόμιμη

διάδοχός του, προσπάθησαν να επιβληθούν και να ελέγξουν τον ισλαμικό κόσμο με έδρα τους το Κάιρο της Αιγύπτου. Το 1071 εκδηλώθηκε στην Αίγυπτο ένα επαναστατικό κίνημα εναντίον του ασθενικού Φατιμίδη χαλίφη Αλ Μουστανσίρ υπό την ηγεσία του γιου του χαλίφη Νιζάρ. Ο Χασάν έλαβε κεντρική θέση στην οργάνωση της εξέγερσης και στη συνέχεια κατέστη ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του νέου καθεστώτος υπό την ηγεσία του Νιζάρ. Στηριζόμενος από αυτόν ο Χασάν σχημάτισε περί το 1090 το τάγμα των Ασασίνων, το οποίο, εξαιτίας της στήριξης που τους παρείχε ο χαλίφης Νιζάρ, έλαβε και το όνομα Νιζαριστές.

Το ίδιο έτος ο Χασάν εκστράτευσε και κατέλαβε το περσικό ορεινό οχυρό Αλαμούτ κοντά στο Καζβίρ του Ιράν, το οποίο και κατέστησε αρχηγείο του. Ο θρύλος λέει ότι ο Χασάν κατόρθωσε να ελέγξει το φρούριο Αλαμούτ αφού ανέθεσε σε απεσταλμένους του να προσηλυτίσουν τους φρουρούς του κάστρου στη δική του ισμαηλιτική ισλαμική αίρεση. Έτσι, ενώ ο διοικητής του φρουρίου πίστευε ότι ο Χασάν αποτελούσε μία ασήμαντη, από πολεμικής άποψης, απειλή στην περιοχή της δικαιοσύνης του, ουσιαστικά το φρούριο είχε ήδη περιέλθει στον έλεγχο του δευτέρου. Σύμφωνα με κάποιες ιστορικές αναφορές, οι Πέρσες φρουροί του Αλαμούτ δεν προσηλυτίσθηκαν στην αίρεση του Χασάν, αλλά εκείνος δωροδόκησε τον διοικητή του φρουρίου, προκειμένου ο δεύτερος να του παραδώσει την εξουσία χωρίς αντίσταση και αιματοχυσία.

Ο περίφημος Σελτζούκος βεζίρης Νιζάμ αλ Μουλκ ήταν το πρώτο θύμα τους. Δολοφονήθηκε από τους Ασασίνους στη Βαγδάτη δύο χρόνια αργότερα, το 1092. Άρχισε έτσι η μακρά αλυσίδα πολιτικών δολοφονιών, η οποία τους κατέστησε γνωστούς ως τους πρώτους οργανωμένους τρομοκράτες της Ιστορίας. Μάλιστα η δράση τους εντάθηκε και οργανώθηκε περαιτέρω όταν, μετά το τέλος του Φατιμιδικού χαλιφάτου του Αλ Μουστανσίρ, το 1094, τα μέλη αυτής της φατρίας, τα οποία υποστήριζαν ως διεκδικητή του χαλιφάτου τον Νιζάρ, νόμιμο διάδοχο των Φατιμιδών, εκδιώχθηκαν από την Αίγυπτο και συγκεντρώθηκαν στην περιοχή γύρω από το Αλαμούτ και κατόπιν εξαπλώθηκαν στην περιοχή της Συρίας.

Οι Ασασίνοι συχνά συνεργάσθηκαν στενά με ορισμένους ηγέτες των μουσουλμανικών κρατών, δεδομένου ότι οι υπηρεσίες τους ήταν ελκυστικές. Κανένας άλλος δεν ήταν ικανότερος να σκοτώσει τα σημαντικά πρόσωπα στα εχθρικά κράτη. Για μεγάλα χρονικά διαστήματα συνεργάσθηκαν με τους Χριστιανούς σταυρο-

φόρους, όχι φυσικά επειδή οι Χριστιανοί τους συμπαθούσαν, αλλά διότι είχαν κοινούς εχθρούς. Γενικά, οι σχέσεις μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων είχαν ήδη καθορισθεί την εποχή εμφάνισης των Ασασίνων.

Ένας από τους πιο σημαντικούς Μουσουλμάνους συμμάχους των Ασασίνων, ήταν ο Σελτζούκος αρχηγός των Χαλεπίου, Ρίντβαν. Μέσω αυτής της συνεργασίας κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στα βουνά της Συρίας, όπου δημιούργησαν διάφορα φρούρια. Οι Ασασίνοι ίδρυσαν σε αυτήν την περιοχή το πρώτο τους κράτος, χωρίς να ανταποκρίνεται επακριβώς ο όρος στη σημερινή του έννοια. Η επιρροή τους στο Χαλέπι κατέστη με την πάροδο του χρόνου πολύ μεγάλη και στην πραγματικότητα διοικούσαν οικονομικά και πολιτικά την πόλη και τα περίχωρά της για μερικές δεκαετίες.

Ακόμη και ο Σαλαδίνος συμμάχησε τελικά με τους Ασασίνους, αν και άρχισε με μία εκστρατεία που στόχευσε στην εξάλειψή τους. Ο λόγος αυτής της συμμαχίας ήταν, ότι ο Σαλαδίνος, μετά από δύο απόπειρες δολοφονίας εναντίον του, σκέφτηκε ότι είχε άλλους, πιο άμεσους εχθρούς, εναντίον των οποίων θα μπορούσε να τους χρησιμοποιήσει. Οι Ασασίνοι ταξινομούνταν στους κόλπους του τάγματος, ο καθένας σύμφωνα με τη νοημοσύνη, το θάρρος και την πίστη του. Υποβάλλονταν σε επίπονη εκπαίδευση και διατηρούνταν σε άριστη φυσική κατάσταση. Όταν βρίσκονταν σε εξωτερική αποστολή, γενικά δρούσαν μεμονωμένα και ήταν πολύ σπάνιο να ενεργούν δύο ή τρεις μαζί. Μεταμφιέζονταν σε εμπόρους ή σε ασκητές και κατανάλωναν πολύ χρόνο περιηγούμενοι κάθε πόλη προκειμένου να γνωρίσουν καλά τα σπίτια, τους δρόμους, καθώς και τις καθημερινές συνήθειες του μελλοντικού τους θύματος. Η δολοφονία πάντοτε γινόταν με σιλέτο και δημοσίως, κυρίως μέσα στο τέμενος κατά την προσευχή της Παρασκευής. Διαπράττοντας τις δολοφονίες ενώπιον κοινού επιτύγχαναν τα νέα περί του φόνου να διαδίδονται σύντομα και οι άνθρωποι να τρομοκρατούνται. Πολλές φορές, ο Ασασίνος δολοφόνος σκοτωνόταν από τη φρουρά του θύματος.

Η Οργάνωση του Τάγματος των Ασασίνων

Οι Ασασίνοι ήταν δομημένοι ως μυστική κοινότητα και ως μυστικιστική σχολή του Ισλάμ, η οποία διέθετε δικούς της θρησκευτικούς όρους και διδασκαλία. Ένα μεγάλο μέρος της θρησκευτικής φιλολογίας των Ασασίνων, η οποία θα μας

έδινε πολλά στοιχεία σχετικά με την εσωτερική διδασκαλία τους, καταστράφηκε όταν, κατά το 13ο αιώνα, οι Μογγόλοι κατέλαβαν το φρούριο Αλαμούτ. Αυτό ήταν και το τέλος της δυναμικής παρουσίας αυτής της αίρεσης στην παγκόσμια πολιτική σκηνή. Πολλά από τα διασωθέντα τεκμήρια σχετικά με τη δομή, την οργάνωση και τις δοξασίες της αίρεσης προέρχονται από Χριστιανούς και Σιίτες Μουσουλμάνους, που υπήρξαν αντίπαλοί της και δεν είναι σίγουρο ότι παρέχουν απολύτως ορθές πληροφορίες για αυτούς. Ωστόσο, είναι αρκετά για να αποκαλύψουν στοιχεία σχετικά με τους Ασασίνους, αν και εξαιτίας αυτής της ιδιομορφίας τους πρέπει να εξετασθούν με πολλή προσοχή και επιφυλακτικότητα. Αυτά τα κείμενα θεωρείται ότι γράφηκαν περί τον 10ο αιώνα, ανάγονται κυρίως στην εποχή των Σταυροφόρων και προέρχονται από τα αρχεία αυτών, καθώς και από πηγές Σουνιτών αιρεσιολόγων. Υπήρχαν διαφορετικά επίπεδα και βαθμοί μύησης μέσα στο τάγμα, το οποίο αποτελείτο από πολλαπλούς ομόκεντρους κύκλους. Σε αυτό το είδος δομής η ροή των πληροφοριών ελεγχόταν από τους αρχηγούς κάθε κύκλου.

Στους εξωτερικούς κύκλους τα μυστικά που αποκαλύπτονταν ήταν συχνά κωδικοποιημένα σύμβολα, πολεμικές τέχνες και πρακτικές κλπ. Όσο προχωρούσε κανείς βαθύτερα στην οργάνωση, τού αποκαλύπτονταν με τη μύηση μυστικά, τα οποία κυρίως είχαν θρησκευτικό και μεταφυσικό περιεχόμενο και στόχευαν στο να συγκλονίσουν ψυχολογικά τον μυούμενο. Κάθε βαθμίδα της οργάνωσης των Ασασίνων αντιπροσώπευε μία όλο και περισσότερο περίπλοκη θεολογική θέση με την αντίστοιχη, όπως είναι λογικό, αύξηση της ισχύος και της ελευθερίας μέσα στο τάγμα του μυημένου, ο οποίος ανερχόταν βαθμίδα μύησης.

Οι Ασασίνοι-Νιζαριστές χρησιμοποιούσαν για τη διάδοση της αίρεσής τους, ιεραποστόλους, οι οποίοι έφεραν τον τίτλο του «Νταή». Οι «Νταήδες» περιόδευσαν κρυφά όλες τις περιοχές του σουνιτικού Ισλάμ επιδιώκοντας να προσηλυτίσουν επιλεγμένα άτομα στη δολοφονική σιιτική-ισμαηλιτική αίρεσή τους. Οι «Νταήδες» εφάρμοζαν συχνά την «ταγκίγια», δηλαδή την απόκρυψη τόσο της ιδιότητας όσο και της πίστης τους, μία θρησκευτικά εγκεκριμένη μορφή πλάνης και εξαπάτησης των άλλων, η οποία τους επέτρεπε να εμφανίζονται ως μη έχοντες καμία σχέση με τους Ασασίνους, αλλά συχνά και με αυτούς ακόμη τους Μουσουλμάνους.

Οι Ασασίνοι ιεραπόστολοι ήταν ακραίοι οπαδοί της αίρεσης και ακολουθούσαν την κλασική πορεία στρατολόγησης και προσηλυτισμού νέων πιστών στο τάγ-

μα τους. Μόλις ο «Νταής» αντιλαμβανόταν ότι υπήρχε προοπτική να εισακουσθεί, άρχιζε να προωθεί τα πιστεύω του παρουσιάζοντας ταυτοχρόνως ασυνέπειες της κρατούσας πίστης ως προς τη διδασκαλία του Κορανίου. Αφού υπονόμει έτσι την εμπιστοσύνη του νεοσύλλεκτου προς το ισχύον μουσουλμανικό δόγμα, ο «Νταής» άρχιζε να δίδει τις δικές του απαντήσεις εισάγοντας τον μουόμενο σε έναν μεγαλύτερο βαθμό της οργάνωσης. Έτσι γινόταν σταδιακά η εισαγωγή του στην αίρεση.

Στον δεύτερο βαθμό οι μυημένοι εισάγονταν ακόμη περισσότερο στις σύνθετες ερμηνείες του συμβολισμού και των προφητειών του Κορανίου, συμπεριλαμβανομένων των μυστικών συμβόλων, των κωδίκων της αριθμολογίας και των μαγικών πρακτικών. Εκτός αυτής της ερμηνείας του συμβολισμού των τεσσάρων πρώτων βαθμίδων της αίρεσης, οι αποκαλύψεις που γίνονταν στους μουόμενους είχαν και ως σκοπό να τους αποξενώσουν ακόμη περισσότερο από το ισχύον ισλαμικό δόγμα, το οποίο, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των Ασασίνων, τόσο ως σουνιτικό όσο και ως σιιτικό, είχε αρνηθεί την αλήθεια του Κορανίου.

Στον πέμπτο και έκτο βαθμό της αίρεσης των Ασασίνων η διδασκαλία γινόταν πολύ πιο εσωτεριστική και περιελάμβανε τη διδασκαλία της αστρολογίας, την καμπάλα, τα ζώδια και την ελληνική φιλοσοφία. Στον έκτο βαθμό, ειδικότερα, οι μουόμενοι αποδεσμεύονταν από την υποχρέωση εφαρμογής της Σαρία, του θεμελιώδους κώδικα ηθικής συμπεριφοράς του Ισλάμ, στον οποίο υπάρχουν λεπτομερείς οδηγίες περί της νηστείας, της προσευχής, της ιερής αποδημίας στη Μέκκα καθώς και περί ενός πλήθους ζητημάτων αναφορικά με τη ζωή του πιστού. Η άρνηση της Σαρία ήταν το τελευταίο σκαλοπάτι στην αίρεση των Ασασίνων και δέσμευε τον μυημένο, ενώ ταυτόχρονα τον αποξένωνε από την πίστη των υπόλοιπων Μουσουλμάνων. Όσοι μούοντο στην έκτη βαθμίδα μπορούσαν να καταστούν «Νταήδες» με όλα τα δικαιώματα που συνεπαγόταν ο τίτλος αυτός. Ήταν ένα επίπεδο ιδιαίτερης μύησης. Λίγοι κατόρθωναν να φθάσουν εκεί και ακόμη λιγότεροι να το υπερβούν. Αυτοί μούονταν σε αυτόν τον βαθμό, μπορούσαν επίσης να καταστούν μέλη της κατηγορίας των Ασασίνων πολεμιστών, γνωστής και ως «Φινταί» (ή Φενταγίν, αραβική λέξη που σημαίνει πιστός). Οι «Φινταί» ήταν οι Ασασίνοι δολοφόνοι οι οποίοι έμειναν στην Ιστορία μέχρι σήμερα.

Οι «Φινταί» ήταν οι στιλετοφόροι δολοφόνοι που δρούσαν κατ' εντολήν του

Μεγάλου Αρχηγού τους και αποδέχονταν τον μαρτυρικό θάνατο ως συνέπεια των δολοφονικών ενεργειών τους, χωρίς κανένα δισταγμό. Καθένας από αυτούς ήταν έτοιμος να δράσει οποιαδήποτε στιγμή και μάλιστα πολύ αποτελεσματικά. Διαβιούσαν χρόνια ολόκληρα στις Αυλές των περιφερειακών βασιλέων περιμένοντας σιωπηλά την εντολή να κτυπήσουν, όσο και αν αυτή αργούσε. Οι μνημένοι στον έβδομο και όγδοο βαθμό, ήταν η ελίτ μεταξύ των «Νταήδων» της οργάνωσης. Αυτοί μυσούνταν στις διδασκαλίες του Γνωστικισμού, συμπεριλαμβανομένης και της μανιχαϊστικής άποψης περί της δημιουργίας του κόσμου, σύμφωνα με την οποία η θεότητα διαιρείται σε δύο αρχές. Αυτό αποτελούσε και τη ριζική απομάκρυνση από την απολύτως μονοθεϊστική διδασκαλία του Ισλάμ.

Στο όγδοο επίπεδο ο μυσούμενος γινόταν ένα είδος προφήτη, ο οποίος δε γινόταν γνωστός από τα θαύματα, τα οποία έκανε με τη βοήθεια του μεταφυσικού, αλλά από τη δυνατότητά του να δημιουργήσει και να επιβάλει αμέσως ένα πολιτικό, κοινωνικό, θρησκευτικό και φιλοσοφικό σύστημα. Ο όγδοος βαθμός στην πραγματικότητα άνοιγε τις πύλες για κάτι που ακούγεται βλάσφημο στο κοινό Ισλάμ, τη φιλοδοξία κάποιου να γίνει προφήτης.

Ο ένατος βαθμός, ήταν και ο υπέρτατος της οργάνωσης των Ασασίνων και απέκοπτε πλήρως τον μυσούμενο από τον εξωτερικό κόσμο, εισάγοντάς τον ταυτόχρονα πλήρως στην αίρεση αυτή του Ισλάμ. Όσοι έφθαναν στον τελευταίο βαθμό, μάθαιναν και το μυστικό της αίρεσης, ότι δηλαδή δεν υπάρχει αμαρτία και γίνονταν αμιγείς Γνωστικοί, με την έννοια ότι πίστευαν πως όλη η επιπλέον σοφία θα τους δινόταν απευθείας από τον Θεό.

Χρονολόγιο Ασασίνων

1070: Ο Πέρσης Χασάν ελ Σαμπάχ μεταβαίνει στη φατιμιδική Αίγυπτο, διότι η σιιτική πίστη του δεν είναι πλέον αποδεκτή στη γενέτειρά του Περσία.

1071: Ένα επαναστατικό κίνημα εναντίον του ασθενικού Φατιμίδη χαλίφη Αλ Μουσανσίρ εκδηλώνεται στην Αίγυπτο υπό την ηγεσία του γιου του, του χαλίφη Νιζάρ. Ο Χασάν λαμβάνει κεντρική θέση στην οργάνωση της εξέγερσης και στη συνέχεια γίνεται ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του νέου καθεστώτος υπό την ηγεσία του Νιζάρ.

1090: Ο Χασάν καταλαμβάνει το ορεινό οχυρό Αλαμούτ του Ιράν, όπου και

σχηματίζει την οργάνωση που σύντομα θα γίνει γνωστή ως «Ασσασίνοι».

1092: Ο περίφημος Σελτζούκος βεζίρης Νιζάμ αλ Μουλκ δολοφονείται από τους Ασσασίνους στη Βαγδάτη και αποτελεί το πρώτο θύμα τους.

1094: Ο Αλ Μουστανσίρ πεθαίνει και ο Χασάν δεν αναγνωρίζει τον νέο χαλίφη Αλ Μουσταλί. Αυτός και οι οπαδοί του στηρίζουν τον αδελφό του Νιζάρ. Οι οπαδοί του Χασάν, σύντομα έρχονται σε ρήξη και με τον χαλίφη της Βαγδάτης.

1113: Μετά τον θάνατο του Ριντβάν, κυβερνήτη του Χαλεπίου, τα στρατεύματα του Ιμπν Αλ Κχασάμπ απομακρύνουν τους Ασσασίνους από την πόλη.

1110: Οι Ασσασίνοι αλλάζουν τη στρατηγική τους και αρχίζουν κινούμενοι παράνομα και κρυφά να οργανώνουν πυρήνες σε όλες τις πόλεις της περιοχής.

1123: Ο Ιμπν Αλ Κχασάμπ δολοφονείται από έναν Ασσασίνο.

1124: Ο Χασάν πεθαίνει στο Αλαμούτ. Η οργάνωσή του είναι πιο ισχυρή από ποτέ. Ο σείχης Αμπού Σαάντ αλ Χαράουι δολοφονείται από έναν Ασσασίνο.

26 Νοεμβρίου 1126: Δολοφονείται ο εμίρης του Χαλεπίου και της Μοσούλης, Πορσούκι.

Μάιος 1131: Ο ηγέτης της Δαμασκού Μπούρι τραυματίζεται θανάσιμα από δύο Ασσασίνους και πεθαίνει 13 μήνες αργότερα.

12ος αιώνας: Οι Ασσασίνοι επεκτείνουν τη δράση τους στη Συρία, όπου υποστηρίζονται από την τοπική σιιτική μειονότητα. Οι Ασσασίνοι καταλαμβάνουν μια σειρά φρουρίων στα όρη της Νασιρίγια, στη σημερινή Συρία. Το σημαντικότερο αυτών των φρουρίων είναι το Μασίαφ, από το οποίο ο «Γέροντας του Βουνού», ο Ρασιντεντίν Σινάν, καθοδηγεί ουσιαστικά ανεξάρτητος τους κυριότερους ηγέτες των Ασσασίνων.

1173: Οι Ασσασίνοι της Συρίας αρχίζουν διαπραγματεύσεις με τον βασιλιά της Ιερουσαλήμ με στόχο να προσηλυτισθούν στον Χριστιανισμό. Επειδή οι Ασσασίνοι ήταν πολυάριθμοι και συχνά εργάζονταν ως αγρότες και κατέβαλλαν υψηλούς φόρους στους Χριστιανούς ιδιοκτήτες, ζήτησαν να απαλλαγούν από αυτούς. Αυτό το αίτημα δεν έγινε δεκτό και οι διαπραγματευτές των Ασσασίνων δολοφονήθηκαν από τους Χριστιανούς ιππότες. Μετά από αυτό δεν ξαναέγινε λόγος για συνομιλίες και προσηλυτισμό.

1175: Οι άνθρωποι του Ρασιντεντίν επιχειρούν δύο απόπειρες δολοφονίας εναντί-ον του Σαλαδίνου, του ηγέτη των Αγιουβιδών. Τη δεύτερη φορά τον πλησιάζουν τόσο πολύ, ώστε κατορθώνουν να τον τραυματίσουν.

1256: Το φρούριο του Αλαμούτ καταλαμβάνεται από τις μογγολικές ορδές του Μογγόλου Χολεγκού. Πριν από την πτώση του, πολλά άλλα οχυρά είχαν καταλη-φθεί από τους Μογγόλους, με αποτέλεσμα αυτό να μείνει μόνο και χωρίς εξωτερι-κή υποστήριξη.

1257: Ο Μογγόλος πολέμαρχος επιτίθεται, καταλαμβάνει και καταστρέφει το φρούριο Αλαμούτ. Η βιβλιοθήκη των Ασασίνων καταστρέφεται πλήρως και έτσι χάνονται σημαντικά στοιχεία και πηγές πληροφοριών για τη δράση τους.

1265: Τα φρούρια των Ασασίνων στη Συρία περιέρχονται στην κατοχή του Μαμελούκου σουλτάνου Μπαγιαμπάρς Α΄.